

მერაბ კალანდიაძე

პროფესორი უშანბი სიღამონიძე

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა
თბილისი 2004

წინამდებარე ნაშრომი მკითხველს გააცნობს სწორეუპოვარი ქართველი ისტორიკოსის, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორ უშანგი სიღამონიძის ცხოვრებას და მოღვაწეობას. წიგნი ეძღვნება უშანგი სიღამონიძის დაბადების 75-ე წლისთავს.

განკუთვნილია ისტორიკოსებისა და საქართველოს უახლესი ისტორიით დაინტერესებულ მკითხველთათვის.

რედაქტორი

რეკენზენტები:

პროფ. კოტე ანთაძე

დოც. გივი ბოლოთაშვილი

დოც. ნანა ციხისთავი

© თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2004

© მ. კალანდაძე

ISBN 99940-12-63-0

უშანგი სიღამონიძე

თაზო I

ბიოგრაფიული ცნობები

პროფესორ უშანგი სიღამონიძის ცხოვრება და მოღვაწეობა არ ყოფილა საბჭოთა ისტორიკოსის, მკვლევრის ორდინალური, ჩვეულებრივი ბიოგრაფია, რომელიც აღსავსეა სამთავრობო ჯილდოებით და მადლობებით. პირიქით, ჭეშმარიტების ძიების გზაზე მას ბევრი სიძნელის დაძლევა მოუხდა და ჯილდოდ, როგორც მრავალ მისნაირთ, ეკლიანი გვირგვინი დაადგეს. „კეთილსინდისიერების და უანგარობის ერთადერთი საზღაური უმადურებაა“ და მან ეს უმადურობის ფიალა, შეიძლება ითქვას, ბოლომდე გამოსცალა.

XX საუკუნის მეორე ნახევრის ქართველ ისტორიკოსთაგან ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური სახელმწიფოს მხრიდან ისეთი მძლავრი და ხანგრძლივი ზეწოლა ალბათ არავის განუცდია, როგორც ბატონ უშანგი სიღამონიძეს. პარტიულ-პოლიტიკურმა ინსტანციებმა ტალახი და ქვა არ დაიშურეს, მაგრამ აძაოდ დაშერნენ. არ შეეცდებით თუ ვიტყვით, რომ მათ მიერ ნასროლი ქვა პატივცემული უშანგის ღიძების კვარცხლბეკად იქცა. ეს არცაა გასაკვირი – „სამართალმა პური ჭამა“, „დრო ყველაზე უფრო ნამუსიანი კრიტიკოსია“. უშანგი სიღამონიძემ სცადა პრაქტიკულად განეხორციელებინა ცნობილი პრინციპი: – „ისტორიკოსის უპირველესი თვისებაა, იყოს მიუკერძოებელი“, რაც იმ ტოტალური ფალსიფიკაციის, გაყალბების პირობებში, რომელსაც საბჭოთა ისტორიოგრაფია სწადიოდა, ნამდვილ თავგანწირვას მოითხოვდა. სწორედ ამითაა საინტერესო და ფასეული პროფესორ უშანგი სიღამონიძის შემოქმედება.

თანამედროვე ფრანგი ისტორიკოსის, ჟაკ ლე გოფის თქმით, — „როდესაც საზოგადოება თვლემს, ისტორიკოსი უნდა ფხიზლობდეს“. უშანგი სიღამონიძის წიგნი — „საქართველოს ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული მოძრაობის და სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების ისტორიოგრაფია“, ვფიქრობთ, ამის ერთ-ერთი საუკეთესო ნიმუში უნდა იყოს.

რომაელი ისტორიკოსის, ამიანე მარცელიანეს მსგავსად, ყველა ისტორიკოსს როდი შეუძლია დაიტრაბახოს — „მე დავიქადნე, რომ ჩემს ნაშრომში მომეცა ჭეშმარიტება და არსად, როგორც მე ვფიქრობ, შეგნებულად არ გადამიხვევია ამ დაპირებისგან მიჩუმათებით ანდა სიცრუით“. ამ თვალსაზრისით უშანგი სიღამონიძე ერთ-ერთ ბედნიერ გამონაკლისად მიგვაჩნია.

საზღვარგარეთულ ისტორიოგრაფიაში ფართოდ მოიკიდა ფეხი შეხედულებამ, რომლის თანახმადაც, „საბჭოთა კავშირში კომუნისტური რეჟიმის დროს თითქოს ღირებული არაფერი იქმნებოდა და მხოლოდ სტანდარტული გამოკვლევები იწერებოდა“. შორიდან მართლაც ასე ჩანს, მაგრამ თუ კარგად დაუკვირდებით, აღმოვაჩინებთ, რომ სინამდვილე მრავალწახნაგოვანი და გაცილებით უფრო რთულია. უშანგი სიღამონიძის მონოგრაფია ამის კარგი ნიმუშია.

საბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის მიღწევების გაზვიადება, შელამაზება, გაიდიალება, ცხადია, არ ღირს, მოძველებულია, ყავლი გაუვიდა და ისტორიოგრაფიული რეტროს სურნელი დაჰკრავს — ეს ერთი უკიდურესობაა. არის მეორე უკიდურესობაც. საბჭოთა პერიოდის ისტორიოგრაფიას მუქი სათვალეებიდან უმზერენ და ცდილობენ ყველაფერი მიწასთან გაასწორონ. ასეთი ნიპილისტური განწყობილება, ჩვენი აზრით, გამართლებული არ უნდა იყოს. საჭიროა გამოვძებნოთ შუალედური ხაზი. სათქმელი მართლაც ბევრი დაგვიგროვდა. ვისაუბროთ ცუდზე, მაგრამ ნურც კარგს დავივიწყებთ, — „წყალს ბავშვი არ გადავაყოლოთ“.

რა თქმა უნდა, ორი აზრი არ შეიძლება არსებობდეს იმის თაობაზე, რომ საბჭოთა ეპოქა ისტორიული აზროვნების განვითარების ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მძიმე, გაუსაძლისი პერიოდი იყო, მაგრამ რაღაც პოზიტიური მაინც ხდებოდა და ამაზე თვალის დახუჭვა გამართლებული არ უნდა იყოს.

ჩვენი აზრით, საბჭოთა პერიოდის ისტორიკოსები, პირობით, საც
ჯგუფად შეიძლება დაიყოს:

1. რა თქმა უნდა, მათ უმრავლესობას წარმოადგენენ ისტორი-
კოსები, რომლებიც ყოველნაირად ცდილობდნენ ხელისუფლების გული
მოეგოთ და როგორმე ესაიმოვნებინათ გაბატონებული იდეოლოგიი-
სათვის. მათი შრომები, უპირატესად, კონოუნქტურულ ხასიათს ატარებდ-
ნენ და ძალიან სწრაფად იხვეჭდნენ პოპულარობას, მაგრამ, როგორც
კი იცვლებოდა პოლიტიკური სიტუაცია, უმაღლ კარგავდნენ თავის
ღირებულებას და აღარავის აინტერესებდა.

2. ქართველ ისტორიკოსთა ეს ჯგუფი იღებდა კონკრეტულ
საკითხებს, რომელსაც ღრმად და ყოველმხრივ ამუშავებდნენ და
აქვეყდნენ მარქსისტულ აკკში. თუ ამ შრომებს მარქსისტულ გარე-
სამოსს ჩამოვაშორებთ, მათში ღირებული უეჭველად რჩება და ეს
ფასეული უნდა გახდეს მეცნიერული მსჯელობის საგანი. ეს ქმნის
მეცნიერული გამოკვლევისათვის მტკიცე საძირკველს.

3. ისტორიკოსთა მცირე ჯგუფი არ ეპუებოდა გაბატონებული
იდეოლოგიის მარწუხებს და მტკიცედ იდგა ისტორიული ტემპარ-
იტების დაცვის სადარაჯოზე, რაც ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური
რეჟიმის პირობებში გმირობის ტოლფასად მიგვაჩნია. ამ ჯგუფის
ყველაზე თვალსაჩინო ფიგურას კი ბატონი უშანგი სიღამონიძე
წარმოადგენს.

* * *

უშანგი სიღამონიძე ოთხი ათეული წელი ერთგულად ემსახურა
საქართველოში ისტორიული მეცნიერების განვითარებას. ამ ხანგრ-
ძლივი პერიოდის მანძილზე მან ბევრი შესძინა ქართულ ისტორი-
ოგრაფიას და არაერთი სერიოზული გამოკვლევით გაამდიდრა.

უშანგი სიღამონიძე დაიბადა ქალაქ თბილისში, 1929 წლის
8 ნოემბერს. დედა, ქალბატონი ნინო ზაალიშვილი პედაგოგი იყო,
(დაამთავრა პედაგოგიური ტექნიკუმი), თუმცა პედაგოგად არასოდეს
უმუშავია. მამა, იოსებ სიღამონიძე, ორი წელი სწავლობდა მოსკოვში
გ. პლეხანოვის სახელობის სახალხო მეურნეობის ინსტიტუტში,
შემდეგ კი, ძირითადად, სამეურნეო სამსახურში იყო.

1936 წელს უშანგი სიღამონიძე შევიდა თბილისის მე-7 სკოლაში, ხოლო მას შემდეგ, რაც ცალკე გაიყო ვაჟთა და ქალთა სკოლები, გადავიდა რკინიგზის ვაჟთა მე-7 სკოლაში, რომელიც ოქროს მედალზე დაასრულა 1947 წელს. იმავე წელს იგი ჩაირიცხა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტზე, რომლის სრული კურსი წარჩინებით დაასრულა 1952 წელს.

სტუდენტობის პერიოდში უშანგი სიღამონიძე აქტიურად მონაწილეობდა უნივერსიტეტის საზოგადოებრივ და, განსაკუთრებით კი, სამეცნიერო საქმიანობაში. 1948 წლიდან ის იყო სტუდენტთა სამეცნიერო წრის აქტიური წევრი; სისტემატურად ესწრებოდა სამეცნიერო წრის სხდომებს და მოხსენებათა ირგვლივ გამართულ კამათში აქტიურ მონაწილეობასაც ღებულობდა; ამჟღავნებდა საკითხის ღრმა ცოდნას და მეცნიერული მსჯელობის უნარს. თავდაპირველად ბ-ნ უშანგი დიდ დაინტერესებას იჩენდა მსოფლიო ისტორიის თემატიკისადმი. 1952 წელს მან სტუდენტთა სამეცნიერო კონფერენციაზე წაიკითხა მოხსენება სავმაკის აჯანყებაზე. ხელმძღვანელი გახლდათ დოცენტი მათე ალექსიშვილი. მოხსენება საინტერესო აღმოჩნდა და სპეციალისტების დადებითი შეფასება დაიმსახურა. განსაკუთრებით ფასეული იყო საკითხის ისტორიოგრაფიის წინ წამოწევა, რაც მის მოხსენებას პოლემისტურ მუხტს მატებდა. პირველად სწორედ მაშინ გამომჟღავნდა უშანგი სიღამონიძის ლტოლვა მეცნიერული კვლევა-ძიებისადმი, რის გამოც მის მიერ მეცნიერებაში გადადგმული პირველი მოკრძალებული ნაბიჯი წარმატებულად უნდა ჩაითვალოს.

უშანგი სიღამონიძის მოხსენებას ყურადღება მიაქცია ღვაწლმოსილმა ისტორიკოსმა, პროფ. გრ. ნათაძემ, რომელიც გაესაუბრა ახალგაზრდას და უთხრა, რომ საბჭოთა ისტორიოგრაფია ყველაფერს კლასობრივი ბრძოლის ჭრილში განიხილავდა, სინამდვილეში კი სავმაკს იმპერატორობა სურდაო. ამით მან ფაქტობრივად მიანიშნა, რომ ყველაფერი, რაც იბულებული ვართ გითხრათ, ჭეშმარიტების უკანასკნელი ინსტანცია როდიაო და დასძინა — „ძლიერი იდეოლოგიური წნეხის ქვეშ ვიმყოფებით“.

ნიშანდობლივია, რომ მსოფლიო ისტორიის პრობლემას ეხება უშანგი სიღამონიძის სადიპლომო ნაშრომი — „ბაღდადის რკინიგზის პრობლემა გერმანიის იმპერიალიზმის პოლიტიკაში“. ეს თემა

მას პროფ. ალექსანდრე ნამორაძემ ან დოც. ვარლამ ღონაძემ შეურჩია. შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ისინი უშანგი სიღამონიძეს ასპირანტურაში დატოვებას, ამ თემაზე მუშაობის გაგრძელებას და საკანდიდატო დისერტაციის დაცვას ურჩევდნენ. უშანგი სიღამონიძის სადიპლომო ნაშრომმა სპეციალისტების ყურადღება მიიპყრო და უმაღლესი შეფასება დაიმსახურა.

ინტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს, გავეცნოთ იმ დახასიათებას, რომელსაც ხელს აწერდა ისტორიის ფაკულტეტის დეკანი, დოცენტი აკაკი სურგულაძე. აი რა წერია მასში: – „უშანგი იოსების ძე სიღამონიძე 1947 წელს ჩაირიცხა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტზე; მოისმინა სრული კურსი და ჩააბარა ყველა სავალდებულო საგანი ფრიადზე; დაიცვა სადიპლომო შრომა; ჩააბარა სახელმწიფო გამოცდები; იყო დისციპლინირებული სტუდენტი; ყველა საგანი დროულად ჩააბარა; აკადემიური დავალიანება არ ჰქონია; აქტიურად მონაწილეობდა სტუდენტთა სამეცნიერო წრის მუშაობაში... ისტორიის ფაკულტეტი უ. სიღამონიძეს ახასიათებს დადებითად.“

ცხადი იყო, რომ უშანგი სიღამონიძის შემდგომი საქმიანობის ასპარეზი მეცნიერება იქნებოდა. მან სწავლის გაგრძელება ასპირანტურაში გადაწყვიტა.

ისე ჩანდა, თითქოს უშანგი სიღამონიძე სწავლას გააგრძელებდა ასპირანტურაში მსოფლიო ისტორიის განხრით, მაგრამ ეს ასე არ მოხდა. რატომ?! საქმე ის იყო, რომ იმ წელს მსოფლიო ისტორიის განხრით ასპირანტურაში ადგილი უნივერსიტეტში სათუო იყო. ბ-ნმა უშანგიმ გადაწყვიტა, შესულიყო საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის, არქეოლოგიის და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის ასპირანტურაში XX საუკუნის საქართველოს ისტორიის განხრით.

1952 წლის შემოდგომაზე უშანგი სიღამონიძემ სწავლა გააგრძელა ასპირანტურაში, საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის ინსტიტუტში, XX საუკუნის საქართველოს ისტორიის განხრით, აკადემიკოს გიორგი ხაჭაპურიძის ხელმძღვანელობით.

1952-1955 წლებში უშანგი სიღამონიძე ასპირანტურაში სწავლობდა და თავაულებლად მუშაობდა საკვალიფიკაციო ნაშრომზე – „ამიერკავკასიის ფედერაციული რესპუბლიკის შექმნა და მისი როლი

სახალხო მეურნეობის აღდგენის საქმეში (1921-1925 წწ.)“, რომელიც მან წარმატებით დაიცვა 1956 წლის 3 ივლისს. აქედან მოყოლებული, მისი საქმიანობა მჭიდროდ უკავშირდება ისტორიის და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტს, სადაც ის ოთხ ათეულ წელზე მეტ ხანს მუშაობდა და იღვწოდა.

1956 წლის 1 ნოემბერს უშანგი სიღამონიძე დაინიშნა საბჭოთა პერიოდის საქართველოს ისტორიის განყოფილების უმცროს მეცნიერ თანამშრომლად, ნახევარ განაკვეთზე, ხოლო, ცოტა ხნის შემდეგ, 1957 წლის 1 დეკემბერს გადაყვანილ იქნა მთელ განაკვეთზე; აქ მან დაჰყო 1961 წლის მიწურულამდე.

1961 წლის 15 დეკემბერს უშანგი სიღამონიძე საბჭოთა პერიოდის საქართველოს ისტორიის განყოფილებიდან გადაყვანილ იქნა ისტორიის მეცნიერებათა ისტორიის განყოფილებაში. ამის ერთ-ერთი მიზეზი პრინციპული უთანხმოება საბჭოთა პერიოდის საქართველოს ისტორიის განყოფილების ხელმძღვანელთან, პროფ. იური კაჭარავასთან გახლდათ. ერთხანს ის დაინიშნა ისტორიის ინსტიტუტის სწავლულ მდივნად. თავისი მოვალეობის კეთილსინდისიერად შესრულებისათვის მან ინსტიტუტის ხელმძღვანელობისაგან მადლობა მიიღო – „სწავლული მდივნის თანამდებობაზე ნაყოფიერი და კეთილსინდისიერი მუშაობისათვის უშანგი სიღამონიძეს ვუცხადებ მადლობას“ (ინსტიტუტის დირექტორი, აკადემიკოსი გიორგი მელიქიშვილი). თავისი სამსახურეობრივი მდგომარეობის გამო იმ ხანებში უშანგი სიღამონიძეს ხშირად უხდებოდა რუსეთში მივლინებებში წასვლა. ეს ის პერიოდი იყო, როდესაც პარტია და მთავრობა გმობდა პიროვნების კულტს. ბ-ნ უშანგის უყვარდა გახსენება იმისა, რომ „ასეთ დროს ჩემი რუსი კოლეგები, როგორც ქართველს, სიბრალულით აღსავსე თანაგრძნობით მიყურებდნენ და ვერც კი წარმოედგინათ, რომ ი. სტალინის მოღვაწეობაზე დადებითი აზრის არასოდეს ვყოფილვარ“.

1965 წლის 23 სექტემბერს უშანგი სიღამონიძე დაინიშნა მეცნიერ თანამშრომლის თანამდებობაზე.

უშანგი სიღამონიძის შრომითი საქმიანობა მჭიდროდ არის დაკავშირებული ორ დიდ სამეცნიერო ცენტრთან. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტთან და თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან, სადაც იგი 1969 წელს მი-

წვეულ იქნა ლექციების წასაკითხად ევროპისა და ამერიკის ქვეყნების ახალი და უახლესი ისტორიის კათედრაზე.

უშანგი სიღამონიძის სადოქტორო დისერტაციის დაცვა იმდროინდელ ქართულ ისტორიოგრაფიაში ღირსშესანიშნავ მოვლენად იქცა. იგი აშკარად გასცდა წმინდა აკადემიურ, მეცნიერულ ფარგლებს და მკვეთრად გამოკვეთილი იდეოლოგიური და პოლიტიკური დატვირთვა შეიძინა. ავტორი შეეცადა, დაეძლია კომუნისტური იდეოლოგიის ჩარჩოები და ობიექტურად წარმოეჩინა XX საუკუნის საქართველოს ისტორიის საკვანძო პრობლემები. ბუნებრივია, ამას მოჰყვა მაშინდელი კომუნისტური ელიტის დიდი გულისწყრომა და შედეგმაც არ დააყოვნა; მოხდა უპრეცედენტო ფაქტი. მას სამეცნიერო-საკვალიფიკაციო საბჭოს მიერ მინიჭებული ხარისხი გაუუქმა საქართველოს კომუნისტური პარტიის ერთ-ერთმა პარტიულმა ინსტანციამ, კერძოდ, – თბილისის კომიტეტმა. ამის გამო მკაცრი საყვედური მიიღეს ისტორიის ინსტიტუტის დირექტორმა, აკად. გიორგი მელიქიშვილმა, მისმა მოადგილემ, პროფ. ნიკოლოზ სტურუამ, პარტორგანიზაციის მდივანმა, პროფ. გრიგოლ მარგინამა და წიგნის რედაქტორმა, პროფ. პროკოფი რატინამა. მათ, იმავედროულად მიეთითათ, რომ ამგვარი „უმსგავსობა“ აღარ გამეორებულა. უსამართლო დევნამ, ცხადია, ღრმა კვალი დააჩნია უშანგი სიღამონიძის ჯანმრთელობას.

1974 წლის 15 აპრილს ინსტიტუტის დირექტორის, აკად. გიორგი მელიქიშვილის ინიციატივით უშანგი სიღამონიძე დაინიშნა ახლად ჩამოყალიბებული სამეცნიერო ინფორმაციის განყოფილების ხელმძღვანელის მოვალეობის შემსრულებლად, ხოლო, მოგვიანებით კერძოდ კი, 1975 წლის 29 მაისს ის დაამტკიცეს ამ განყოფილების ხელმძღვანელად. თითქმის მეოთხედი საუკუნის მანძილზე ედგა ის სათავეში აღნიშნულ განყოფილებას. 1989 წლის 29 დეკემბრის დადგენილებით განყოფილებას შეეცვალა სახელი და ეწოდა „XX საუკუნის საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ისტორიის და საქართველოს ძეგლთა ნუსხის განყოფილება“.

ცოტა ხნით ადრე კი, 1988 წელს ის შეთავსებით გადაყვანილ იქნა მეოთხედ განაკვეთზე თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში.

1993 წლის 1 ნოემბერს უშანგი სიღამონიძეს მიენიჭა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორის წოდება და იგი

გახდა ევროპის და ამერიკის ქვეყნების ახალი და უახლესი ისტორიის კათედრის პროფესორი.

საგულისხმოა ის დახასიათება, რომელიც პროფ. უშანგი სიღამონიძეს, როგორც ლექტორს, მისცა ისტორიის ფაკულტეტმა 1992 წლის 10 მაისს. მას ხელს აწერდა ისტორიის ფაკულტეტის დეკანი, პროფ. კარლო მეშველიანი: – „სიღამონიძე უშანგი იოსების-ძე მუშაობს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის XX საუკუნის საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ისტორიისა და საქართველოს ისტორიულ ძეგლთა ნუსხის განყოფილების გამგედ, არის ისტორიულ მეცნიერებათა დოქტორი. 1969 წლიდან უშანგი სიღამონიძე თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტზე კითხულობს ლექციების კურსს ისტორიული მეცნიერების შესავალში, თავდაპირველად საათობრივი ანაზღაურების წესით, ხოლო, 1988 წლიდან არის 0,25 განაკვეთზე.

ლექციების კურსი – ისტორიული მეცნიერების შესავალი, მაშინ, 1969 წელს, ახალი საქმე იყო და ჩვენი უნივერსიტეტის სტუდენტები პირველები იყვნენ, რომლებმაც ეს კურსი მოისმინეს, მაშინ არ არსებობდა პროგრამა, სახელმძღვანელოები და უ. სიღამონიძემ პირველმა შეადგინა ლექციების კურსის პროგრამა. ორ ათეულ წელზე მეტია ჩვენი უნივერსიტეტის ისტორიის ფაკულტეტის სტუდენტები ისმენენ ლექციებს ისტორიის თეორიასა და სპეციალურ ისტორიულ დისციპლინებში.

1988 წლიდან უშანგი სიღამონიძე ისტორიის ფაკულტეტზე კითხულობს ლექციებს ევროპის და ამერიკის ქვეყნების ახალ ისტორიაში (1870-1918). ეს კურსი ბოლო წლებში ძალზე გართულდა. შეიცვალა ადრე მიღებული დოგმები და ლექტორები ძიებაში არიან, თუ როგორ გამართონ ახლებურად კურსი.

უ. სიღამონიძის ხელმძღვანელობით მომზადდა 15-ზე მეტი სადიპლომო ნაშრომი, რომელთა უმეტესობა სახელმწიფო-საგამოცდო კომისიამ „ფრიადზე“ შეაფასა. უ. სიღამონიძის ხელმძღვანელობით სტუდენტთა სამეცნიერო კონფერენციაზე მოსმენილ იქნა 5 მოხსენება; უ. სიღამონიძის ხელმძღვანელობით სტუდენტთა მიერ დაწერილი ნაშრომები იმით იყო გამორჩეული, რომ საქართველოს უახლესი ისტორიის საკითხები განხილული იყო ევროპის ისტორიის

ფონზე და ისინი პირველები იყვნენ, ვინც ამ საკითხებს სწავლობდა; მათ მეცნიერულ მიმოქცევაში შემოიტანეს ახალი ისტორიული ფაქტები და წყაროები.

უ. სიღამონიძე არის კვალიფიცირებული ლექტორი, მისი ლექციები გამოირჩევა საკითხის ახლებური დაყენებით, ის ლექციებს კითხულობდა თანადროულობასთან მჭიდრო კავშირში. სტუდენტები მას ინტერესით უსმენდნენ. აუდიტორია ყოველთვის ყურადღებით არის მის მიმართ.

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი უშანგი სიღამონიძე მრავალი სამეცნიერო ნაშრომის ავტორია, მისი კვლევის სფეროა საქართველოს ახალი და უახლესი ისტორია, ისტორიული მეცნიერების თეორიის საკითხები. უ. სიღამონიძის ნაშრომები გამოირჩევა პრობლემებისადმი მიდგომის სიახლით. ქართულ ისტორიოგრაფიაში მან მრავალი ახალი პრობლემა შემოიტანა, რომელთა ერთი ნაწილი დღეს ჩვენს ისტორიოგრაფიაში წარმატებით შეისწავლება“.

პროფ. უშანგი სიღამონიძე სტუდენტებში უდიდესი ავტორიტეტით და პატივისცემით სარგებლობდა. ამ მხრივ ყურადღებას იპყრობს ისტორიის ფაკულტეტის სტუდენტის ირმა ივანიძის მოგონება: „პირველი კურსის ხსენებაზე ჯერ არ ყოფილა, რომ, უწინარესად, ბ-ნ უშანგი სიღამონიძის სახელი არ წამოტივტივებულიყო ჩემს გონებაში. იგი იყო ნამდვილი ისტორიკოსი, ღირსეული პიროვნება, რომელიც არა მხოლოდ ცოდნას გადმოგვცემდა, თუ საჭიროდ მიიჩნევდა, საკუთარი ბიბლიოთეკიდან წიგნებსაც გვათხოვებდა ხოლმე. სპეციალობის შესავალს გვიკითხავდა. იგი ყოველთვის ინტერესით გვიყვებოდა ისტორიულ პირებზე, დაწერილებით გვესაუბრებოდა ისტორიის კვლევის მეთოდებზე და, რა თქმა უნდა, თვით ისტორიკოსის პროფესიაზე. ისტორიკოსს უნდა შეეძლოს დასკვნების გაკეთება, აი, მაშინ იქნება მისი ნაშრომი ღირებულები, დასძენდა ხოლმე ბოლოს. სტუდენტთა ერთი ნაწილი მას დიდ პატივს ვცემდით: პირადად მე კი არასოდეს არ ვაცდენდი ბ-ნ უშანგი სიღამონიძის ლექციებს, რადგან, რასაც იქ ვისმენდი, უდიდეს სიამოვნებას მანიჭებდა და მარწმუნებდა იმაში, რომ არ შევმცდარვარ, როცა მაინცდამაინც ისტორიის ფაკულტეტზე შევაჩერე ჩემი არჩევანი.

ბოლო წლები ბ-ნ უშანგის ეტყობოდა, რომ ჯანმრთელობა არ უწყობდა ხელს, თუმცა ერთი საათიც არ გაუცდენია. პირიქით,

ბევრჯერ დერეფანშიც გაუგრძელებია ჩვენთან საუბარი; როცა რომელიმე ჩვენთაგანი რაიმე საკითხის მიმართ დაინტერესებას გამოვიჩინდით, ბ-ნი უშანგი ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ ისტორია პოლიტიკური მეცნიერებაა. იგი ლექციებზე ხშირად ახსენებდა მაკიაველის, „მთავარს“ და გულმოდგინედ გვიხსნიდა მის მოძღვრებას. ბ-ნი უშანგის განსაკუთრებით უყვარდა ახალი ისტორია და გვეტყოდა ხოლმე: – „მე ახალი ისტორიის სპეციალისტი ვარო“. „ძველ ისტორიას“ ცოტათი ეჭვის თვალით უყურებდა, ხოლო ახალი ისტორიით გატაცებას კი, რასაკვირველია, დიდი რაოდენობით წყაროების, დოკუმენტების არსებობით ხსნიდა, და, მაინც, რაც ყველაზე უფრო მეტად მხიბლავდა ამ ადამიანში, იყო მისი პატრიოტული სულისკვეთება, ყოველ სიტყვაზე, სახეზეც კი, აშკარად რომ ეხატებოდა“.

მართალია, დაგვიანებით, მაგრამ სამართლიანობა მაინც აღსდგა და 1990 წლის 3 ივლისს ბ-ნი უშანგი სიღამონიძემ წარმატებით დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია. იმხანად მას ჯანმრთელობა უკვე შერყეული ჰქონდა, ბოლო მორალური ტრამვა საბოლოოდ დარჩა მის მეხსიერებაში.

აღსანიშნავია, რომ პროფ. უშანგი სიღამონიძე საქართველოს უახლეს ისტორიაში უდიდესი ავტორიტეტი იყო არა მარტო საქართველოში, არამედ საბჭოთა კავშირში და, ასე განსაჯეთ, ევროპაში. მას იწვევდნენ სამეცნიერო კონფერენციებზე გერმანიაში, ინგლისში, ამერიკის შეერთებულ შტატებში, მაგრამ უნდა ითქვას, რომ ეს მშვენიერი შანსი გამოუყენებელი დარჩა და მას საზღვარგარეთ სამეცნიერო კონფერენციებში მონაწილეობის შესაძლებლობა არ მისცემია, მხოლოდ საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, 90-იან წლებში, იაპონურ ჟურნალ „ასახიში“ დაიბეჭდა ვრცელი საუბარი პროფესორ უშანგი სიღამონიძესთან.

უშანგი სიღამონიძის ჯანმრთელობას, რა თქმა უნდა, დიდი ტრავმა მიაყენა იმ დევნამ, რომელიც სადოქტორო დისერტაციის დაცვას მოჰყვა. მისი მეუღლე, ცნობილი ექიმი, პატივცემული ანა ლალიძე ყველაფერს აკეთებდა, რომ ბატონი უშანგისთვის შრომისუნარიანობა შეენარჩუნებინა და მისი სიცოცხლე გაეხანგრძლივებინა.

1997 წლის ნოემბერში ქართველმა ისტორიოგრაფიამ მძიმე დანაკლისი განიცადა. ხანმოკლე ავადმყოფობის შემდეგ, 68 წლის ასაკში გარდაიცვალა პროფესორი უშანგი სიღამონიძე. იგი დაკრძა-

ლეს საბურთალოს სასაფლაოზე; სამგლოვიარო მიტინგზე სიტყვით გამოვიდნენ პროფ. ჯუმბერ ოდიშელი, პროფ. ნოდარ ნათაძე, პროფ. გურამ ყორანაშვილი, პროფ. კოტე ანთაძე. პრესაში გამოქვეყნდა კოლეგების, მეგობრების, მოსწავლეების გამოსათხოვარი წერილები. ერთი სიტყვით, განსვენებული მეცნიერის მიმართ თბილი სიტყვა არავინ დაიშურა. ეს იყო ისტორიული მეცნიერების წინაშე მისი წვლილის ღირსეული დაფასება.

ბ-ნ უშანგის და ქ-ნ ანას ჰყავთ ერთი ქალიშვილი ქეთევან სიღამონიძე, რომელიც თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ფსიქოლოგიის ფაკულტეტზე სწავლობს.

ბ-ნი უშანგი იყო ღირსეული შვილი თავისი ოჯახისა, რომელმაც არა მარტო ის, არამედ მისი ერთადერთი ძმა, ცნობილი მეცნიერი ქიმიკოსი, პროფესორი შოთა სიღამონიძე გაზარდა. ბ-ნი შოთა გახლავთ საზოგადოების საამაყო წევრი, რომელიც დიდი სიყვარულით სარგებლობს მათ შორის, ვინც იცნობს მის შემოქმედებას.

თავი II

უშანგი სიღამონიძის პროფესიონალ ისტორიკოსად ფორმირება

1952-1972 წლები უშანგი სიღამონიძის მეცნიერული მოღვაწეობის რთული და საინტერესო პერიოდი იყო. ის ცდილობდა საკუთარი ადგილი ეპოვა ისტორიულ მეცნიერებაში, რაც, ცხადია, ადვილი საქმე არ გახლდათ.

უშანგი სიღამონიძის მეცნიერული მოღვაწეობა პირობით ორ პერიოდად შეიძლება გავყოთ: 1. უშანგი სიღამონიძის მეცნიერული მოღვაწეობის ოპტიმალური ხანა 1952-1972 წლები და 2. შერისხული და რეაბილიტირებული ისტორიკოსი – 1972-1997 წლები. პერიოდებს შორის მნიშვნელოვანი ზღვარია 70-იანი წლების დასაწყისი, კონკრეტულად კი, 1970 წელი, როდესაც მისი ფუნდამენტური მონოგრაფია – „საქართველოს ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული მოძრაობისა და სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების ისტორიოგრაფია (1917-1921 წწ.)“ გამოვიდა, რომელიც მან მომდევნო, 1971 წლის 22 ივნისს წარმატებით დაიცვა, როგორც სადოქტორო დისერტაცია. თავის მხრივ, ეს პერიოდები კიდევ რამდენიმე მონაკვეთად იყოფა.

პირველი პერიოდი, ჩვენი აზრით, ოთხ მონაკვეთად შეიძლება გაიყოს. უპირველეს ყოვლისა, ცხადია, უნდა აღვნიშნოთ უშანგი სიღამონიძის პირველი ნაბიჯები მეცნიერებაში: ასპირანტურის დასრულება, საკანდიდატო დისერტაციის დაცვა (1952-1956). ამის შემდეგ საგულისხმო მიჯნა ჩანს, 1961 წელი, როდესაც უშანგი სიღამონიძე ტოვებს საბჭოთა პერიოდის საქართველოს ისტორიის

განყოფილებას და სამუშაოდ გადადის ისტორიულ მეცნიერებათა განყოფილებაში.

კიდევ ერთი სერიოზული ნიშანსვეტი, ცხადია, უნდა იყოს 1966 წელი, როდესაც გამოვიდა მისი საინტერესო გამოკვლევა – „ეროვნული საკითხის ისტორიოგრაფიიდან (1917 წ.)“, სადაც XX საუკუნის საქართველოს ისტორიის მთელი რიგი საკითხები ახლებურად, ნოვატორულადაა დასმული და გადაჭრილი. ფაქტობრივად ეს იყო პირველი გალაშქრება საქართველოს უახლესი ისტორიის ორთოდოქსულ-ბოლშევიკური გაშუქების წინააღმდეგ. უნდა მივიჩნიოთ, რომ უშანგი სიღამონიძის, როგორც პროფესიონალი ისტორიკოსის, ფორმირების პროცესი დასრულებულია.

მაშ ასე, იკვეთება შემდეგი სურათი: 1. მეცნიერული წარმატებები, ასპირანტურის დასრულება, საკანდიდატო დისერტაციის დაცვა (1952-1956 წწ.); 2. საკუთარი გზის ძიების პროცესი. უშანგი სიღამონიძის, როგორც მკვლევარი ისტორიკოსის, პირველი ნაბიჯები (1956-1961 წწ.); 3. უშანგი სიღამონიძე იცვლის პროფილს, რაც იმით გამოიხატება, რომ საბჭოთა პერიოდის საქართველოს ისტორიის განყოფილებიდან გადადის ისტორიული მეცნიერების განყოფილებაში. აქ ის შეუდგა თემის შერჩევას საღოქტორო დისერტაციისათვის (1961-1966 წწ.); 4. შემოქმედებითი სიმწიფის ხანა, მეცნიერული წარმატებების მწვერვალზე, ზენიტში (1966-1972 წწ.).

უშანგი სიღამონიძის მეცნიერული მოღვაწეობის მეორე პერიოდს მკვეთრად გამოკვეთილი მიჯნა გააჩნია. ეს არის 80-იან წლების მიწურული, როდესაც საქართველოში ძალუმაღ დაქროლა გარდაქმნის და დემოკრატიზაციის სიომ. კონკრეტულად კი, 1988 წელი, როდესაც გაზეთ „კომუნისტში“ დაიბეჭდა მისი ვრცელი სტატია 1918 წლის 26 მაისის ისტორიული მნიშვნელობის შესახებ – „ოქტომბრის პირმშო – გარდაქმნით დაბრუნებული“. მეორე პერიოდში იკვეთება. 1. რეპრესირებული ისტორიკოსი, როდესაც ის ძირითადად ისტორიული მეცნიერების შესავლის საკითხებს ამუშავებდა და პრაქტიკულად ჩამოშორებულა უახლესი ეპოქის საქართველოს ისტორიის თემატიკის კვლევას (1972-1988 წწ.) და 2. უშანგი სიღამონიძის, როგორც მკვლევარ-ისტორიკოსის სრული რეაბილიტაცია (1988-1997 წწ.).

უშანგი სიღამონიძის პირველ სეროზულ მეცნიერულ წარმატებას. ცხადია, წარმოადგენდა საკანდიდატო დისერტაციის დაცვა. საკვალიფიკაციო ნაშრომი ეხებოდა XX საუკუნის საქართველოს ისტორიის აქტუალურ პრობლემას — „ამიერკავკასიის ფედერაციის შექმნა და მისი როლი სახალხო მეურნეობის აღდგენის საქმეში (1921-1925 წწ.)“. დაცვა შედგა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიის და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტში.

საბჭომ ოფიციალურ ოპონენტებად გამოყო პროფ. აბელ კიკვიძე და დოც. ავთანდილ იოსელიანი, სადისერტაციო ნაშრომზე მათი დასკვნა დადებითი იყო. სამწუხაროდ, უნდა ითქვას, რომ დაცვის მასალები, მათ შორის ოპონენტების რეცენზიები, ბევრი ვეძიეთ, მაგრამ მათ კვალს ვერსად წავაწყდით და, როგორც ეტყობა, ეს საინტერესო მასალა, შესაძლოა, დაკარგულიც კი იყოს. ამ ხარვეზებს, ვფიქრობთ, ნაწილობრივ ავსებს ერთი საინტერესო დოკუმენტი, რომელსაც მივაკვლიეთ საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის არქივში — „უშანგი სიღამონიძის შრომების დახასიათება“. ამ დოკუმენტს ხელს აწერენ პროფ. პროკოფი რატიანი, პროფ. გრიგოლ მარგიანი და ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატი ი. ბაბალაშვილი. აი, რას ვკითხულობთ ამ დახასიათებაში: — „ნაშრომში გამორკვეულია ამიერკავკასიის (სიტყვა „ფედერაციის“ რატომღაც გამოტოვებულია — მ.კ.) შექმნის ეკონომიკური, სამხედრო-პოლიტიკური და ეროვნული მიზეზები; ნაჩვენებია ამიერკავკასიის (ფედერაციის — მ.კ.) შექმნის პროცესი. დიდი რაოდენობის საარქივო მასალის შემოტანით და გაანალიზებით ნაშრომში ნაჩვენებია ამიერკავკასიის ფედერაციის როლი სახალხო მეურნეობის აღდგენის საქმეში, რითაც დასაბუთებულია ამიერკავკასიის (ფედერაციის — მ.კ.) შექმნის აუცილებლობა, მისი ისტორიული მისია“. დახასიათება საყურადღებოა და იმდროინდელი ქართული ისტორიოგრაფიის მიერ უშანგი სიღამონიძის სადისერტაციო ნაშრომის აღიარებაა.

სადისერტაციო ნაშრომის არქიტექტონიკა ნათლად მეტყველებს იმ უზარმაზარ, კოლოსალურ, საკვლევ სამუშაოზე, რომელიც დისერტანტს აქვს ჩატარებული და რომელიც სავსებით აკმაყოფილებს

არა მხოლოდ დამწყები მკვლევრისათვის წაყენებულ მოთხოვნებს, არამედ უფრო მეტსაც. სადისერტაციო ნაშრომი მოიცავს მანქანაზე გადაბეჭდილ 360 გვერდს, შედგება შესავლის, ოთხი თავისა და დასკვნისაგან.

სადისერტაციო ნაშრომში გამოყენებულია ამიერკავკასიის კომუნისტური ორგანიზაციების ყრილობების, პლენუმების, კონფერენციების სტენოგრაფიული ჩანაწერები, სტატისტიკური მონაცემები, პრესა, ამავე დროს დიდი ყურადღება ექცევა სამეცნიერო მიმოქცევაში გამოუყენებელ წყაროებს, რომლებიც დისერტანტის მიერ მოძიებულ იქნა საქართველოს კომუნისტურ პარტიასთან არსებულ მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის ფილალის არქივში და საქართველოს ცენტრალურ არქივში. დისერტანტმა სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოიტანა მრავალი საინტერესო წყარო და ფაქტი, ეს კი ახალგაზრდა დამწყები ისტორიკოსის სერიოზული მიღწევა იყო.

საინტერესოა ამიერკავკასიის ფედერაციის შექმნისათვის ბრძოლის პერიოდიზაცია. ავტორის აზრით, ეს ბრძოლა სამ პერიოდად შეიძლება დაიყოს: 1. თავდაპირველად ხდება ამიერკავკასიის რესპუბლიკების დაახლოება სამეურნეო ნიადაგზე, რაც 1921 წლის შემოდგომამდე გრძელდება; 2. 1921 წლის შემოდგომიდან იწყება ხეორე პერიოდი — ბრძოლა ფედერაციული გაერთიანების შექმნისათვის; 3. 1922 წლის ზაფხულიდან იწყება მესამე პერიოდი, რომელიც მიზნად ისახავს ამიერკავკასიის ფედერაციული რესპუბლიკის საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში შესვლას. ეს პერიოდი დასრულდა 1922 წლის მიწურულს.

და ბოლოს, რაც მთავარია, საკანდიდატო დისერტაციაზე მუშაობის პროცესში ის ხვეწდა, სრულყოფდა მეცნიერული კვლევის მეთოდებს. ამ მიმართულებით მის წარმატებას, ვფიქრობთ, ვერავინ უარყოფს. მის მიერ მოხმობილი, გამოვლენილი და გაანალიზებული უზარმაზარი საარქივო მასალა ამის ნათელი ილუსტრაცია უნდა იყოს. ამიტომ საკანდიდატო დისერტაციაზე მუშაობას უშანგი სიღამონიძის, როგორც კვალიფიცირებული მკვლევარ-ისტორიკოსის, ფორმირების პროცესში მეტად მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია.

ამრიგად, უშანგი სიღამონიძის საკანდიდატო დისერტაცია — „ამიერკავკასიის ფედერაციის შექმნა და მისი როლი სახალხო

მეურნეობის აღდგენის საქმეში (1921-1925 წწ.)“ საეხებით აკმაყოფილებდა იმდროინდელი ქართული ისტორიოგრაფიის განვითარების საერთო დონეს. ისტორიკოსს, რომელიც მეცნიერებაში პირველ ნაბიჯებს დგამს, მეტი არ მოეთხოვება – სწორედ ამ კრიტერიუმით უნდა შევაფასოთ მისი ნაშრომიც. დღევანდელი გადასახედიდან წავუყენოთ მას სხვა მკაცრი მოთხოვნები, მართებული არ იქნება.

საკანდიდატო დისერტაციის დაცვა იყო აუცილებელი ეტაპი, რომელიც უშანგი სიღამონიძემ, შეიძლება ითქვას, წარმატებით დაძლია. მან დახვეწა, სრულყო მეცნიერული კვლევის მეთოდები, რაც კარგად აისახა მის შემდგომ მეცნიერულ საქმიანობაში.

ფრთხილად გამოვთქვამთ ვარაუდს, რომ საკანდიდატო დისერტაციაზე მუშაობის პროცესში, წყაროების გულმოდგინედ შესწავლის შედეგად, შესაძლოა, უშანგი სიღამონიძეს გაუჩნდა პირველი ეჭვი გაბატონებული იდეოლოგიის მიმართ. შემდგომში ეს ეჭვი კიდევ უფრო ღრმავდება და დასრულებულ სახეს იღებს მის სადოქტორო დისერტაციაში.

საკანდიდატო დისერტაციის დაცვის შემდეგ უშანგი სიღამონიძემ მუშაობა დაიწყო საბჭოთა პერიოდის საქართველოს ისტორიის განყოფილებაში. თითქოსდა მან გააკეთა თავისი არჩევანი, ყოველ შემთხვევაში გარეგნულად ასე ჩანდა, მაგრამ სინამდვილეში, როგორც ეტყობა, ეს ასე არ ყოფილა, რადგან მას გარკვეული უკმარისობის გრძნობა არ ტოვებდა.

უშანგი სიღამონიძის პირველი გამოკვლევებიდან აღსანიშნავია 1959 წელს გამოქვეყნებული ორი ნაშრომი: – „თბილისის მშრომელთა ბრძოლა საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებისათვის საქართველოში მენშევიკების ბატონობის წლებში“, რომელიც გადამუშავებული სახით 1964 წელს დაიბეჭდა რუსულ ენაზე კრებულში „თბილისის რევოლუციური წარსული“ და „ქალაქის თვითმმართველობის მოსამსახურეთა 1919 წლის მარტის გაფიცვა თბილისში“, რომელიც გამოქვეყნებულია ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის ინსტიტუტის V სამეცნიერო სესიის მასალებში.

შეიძლება ითქვას, რომ ორივე ეს ნაშრომი კარგად გამოხატავენ იმდროინდელი ქართული ისტორიოგრაფიის სულისკვეთებას და მათ სპეციალისტების აღიარება ხვდათ წილად. მათი აზრით, „მეორე

ნაშრომში (ე. ი. „ქალაქის თვითმმართველობის მოსამსახურეთა 1919 წლის მარტის გაფიცვა თბილისში“ – მ. კ.) ახლებურად არის შეფასებული თბილისის თვითმმართველობის მოსამსახურეთა 1919 წლის მარტის გაფიცვა. ამ ისტორიული ფაქტის ახლებური შეფასება დამკვიდრდა ქართულ ისტორიოგრაფიაში – ნათქვამია ლოკუმენტში „უშანგი სიღამონიძის შრომების დახასიათებისათვის“, რომელსაც ხელს აწერენ ამ დარგის ცნობილი სპეციალისტები, რაც ავტორის დამსახურებად უნდა მივიჩნიოთ.

1960 წლის 15 აპრილს საქართველოში მეცნიერებათა აკადემიის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის და საქართველოში კომუნისტური პარტიის ცენტრალურ კომიტეტთან არსებული მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის საქართველოს ფილიალის გაერთიანებულ სესიაზე, რომელიც ეძღვნებოდა აზერბაიჯანში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების 40 წლისათვის, უშანგი სიღამონიძემ წაიკითხა მოხსენება „ამიერკავკასიის ხალხთა მეგობრობა სოციალიზმის ეპოქაში“, რომელიც მომდევნო, 1961 წელს დაიბეჭდა ჯერ ჟურნალ „История СССР“-ის პირველ ნომერში, ხოლო შემდეგ კი გამოქვეყნდა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის ინსტიტუტის შრომებში, მეხუთე ტომი, ნაკვეთი II.

პუბლიკაცია ისეთ ავტორიტეტულ ჟურნალში, როგორც, უდავოდ, იყო „История СССР“, ქართული ისტორიოგრაფიის აღიარებაა. საკავშირო პრესაში, იდეოლოგიურად რამდენადაც გამართული სტატია არ უნდა ყოფილიყო, თუ მას რაიმე მეცნიერული ღირებულება არ გააჩნდა, ისე არავინ დაგიბეჭდავდა. ეს უშანგი სიღამონიძის წარმატება იყო.

უშანგი სიღამონიძემ დაინტერესება გამოავლინა მეორე მსოფლიო ომში ქართველების მონაწილეობის მიმართ. 1961 წელს მან რუსულ ენაზე გამოაქვეყნა ნაშრომი – „Грузины - народные мстители“, რომელიც დაიბეჭდა სპეციალურ სამხედრო ჟურნალში „Вестник военно-научного общества“, მეორე-მესამე ნომერში უშანგი სიღამონიძე წინ წამოწევს ორ აქტუალურ საკითხს: 1. ქართველების მონაწილეობა დიდი სამამულო ომის პარტიზანულ ბრძოლებში; 2. ქართველების მონაწილეობა ევროპის ქვეყნების წინააღმდეგობის

მოძრაობაში. აღსანიშნავია, რომ ორივე თემის განხილვის დროს მოხმობილია მეტად მდიდარი ფაქტობრივი მასალა.

სპეციალისტების აზრით, უშანგი სიღამონიძის ამ ნაშრომში, პირველად ქართულ ისტორიოგრაფიაში, ურთიერთისგან არის განსხვავებული ქართველი პარტიზანების ბრძოლა ფაშისტური გერმანიის მიერ დაპყრობილ ევროპის ხალხების წინააღმდეგობის მოძრაობაში და საბჭოთა კავშირის დიდი სამამულო ომის პარტიზანულ ბრძოლებში — ვკითხულობთ „უშანგი სიღამონიძის შრომების დახასიათებაში“, რომელსაც ხელს აწერენ პროფ. პროკოფი რატიანი, პროფ. გრიგოლ მარგანი და დოც. ი. ბაბალაშვილი. ეს ნაშრომი იმ კუთხითაც არის საინტერესო, რომ მას გარკვეული შეხების წერტილები აქვს მსოფლიო ისტორიასთან.

მეორე მსოფლიო ომის თემატიკით უშანგი სიღამონიძის დაინტერესება ამით არ ამოიწურება და მან ქართული ისტორიოგრაფია ამ თემაზე დაწერილი კიდევ ერთი საინტერესო ნაშრომით გაამდიდრა, რაზედაც უფრო დაწვრილებით ცოტა ქვემოთ შევჩერდებით.

შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ეს შრომები, მისი მხრიდან, სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულება უფრო იყო, ვიდრე მეცნიერული ინტერესებიდან გამომდინარე. უნდა ითქვას, რომ მან ამ მისიას ურიგოდ როდი გაართვა თავი.

მარქსიზმთან მიმართებაში უშანგი სიღამონიძე ცდილობს, თავიდან აიცილოს ორი უკიდურესობა — მისი შრომები არ წარმოადგენს მარქსიზმის უსაზღვრო აპოლოგიას და არც მარქსიზმისადმი მტრული დამოკიდებულება იგრძნობა. ჩვენი აზრით, ყველაზე მართებული იქნება ამ ეტაპზე გაბატონებული იდეოლოგიისადმი უშანგი სიღამონიძის დამოკიდებულება ნეიტრალურად მივიჩნიოთ, იქნებ სწორედ აქ იყო ჩადებული მომავალი საფრთხე, ნელი მოქმედების ნაღმი?

ამრიგად, ვაჯამებთ რა ზემოთქმულს, ასეთი სურათი იკვეთება — შესაძლოა, ამ თემებისადმი მიდგომა ამჟამად ცოტა მოძველებული იყოს, მაგრამ მთავარი ისაა, რომ უშანგი სიღამონიძე ბრწყინვალედ დაეუფლა მეცნიერული კვლევის ხერხებს.

ეტყობა, იმ ხანებში, 50-იანი წლების ბოლოს და 60-იანი წლების დასაწყისში, უშანგი სიღამონიძეს უკმარობის გრძნობა არ ტოვებდა. გარკვეულწილად ამით იყო გამოწვეული მისი უთანხმოება საბჭოთა პერიოდის საქართველოს ისტორიის განყოფილების გამგესთან, პროფ. იური კაჭარავასთან. ამიტომ, 1961 წლის მიწურულს, მან გადაწყვიტა საბჭოთა პერიოდის საქართველოს ისტორიის განყოფილებიდან გადასულიყო ისტორიული მეცნიერების ისტორიის განყოფილებაში, რომელსაც სათავეში ედგა პროფ. პროკოფი რატიანი. ამით მან ფაქტობრივად ორიენტაცია აიღო XX საუკუნის საქართველოს ისტორიის ისტორიოგრაფიის საკითხების დამუშავებაზე და იმედოვნებდა, რომ აქ, როგორც მკვლევარს, უფრო უკეთესი შესაძლებლობა ექნებოდა თავისი მდიდარი მეცნიერული პოტენციალის რეალიზაციისათვის, ვიდრე საბჭოთა პერიოდის საქართველოს ისტორიის განყოფილებაში. მოვლენათა შემდგომმა მსვლელობამ ცხადყო, რომ ის თავის არჩევანში არ შემცდარა, ფაქტობრივად აქ სრულდება უშანგი სიღამონიძის მეცნიერული საქმიანობის საწყისი პერიოდის მეორე მონაკვეთი და იწყება მესამე ეტაპი, როდესაც ის კურსს იღებს ისტორიოგრაფიული საკითხების კვლევაზე. ყოველგვარ ეჭვს გარეშე უნდა იყოს, რომ ისტორიოგრაფიული თემატიკა გაცილებით უფრო მეტად შეესატყვისებოდა მის მეცნიერულ ინტერესებს, ვიდრე პარტიულ-პოლიტიკური პრობლემატიკა, რომელიც უმთავრესად დომინირებდა საბჭოთა პერიოდის საქართველოს ისტორიის განყოფილებაში.

ცხადია, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ უშანგი სიღამონიძე თავის შრომებში საბჭოთა ისტორიოგრაფიისგან განსხვავებულ შინაარსს ღებდა, ამაზე ლაპარაკი ნაადრევია. აქ ახალია ისტორიოგრაფიული პრობლემატიკა, მაგრამ მათი გადაწყვეტა ტრადიციულია. ეს არცაა გასაკვირი. თვისობრივი ცვლილებები მის შემოქმედებაში ნელ-ნელა ხდება, თანდათანობით მიმდინარეობს. ის ძველი ინერციით ჯერ კიდევ ნეიტრალიტეტს იცავს და არ არღვევს თამაშის იმ წესებს, რომელიც მიღებული იყო საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში. საბჭოთა პერიოდის საქართველოს ისტორიის განყოფილებიდან ისტორიული მეცნიერების განყოფილებაში გადასვლამ უშანგი სიღამონიძის შემოქმედებითი ფერისცვალების უვერტურად გაიჟღერა და დასრულებული სახე მის საღოქტორო დისერტაციაში მიიღო.

ამრიგად, საბჭოთა პერიოდის საქართველოს ისტორიის განყოფილებიდან ისტორიის მეცნიერებათა ისტორიის განყოფილებაში გადასვლას უშანგი სიღამონიძის, როგორც პროფესიონალი მკვლევარ-ისტორიკოსის, ფორმირების საქმეში მნიშვნელოვანი როლი ეკისრება.

1962 წელს გამოვიდა უშანგი სიღამონიძის საინტერესი ნაშრომი – „ქართული ისტორიული მეცნიერების განვითარება საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XX ყრილობის შემდგომ პერიოდში, რომელიც დაიბეჭდა კრებულში – „საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XXII ყრილობა და ქართული საბჭოთა ისტორიოგრაფია“ იმავე წელს გამოქვეყნდა ჟურნალში „История СССР“, მესამე ნომერში. ჩვენი აზრით, ეს ისტორიოგრაფიული ხასიათის გამოკვლევა, უშანგი სიღამონიძის, როგორც დამწევი ისტორიკოსის საუკეთესო ნაშრომად უნდა მივიჩნიოთ. ნაშრომი აჯამებს საბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის მიერ განვლილ გზას საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XX ყრილობის შემდეგ. უშანგი სიღამონიძე თავის ნაშრომში ამჟღავნებს ქართული ისტორიოგრაფიის ფართო სპექტრში ღრმა ჩახედულობას, მის საფუძვლიან ცოდნას, რაც ამ ნაშრომის ერთ-ერთი ღირსებაა.

1964 წელს ხელნაწერის უფლებით გამოქვეყნდა ნაშრომი – „ქართული საბჭოთა ისტორიოგრაფია“, რომელიც ჩაფიქრებული იყო, როგორც ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი მრავალტომეულისა – „საბჭოთა კავშირში ისტორიული მეცნიერების ისტორიის ნარკვევები“. ქართული საბჭოთა ისტორიოგრაფიის განვითარების ერთი დიდი მონაკვეთი უშანგი სიღამონიძის დაწერილია, სადაც განხილულია საქართველოში გამოქვეყნებული ისტორიული გამოკვლევები, რომლებიც შეეხება საქართველოს ისტორიას 1953 წლის შემდეგ. დღეს შეიძლება უშანგი სიღამონიძის ნაშრომის პათოსი ყველამ არ გაიზიაროს, მაგრამ ისტორიოგრაფიულ საკითხებში მის ღრმა ჩახედულობას, ალბათ, ვერავინ უარყოფს. უშანგი სიღამონიძის ამ ნაშრომს აღნიშნული პრობლემის ვერც ერთი მკვლევარი გვერდს ვერ აუვლის.

1965 წელს უშანგი სიღამონიძემ არჩილ ჯინჭველაძესთან ერთად გამოაქვეყნა საინტერესო ნაშრომი – „ქართველების მონაწილეობა საბჭოთა ხალხის დიდი სამამულო ომის პარტიზანულ

ბრძოლებში“, რომელიც დაიბეჭდა კრებულში — „ქართული დივი-
ზიები საბჭოთა ხალხის დიდ სამამულო ომში“. მეორე მსოფლიო
ომის თემატიკას მან ყურადღება ჯერ კიდევ მაშინ მიაქცია, როდესაც
საბჭოთა პერიოდის საქართველოს ისტორიის განყოფილებაში
მუშაობდა და ახლა ძველი ინერციით ისევ გააგრძელა ეს საქმე.

უმანგი სიღამონიძის ამ ნაშრომმა შემდგომი პერიოდის ქართუ-
ლი ისტორიოგრაფიის ყურადღება მოიპოვა და დადებითი შეფასე-
ბაც მიიღო. სპეციალისტების ღრმა რწმენით, ეს ნაშრომი ამ პრობ-
ლემისადმი მიძღვნილ ლიტერატურაში ერთ-ერთი საუკეთესოა.
„ჩვენთვის საინტერესო საკითხს შედარებით ვრცლად და სპეციალ-
ურად ეხებიან ერთობლივ ნაშრომში ა. ჯინჭველაძე და უ. სიღა-
მონიძე. ხსენებულ ავტორთა ნაშრომებმა მნიშვნელოვანი წვლილი
შეიტანეს საკითხის შესწავლის საქმეში, მაგრამ მათ ნაკლოვანებე-
ბიც გააჩნიათ, რაც, ძირითადად, განპირობებულია წყაროთმცოდნეო-
ბითი ბაზის სივიწროვით. დიდი სამამულო ომის დამთავრების შემ-
დეგ, პარტიზანული მოძრაობის ისტორიის შესწავლისათვის აუცი-
ლებელი საარქივო მასალა გარკვეულ დრომდე ხელმიუწვდომელი
იყო მკვლევართათვის. ეს გარემოება დიდი სიძნელის წინაშე აყენებ-
და მეცნიერებს და გარკვეულ დღეს ასვამდა მათ ნაშრომებს“ —
დასძენს პროფ. ვახტანგ გურული თავის წიგნში — „ქართველების
მონაწილეობა პარტიზანულ ბრძოლებში საბჭოთა კავშირის დიდი
სამამულო ომის წლებში“.

უმანგი სიღამონიძის ორი ისტორიოგრაფიული ნაშრომი ფაქტო-
ბრივად წარმოადგენს მოსამზადებელ სამუშაოს მისი სადოქტორო
დისერტაციისათვის, რომელიც სულ მთლიანად ისტორიოგრაფიული
ხასიათისაა. თავის ისტორიოგრაფიული ხასიათის შრომებში იგი
კარგად გაეცნო ამ სახის გამოკვლევების დაწერის მანერას, სტილს,
ხასიათს. თუ როგორ დაეუფლა იგი ყველაფერს, ეს ნათლად ჩანს
მისი სადოქტორო დისერტაციიდან.

ისტორიის მეცნიერებათა ისტორიის განყოფილებაში გადასვლის
შემდეგ ის შეუდგა სადოქტორო დისერტაციისათვის თემის შერჩე-
ვას და ყურადღება მიაპყრო ფრიად აქტუალურ პრობლემას —
„საქართველოში ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული მოძრაობისა და
სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების ისტორიოგრაფია (1917-

1921 წწ.)“ ცხადია, მუშაობის პროცესში ეს თემა კიდევ უფრო გამოიკვეთა, დაიხვეწა.

სავარაუდოა, რომ მან სადოქტორო დისერტაციაზე მუშაობა დაიწყო 1963 ან 1964 წელს. როგორც ეტყობა, იგი საკმაოდ გულმოდგინედ შეუდგა საქმეს და უკვე 1966 წელს გამოქვეყნდა ამ საკითხზე მისი პირველი სოლიდური ნაშრომი — „ეროვნული საკითხის ისტორიოგრაფიიდან“ (1917 წ.). ფაქტობრივად, ამით მთავრდება უშანგი სიღამონიძის მეცნიერული მოღვაწეობის ოპტიმალური ხანის შესამე ეტაპი და იწყება მეოთხე — სიმწიფის ხანა.

* * *

თავისი ნაშრომი — „ეროვნული საკითხის ისტორიოგრაფიიდან (1917 წ.)“ უშანგი სიღამონიძემ ჯერ 1966 წელს მოხსენების თეზისების სახით წარადგინა ივანე ჯავახიშვილის დაბადების 90 წლისთავისადმი მიძღვნილ სამეცნიერო სესიაზე, ხოლო შემდეგ, 1968 წელს, უკვე გაფართოებული სახით გამოაქვეყნა კრებულში — „ქართული ისტორიოგრაფია“. ფაქტობრივად, ეს ნაშრომი წარმოადგენდა წინასწარ ინფორმაციას, რომელსაც შემდეგ მონოგრაფიის გამოცემა და სადოქტორო დისერტაციის დაცვა მოჰყვა, პრაქტიკულად ამ სტატიაში ჩადებული იყო ნელი მოქმედების ნაღმი, რომელიც შემდგომში მთელი ძალით უნდა ამოქმედებულყო — მართლაც ასე მოხდა.

მეცნიერულ წრეებში უშანგი სიღამონიძის აღნიშნული ნაშრომის გამოსვლას ერთგვაროვანი რეაქცია არ ჰქონია, მას გამოუჩინდნენ როგორც მომხრეები, ისე მოწინააღმდეგეები. განსაკუთრებით აყაყანდნენ ტრადიციული, ტრაფარეტული მიდგომის მოტრფიალენი, პარტიის ისტორიკოსები. ფრიად ნიშანდობლივად მიგვაჩნია, რომ თანამედროვე ქართული ისტორიოგრაფია, რომელიც განთავისუფლდა ერთი იდეოლოგიის მონოპოლიისაგან, უშანგი სიღამონიძის დასახელებულ ნაშრომს მაღალ შეფასებას აძლევს — „ქართული სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის ამ საყოველთაოდ ნეგატიური შეფასების ფონზე, ერთადერთი გამონაკლისი იყო უშანგი სიღამონიძის უაღრესად საინტერესო, მით უფრო, იმ დროისთვის თავისი

ობიექტურობით გამორჩეული წერილი „ეროვნული საკითხის ისტორიოგრაფიიდან (1917 წ.)“.

მკვლევარმა ჩვენი დროის ქართულ ისტორიოგრაფიაში პირველმა მიუთითა, რომ ფედერალისტური პარტიის რაობის დასადგენად საჭირო იყო იმ ევოლუციის გათვალისწინება, რომელიც აღნიშნულმა პარტიამ განიცადა, სწორედ ამ მომენტის გათვალისწინებამ უ. სიღამონიძეს საშუალება მისცა გაეკეთებინა დასკვნა, რომ სოციალისტურ-ფედერალისტთა პარტია წარმოადგენდა არა ბურჟუაზიულ-ნაციონალისტურს, როგორც ეს მანამდე იყო მიჩნეული, არამედ ტიპურ წვრილბურჟუაზიულს (და დემოკრატიულ პარტიას). „ეს იყო ომის შემდგომი პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში ფედერალისტური პარტიის ობიექტური შეფასების პირველი ცდა, რომელიც, ცხადია, არავის (იგულისხმება საბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფია – მ.კ.) გაუზიარებია“ – წერს პროფ. დიმიტრი შველიძე თავის წიგნში – „პოლიტიკური პარტიების წარმოშობა საქართველოში, ფედერალისტები“.

ფედერალისტური პარტიის რეპილიტაციის სათავეებთან უშანგი სიღამონიძე დგას. ეს იყო საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში XX საუკუნის საქართველოს ისტორიის აქტუალური პრობლემების არატრადიციული, არატრაფარეტული შეფასების ერთ-ერთი საუკეთესო ნიმუში, ასეთი მიდგომა კი უშანგი სიღამონიძის ამ ნაშრომში მრავლადაა.

უშანგი სიღამონიძის, როგორც პროფესიონალი ისტორიკოსის, ფორმირების პროცესი დასრულებულად უნდა მივიჩნიოთ. უშანგი სიღამონიძე ნელ-ნალა შეუყვამეცნიერების მწვერვალების დასაღამქრად მიმავალ ბილიკებს.

დაწყებული კვლევის ლოგიკური დაგვირგვინება იყო 1970 წელს გამოქვეყნებული „მეცნიერების“ მიერ უშანგი სიღამონიძის სოლიდური მონოგრაფიის გამოქვეყნება – „საქართველოში ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული მოძრაობის და სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების ისტორიოგრაფია (1917-1921 წწ.)“, რომელიც მან მომდევნო, 1971 წელს ბრწყინვალედ დაიცვა, როგორც სადოქტორო დისერტაცია. ეს იყო XX საუკუნის ქართული ისტორიოგრაფიის მნიშვნელოვანი მიღწევა, რომელმაც უშანგი სიღამონიძეს სავსებით

სამართლიანად დაუმკვიდრა სწორუბოვარი იტორიკოსის სახელი და, ამავდროულად, დიდი გულისტკივილი, მძიმე სულიერი ტრავმა მიაყენა. უშანგი სიღამონიძე თავისებურ კამიკაძედ მოგვევლინა მეცნიერებაში. მან სცადა აფეთქებინა საქართველოს უახლესი ისტორიის ტრაფარეტული, ორთოდოქსულ-მარქსისტული გაშუქება, მაგრამ ამ ყუმბარასთან ერთად თვითონაც კინალამ აფეთქდა. ეს იყო უშანგი სიღამონიძის მეცნიერული მოღვაწეობის პიკი, ზენიტი, რაც საუბრის ცალკე თემაა.

შემოქმედებით მწვერვალზე

1970 წელს გამოვიდა პროფესორ უმანგი სიღამონიძის მონოგრაფია – „საქართველოში ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული მოძრაობისა და სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების ისტორიოგრაფია“. ამ წიგნის მნიშვნელობა კარგად რომ გავიგოთ, აუცილებელია მოკლედ გადავაელოთ თვალი იმას, თუ რა მდგომარეობაში იყო იმ დროს XX საუკუნის საქართველოს ისტორიის შესწავლა.

„რა თქმა უნდა, უარყოფით როლს ასრულებდა იდეოლოგიური მონოპოლიზმი, ხელმძღვანელი პარტიული ორგანოების არაკომპეტენტური ჩარევა და სხვა ამისთანანი, ამ ფაქტორების გავლენას ნაკლებად განიცდიდნენ ძველი და შუა საუკუნეების პრობლემატიკაზე მომუშავე სპეციალიტები, მაგრამ მათ შემოქმედებას ვერც ისინი გადაურჩნენ. ამ პერიოდზე მომუშავე სპეციალისტები ზედმეტად გულმოდგინედ (თუმცა სრულიად გულწრფელად, ძალდატანების გარეშე) ნერგავდნენ ისტორიული პროცესების მარქსისტულ ინტერპრეტაციას – მათთან შეიმჩნევა ტრაფარეტული სქემები, კლასობრივი ბრძოლის ფაქტორის გადაჭარბებითი შეფასება და სხვ.

განსაკუთრებით მძიმე ვითარება შეიქმნა ახალი და უახლესი ისტორიის დარგში, თითქმის დაკანონდა ისტორიული სურათის აგება „მარქსიზმ-ლენინიზმის კლასიკოსების“ თხზულებებიდან მოტანილი ციტატებით, XX ს-ის 30-იანი წლებიდან დაწყებული კი, ჩვენი ისტორია წარმოდგინდებოდა პარტიულ ყრილობაზე გენერალური მდივნის საანგარიშო მოხსენების სქემით: ხუთწლიანი გეგმის შეს-

რულება – მრეწველობის, სოფლის მეურნეობის, ტრანსპორტის განვითარება. ხალხის კულტურის დონის ამაღლება, მშრომელთა კეთილდღეობის ზრდა და სხვ. „ისტორია“ აივსო ცენტრალური სტატისტიკური სამმართველოს ცნობებიდან და გაზეთებიდან გადმოწერილი მასალით; ხალხის მონაწილეობა ისტორიულ პროცესებში ამოიწურებოდა მათი შრომითი და საბრძოლო ენთუზიაზმის დასურათებით, ამას ერთვოდა მიმოხილვა ჩვენი მიღწევებისა კულტურისა და მეცნიერების დარგში. რა თქმა უნდა, არავითარ ანალიზს იგი არ შეიცავდა და, ჩვეულებრივ, ჩვენი მოღვაწეების გვარებისა და მათი შრომების მშრალი ჩამოთვლა იყო...“ – გულისტკივილით დასძენდა ღვაწლმოსილი მეცნიერი, აკად. გიორგი მელიქიშვილი. აი, ასეთი იყო უშანგი სიღამონიძის წიგნის და სადოქტორო დისერტაციის დაცვის წინ არსებული ფონი.

ვინ დაარღვევდა XX საუკუნის საქართველოს ისტორიის შესწავლის სფეროში არსებულ იდილიურ ვითარებას? ასეთი მყუდროების დამრღვევის როლში უშანგი სიღამონიძის წიგნი მოგვევლინა. იგი მოწმენდილ ცაზე მეხის გავარდნად გაისმა. იგი თავის წიგნში შეეცადა XX საუკუნის საქართველოს ისტორიის ერთ-ერთი საკვანძო საკითხის – საქართველოში დემოკრატიული მოძრაობისა და გასაბჭოების არატრადიციულად, არატრაფარეტულად გაშუქებას. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ ამით უშანგი სიღამონიძემ საბჭოთა პერიოდის ქართულ ისტორიოგრაფიაში, აღნიშნული საკითხის შესწავლის საქმეში თვისობრივად ახალი ფურცელი გადაშალა. უშანგი სიღამონიძის წიგნის გამოსვლა და სადოქტორო დისერტაციის დაცვა ქართული ისტორიოგრაფიის განვითარებაში ეტაპობრივ მოვლენად იქცა.

უშანგი სიღამონიძის ეს არაორდინალური ნაბიჯი მოულოდნელი არ ყოფილა და წლების მანძილზე მწიფდებოდა. მაამებლობა, ადვილი გზით სიარული მას, როგორც მოქალაქეს და მეკლევარს, არ ახასიათებდა. ერთი იდეოლოგიის მონოპოლიის სულისშემხუთველი გარემო. ცხადია, მას სერიოზულ დისკომფორტს უქმნიდა, რომელიც სხვადასხვა ფორმით მჟღაენდებოდა; ხან იგი ლატენტურ, ფარულ ხასიათს ატარებდა, ხან კი ამ ფარგლებს სცილდებოდა. მნიშვნელოვანწილად ამით იყო გამოწვეული უთანხმოება საქართველოს უახლესი ისტორიის განყოფილების გამგესთან, პროფესორ იური კაჭარავას-

თან, რის გამოც ბ-ნ უშანგიმ სხვა განყოფილებაში გადასვლა გადაწყვიტა. ეს არ იყო უბრალო პიროვნული დაპირისპირება, ამ უთანხმოებას ღრმა ფესვები ჰქონდა და პრინციპულ ხასიათს ატარებდა. ეს იყო აზროვნების ორი სტილის დაპირისპირება – საქართველოს უახლესი ისტორიის ორთოდოქსულ-მარქსისტული გააზრება და საკითხებისადმი შემოქმედებითი დამოკიდებულება.

უშანგი სიღამონიძის წიგნის გამოსვლამ უმაღლესი მიიპყრო სპეციალისტების ყურადღება, ნაშრომის ძირითადი დებულებების ირგვლივ აზრთა სხვადასხვაობა რელიეფურად ყველაზე უფრო სადოქტორო დისერტაციის დაცვის პროცესში გამოჰქადაგდა, მივეყვით თანმიმდევრულად.

1968 წლის 26 მარტს ისტორიის ინსტიტუტში ისტორიის მეცნიერებათა ისტორიის განყოფილებაში გაიმართა სხდომა, სადაც განიხილეს უშანგი სიღამონიძის მონოგრაფიის გამოქვეყნების საკითხი. სხდომის ოქმს მივაკვლიეთ საქართველოს პრეზიდენტის არქივში. დოცენტ შოთა ხანთაძემ აღნიშნა, რომ „ნაშრომი შესრულებულია ინსტიტუტის სამეცნიერო-კვლევითი გეგმით და თავის დროზე ინდივიდუალური ანგარიშის დროს, ეს ნაშრომი არაერთხელ ყოფილა განყოფილების სხდომებზე სერიოზული მეცნიერული მსჯელობის საგანი. ნაშრომი დაწერილია კარგად; მრავალი ახალი, ჩვენს ისტორიოგრაფიაში დღემდე ხელუხლებელი საკითხია წინ წამოწეული. ასეთი სახის ნაშრომი ჩვენი საზოგადოების ინტერესს გამოიწვევდა. საჭიროდ მიმაჩნია მისი დაბეჭდვა ცალკე წიგნად“.

არჩილ ბარამიძემ განაცხადა, რომ „განსახილველი ნაშრომი განყოფილების გეგმით არის შესრულებული და მას კარგად იცნობს. ნაშრომი მეცნიერულად ღირებულად და საჭიროა მისი გამოცემა“.

ნ. როდონაიას თანახმად – „უ. სიღამონიძის ნაშრომი მაღალ მეცნიერულ ღონეზეა შესრულებული და მისი გამოქვეყნება წიგნის სახით საჭიროდ მიგვაჩნია“.

ამ განყოფილებაში უფრო მეცნიერული ატმოსფერო სუფევდა, ვიდრე საქართველოს საბჭოთა პერიოდის განყოფილებაში, ამიტომ ადვილი გასაგებია, თუ რატომ გადმოვიდა უშანგი სიღამონიძე აქ – ისტორიული აზროვნების ისტორიის განყოფილებაში.

1970 წლის მონოგრაფიის გამოსვლის შემდეგ უშანგი სიღამონიძემ გადაწყვიტა მისი სადოქტორო დისერტაციად დაცვა.

1970 წლის 27 ნოემბერს ისტორიული მეცნიერების ისტორიის განყოფილების სხდომაზე განხილულ იქნა უშანგი სიღამონიძის ნაშრომისათვის მსვლელობის მიცემის საკითხი. ნაშრომის შესახებ თავისი დადებითი აზრი გამოთქვეს არჩ. ბარამიძემ, პრ. რატიანმა, ოქმს თან ერთვის პროფ. ცეცილია კალანდაძის და დოც. გრიგოლ მარგანის დადებითი რეცენზია. დასკვნაში აღნიშნულია: — „ყოველივე ზემოთქმული საფუძველს გვაძლევს, უშანგი სიღამონიძის მიერ ჩატარებული შრომა დადებითად შევაფასოთ. წიგნის ავტორი სავსებით იმსახურებს ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის ძიებულ ხარისხს“.

ნაშრომის ოპონენტად განყოფილებამ რეკომენდაცია გაუწია პროფ. ნ. მახარაძეს, პროფ. ა. სურგულაძეს, პროფ. ნ. სტურუას.

თითქოსდა წიგნის დაბეჭდვის ყველა პირობა სახეზეა. არსებობს წიგნზე დადებითი რეცენზიები, მაგრამ მიუხედავად ამისა, უნდა ითქვას, რომ უშანგი სიღამონიძის წიგნის გამოცემა უმტკივნეულოდ არ მომხდარა და რიგი სიძნელების დაძლევისთან იყო დაკავშირებული. აქ, ცხადია, მხედველობაში გვაქვს ის გარემოება, რომ არ თვლემდა მთავლიტი. ამ დაწესებულების ხელმძღვანელმა, პატივცემულმა გივი ვარდოსანიძემ ასეთი პოზიცია დაიკავა — „მე შემიძლია გარკვეულ დათმობებზე წავიდე, მაგრამ ამ დათმობებს აქვს თავისი საზღვარი, რომლის იქითაც მე ვერ წავალ“. უშანგი სიღამონიძეს დიდი არჩევანი არ ჰქონდა. ის იძულებული იყო გარკვეულ დათმობებზე წასულიყო — ტონი შეერბილებინა, სათქმელი კარგად შეენიღბა, ეზოპეს ენაზე ესაუბრა, წინააღმდეგ შემთხვევაში მის წიგნს არ გამოსცემდნენ და ამით ყველაფერი დამთავრდებოდა, ქართული ისტორიოგრაფია დაკარგავდა ერთ საინტერესო, ორიგინალურ გამოკვლევას.

ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ნაშრომის სათაური — „საქართველოში ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული მოძრაობისა და სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების ისტორიოგრაფია (1917-1921 წწ.)“. პრაქტიკულად აქ ის ეზოპეს ენით საუბარზე გადადის, სინამდვილეში კი ავტორი განიხილავს საქართველოში დემოკრატიული მოძრაობისა და გასაბჭოების ისტორიოგრაფიას, მაგრამ, ბუნე-

ბრივია, მაშინ, 1970 წელს, უშანგი სიღამონიძე ამას ხმამაღლა ვერ იტყოდა და ამიტომ სათაურის უფრო ლოიალურ ვარიანტზე შეჩერდა.

განყოფილების სხდომაზე განხილვის შემდეგ საკვალიფიკაციო ნაშრომისათვის მსვლელობა უნდა მიეცა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიის და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს. სხდომა შედგა 1971 წლის 19 იანვარს. არსებობს სხდომის ოქმი, რომელიც ინახება საქართველოს პრეზიდენტის არქივში. სხდომა მეტად მნიშვნელოვნად წარიმართა; სხდომაზე დისერტაციის ირგვლივ მწვავე კამათი გაიმართა და კულუარებში არსებული უთანხმოება სააშკარაოზე გამოვიდა.

ერთი შეხედვით, ასეთი გართულება თითქოსდა მოულოდნელი ჩანდა. სადისერტაციო ნაშრომზე არსებობდა განყოფილების დადებითი რეცენზია, რით დაიმსახურა ისტორიული მეცნიერების ისტორიის განყოფილებამ ასეთი უნდობლობა? ნუთუ მათი დასკვნა არაკომპეტენტური იყო? რა თქმა უნდა, არა! ჟურნალ „ლიტერატურნაია გრუზიაში“ გამოქვეყნდა პროფ. ნ. სტურუას დადებითი დასკვნა. წმინდა მეცნიერული თვალსაზრისით ასეთი გამწვავების რეალური საფუძველი არ არსებობდა და, მაინც, მიუხედავად ამისა, ასეთი აზრთა სხვადასხვაობა შემთხვევითი არ ყოფილა და მას წმინდა აკადემიური მოტივები კი არა, პოლიტიკური კონიუნქტურა ელო საფუძველად.

ეს სხდომა, პირველ ყოვლისა, იმ თვალსაზრისით იპყრობს ყურადღებას, რომ აქ უშანგი სიღამონიძის დისერტაციის ირგვლივ გაჩაღებული კამათი მეცნიერული სფეროდან საბოლოოდ გადატანილ იქნა პოლიტიკური კონიუნქტურის სფეროში. ეს ტენდენცია ლაიტ-მოტივად გასდევს უშანგი სიღამონიძის ნაშრომის ირგვლივ ამტყდარ პოლემიკას და მნიშვნელოვანწილად განაპირობებს მის პოლიტიკურ სიმწვავეს.

უ. სიღამონიძის ნაშრომის წინააღმდეგ გამოსვლას ტონი მისცა სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარემ, აკად. ანდრია აფაქიძემ. მისი დამოკიდებულება უშანგი სიღამონიძის სადისერტაციო ნაშრომისადმი მკვეთრად, გამოკვეთილად ნეგატიურია. იგი საგულდაგულოდ უელის გვერდს უშანგი სიღამონიძის წიგნის დადებით მხარეებს, კრინტს არ ძრავს აღნიშნული საკითხის შესწავლის საქმეში

უ. სიღამონიძის პოზიტიურ წვლილზე, ამუქებს საქმის ვითარებას და ირწმუნება, რომ მისი შეხედულებით, უშანგი სიღამონიძის ნაშრომი არ არის შესრულებული ისე, რომ ის სადოქტოროდ გამოდგეს – ავტორს აჩქარება ეტყობაო. მისი ღრმა რწმენით – „ამხ. უშანგი სიღამონიძის წიგნი არ აკმაყოფილებს ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად გამიზნული ნაშრომის მოთხოვნილებას. ასაჩქარებელი არაფერია, გადააკეთოს ნაშრომი, შეავსოს, შეასწოროს ის და მერე წარადგინოს, ეს იქნება ნამდვილი დახმარება დისერტანტისათვის“.

სრულიად საპირისპირო მოსაზრება გააჩნია უშანგი სიღამონიძის წიგნზე პროფ. პრ. რატიანს. ის შეეცადა გაეფანტა თავმჯდომარის ეჭვები. მოვეუსმინოთ მას: – „გაკვირვებას იწვევს, თუ საიდან არის თავმჯდომარის ასეთი დანტერესება, საკითხების და პირველწყაროთა ასე დაწერილებით გაცნობა; სხვა შემთხვევაში თავმჯდომარეს ასეთი რამ არ გაუკეთებია, რატომ მაინცდამაინც ახლა მოკიდა ხელი უშანგი სიღამონიძის ნაშრომს. ეს ჩვენი განყოფილების მიმართ უნდობლობაა. წიგნი ჩვენმა განყოფილებამ მოიწონა, სპეციალისტები ჩვენა ვართ და ჩვენ თავს არ ვაძლევთ უფლებას არქეოლოგიაში ჩავერიოთ და არქეოლოგიური ნაშრომის შეფასება ვიკისროთ.

პროფ. ი. კაჭარავას მიაჩნია, რომ წიგნი მეთოდოლოგიურად მანკიერია და პოლიტიკურად მავნეა, მსგავსი აზრი გამოთქვა ილია მირცხულავამ ერთ-ერთ შეკრებაზე, მაგრამ უფლება მოგვეცით ჩვენც ეთქვათ ჩვენი აზრი ამ წიგნზე. ეს არის შესანიშნავი მონაპოვარი ქართული ისტორიოგრაფიისა უკანასკნელ წლებში და ამას მსვლელობა უნდა მიეცეს“.

საინტერესო სურათია – სპეციალისტებს მოსწონთ, არასპეციალისტებს – არა.

სამწუხაროდ უნდა ითქვას, რომ შეცდომაში შეყვანილთა შორის აღმოჩნდა პროფ. ზურაბ ანჩაბაძე. იგი ნაშრომისათვის მსვლელობის მიცემის წინააღმდეგი იყო და ამტკიცებდა, რომ: – „უ. სიღამონიძის წიგნის ამ სახით გამოცემა შეცდომაა და მით უფრო, დანაშაულია მისი მიღება სადოქტოროდ“. მან სრულიად უმართებულოდ დასდო ბრალი უშანგი სიღამონიძეს სოციალ-ფედერალიზმის აპოლოგიაში.

ასეთი განცხადებები, ნებისთ თუ უნებლიედ დოგმატიკოსთა, ორთოდოქსულად მოაზროვნე მარქსისტთა წისქვილზე ასხამდა წყალს.

აკად. გიორგი მელიქიშვილი, პროფ. პროკოფი რატიანთან ერთად, უშანგი სიღამონიძის მომხრეთა ლიდერად უნდა მივიჩნიოთ. აკად. გიორგი მელიქიშვილმა განაცხადა, რომ — „არავის არა აქვს უფლება მონოპოლია გამოაცხადოს მარქსიზმის ცოდნაზე. ჩვენ ყველას გვაქვს უფლება ჩვენი შეხედულება გვექონდეს წარმოდგენილ ნაშრომზე. ავტორი აქ არ გვესწრება და ნაშრომის ავკარგიანობაზე ლაპარაკი აქ უადგილოა. მე მხარს ვუჭერ ისტორიოგრაფიის განყოფილების წინადადებას — მივცეთ ნაშრომს მსვლელობა და სადავო საკითხები გამოვიდეს სადისკუსიოდ საჯარო პაექრობაზე“. მან დასვა საკითხი, კენჭი ეყარათ მისი წინადადებისათვის.

რეტროგრადული სულისკვეთებით იყო გამსჭვალული პროფ. გრიგოლ ბრეგაძის და პროფ. ერმილ ახობაძის გამოსვლა. ორივე ერთხმად ირწმუნებოდნენ, რომ „წიგნში პრინციპული მეთოდოლოგიური და პოლიტიკური შეცდომებია და მისთვის მსვლელობის მიცემა შეცდომა იქნებოდა, არსებითად გაყალბებულია ბოლშევიზმის ისტორიის ერთი მნიშვნელოვანი საფეხური და გაზვიადებულია სოციალ-ფედერალიზმის და სხვა პოლიტიკურ დაჯგუფებათა წევრების როლი.

ამ წიგნისათვის მსვლელობის მიცემა შეცდომაა, ის ავტორს უნდა დაუბრუნდეს და თავმჯდომარის წინადადება მივიღოთ ნაშრომის შესწორება-შეკსების მიზნით დაბრუნების შესახებ“.

აქ ყოველგვარი კომენტარისაგან თავს შევიკავებდით და გვახსენდება მწერლის რეპლიკა — „გრიშა ბიძია გაიღვიძე, დეპოში ხარ“. ამასთან დაკავშირებით საინტერესო იყო პროფ. ედუარდ მენაბდის რეპლიკა. მას არ გაკვირვებია გრ. ბრეგაძის და ერ. ახობაძის გამოსვლა, პირიქით, მისი ღრმა რწმენით, ეს ასეც უნდა ყოფილიყო, ძნელი არაა ამ ნათქვამში ერთგვარი ირონია რომ შევნიშნოთ. ედ. მენაბდისათვის მოულოდნელი აღმოჩნდა ა. აფაქიძის პოზიცია, მისი ესოდენ დიდი დაინტერესება.

დოც. გ. გობეჯიშვილმა სცადა თავმჯდომარის დაცვა, მაგრამ უშანგი სიღამონიძის ნაშრომისათვის მსვლელობის მიცემას მხარი მანც დაუჭირა.

ცხარე კამათის შემდეგ სამეცნიერო საბჭო ასეთ გადაწყვეტილებამდე მივიდა:

1. მიეცეს მსვლელობა უშანგი სიღამონიძის ნაშრომს; 2. ოფიციალურ ოპონენტებად დამტკიცდნენ განყოფილების მიერ რეკომენდებული პირები: 1. პროფ. ნ. მახარაძე. 2. პროფ. ნ. სტურუა, 3. პროფ. ა. სურგულაძე; 3. ნაშრომი დასკვნისათვის გადაეგზავნოს მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის თბილისის ფილიალს.

თავდაპირველად, პროფ. ნიკო მახარაძე დათანხმდა ყოფილიყო ოფიციალური ოპონენტი, მაგრამ შემდეგ როდესაც შეატყო, რომ საქმე გამწვავდა, შეეშინდა და უარი განაცხადა ოპონენტობაზე. მის მაგივრად ოფიციალურ ოპონენტად აირჩიეს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, კონსტანტინე წერეთელი. როდესაც გაკვირვებულმა ნოდარ ნაკაშიძემ ჰკითხა ბ-ნ ნიკოს, რატომ თქვა უარი ოფიციალურ ოპონენტობაზე მაშინ, როდესაც არაოფიციალური ოპონენტობა მაინც იკისრა, დამაჯერებელი პასუხი ვერ მოისმინა. ეს ნაბიჯი შემთხვევითი არ იყო. პროფ. ნიკო მახარაძემ არაოფიციალური ოპონენტობა იმიტომ იკისრა, რომ კიდევ ერთხელ დამტკიცებინა თავისი ერთგულება გაბატონებული იდეოლოგიისათვის.

საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალურ კომიტეტთან არსებული პარტიის ისტორიის ინსტიტუტის, სკკპ ცენტრალურ კომიტეტთან არსებული მარქსიზმ-ლენინიზმის ინსტიტუტის ფილიალის დირექტორმა, პროფ. დევი სტურუამ უშანგი სიღამონიძის ნაშრომი სარეცენზიოდ გადაუგზავნა პარტიის ისტორიის სექტორს. მისმა ხელმძღვანელმა პროფ. ვლადიმერ მერკვილაძემ ნაშრომი სარეცენზიოდ გადასცა პროფ. გრიგოლ ფვანას, რეცენზია სექტორის სხდომაზე განხილულ იქნა 1971 წლის 16 აპრილს.

რეცენზია შვიდ გვერდს შეიცავს და დასკვნა დადებითია — „ასეთია ძირითადში ჩვენი შენიშვნები, ვვარაუდობთ, რომ ის გარკვეულ ჩრდილს აყენებს ნაშრომს, მაგრამ თუ მხედველობაში მივიღებთ, რომ დოც. უ. სიღამონიძის სადოქტორო დისერტაცია წარმოადგენს აღნიშნული პრობლემის დამუშავების პირველ მცდელობას და შეიცავს ბევრ ღრმად გააზრებულ და მეცნიერულად დასაბუთებულ მოსაზრებებს, უფლებას ვიტოვებთ განვაცხადოთ, რომ წიგნი უმთავრესად აკმაყოფილებს სადოქტორო დისერტაციისათვის წაყენებულ

მოთხოვნებს. აქედან გამომდინარე, ჩვენ შესაძლებლად მიგვაჩნია მისი დაშვება საჯარო პაექრობისათვის“. გრ. ჟვანიას აზრით — „ყველა პრობლემის უფრო ღრმად და ობიექტურად განხილვისათვის, სასურველი იქნებოდა ჩვენს მიერ გამოთქმული შენიშვნები გათვალისწინებულ იქნეს წიგნის მეორედ გამოცემის დროს“.

დაცვა დაინიშნა 1971 წლის 22 ივნისს და აქ გაჩაღებული ცხარე დისკუსიის გამო საკმაოდ დიდხანს გაგრძელდა. პროფ. უშანგი სიღამონიძის პირად არქივში ინახება დისერტაციის მსვლელობის სტენოგრამა, რომელიც ერთ მოზრდილ წიგნს შეადგენს და სულ 277 გვერდია.

რატომ მიიღო უშანგი სიღამონიძის სადოქტორო დისერტაციამ ასეთი ფართო რეზონანსი? რატომ დაირაზმა ასე ერთსულოვნად ისტორიკოსთა ერთი ნაწილი, უპირატესად პარტიის ისტორიის სპეციალისტები, მის წინააღმდეგ? საქმე ისაა, რომ „თუ ვინმე არატრადიციულად მიუდგებოდა ამ ეპოქის (ე. ი. საქართველოს XX საუკუნეს — მ. კ.) ისტორიის ამა თუ იმ მოვლენის გაშუქებას, მას ჩვენი ხელმძღვანელი ორგანოების რისხვა ატყდებოდა თავს. ამის მაგალითია უშანგი სიღამონიძის წიგნის ირგვლივ ატეხილი ვაკქანალია 1970 წელს. „წიგნი, სხვათა შორის, ეძღვნებოდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შექმნის (1918) ისტორიოგრაფიას და შეიცავდა დოგმატიკოსებისათვის გაუგონარ თეზისს ამ ფაქტის პროგრესულობის შესახებ“ — შენიშნავდა თავის ინტერვიუში აკად. გიორგი მელიქიშვილი. უშანგი სიღამონიძის სადოქტორო დისერტაციის ირგვლივ ამტყდარი ხმაური აშკარად გასცდა წმინდა აკადემიურ ჩარჩოებს და პოლიტიკური დატვირთვა მიიღო.

უეჭველად დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა პირადულ მომენტს: — თუ შენ აღიარებდი ამ ნაშრომს, მაშინ მათი შრომები ყოველგვარ მეცნიერულ ღირებულებას კარგავდა. ეს იყო გაბატონებული კონსერვატული ჯგუფი. მაქსიმალურად სარგებლობდნენ იმ გარემოებით, რომ საბჭოს თავმჯდომარე იყო მათი თანაგუნდელი, არქეოლოგი ანდრია აფაქიძე. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ის, რაც ა. აფაქიძემ ილაპარაკა, ამ ჯგუფის დაწერილი იყო. ამ ბანაკში მყოფი ადამიანების სახე ნათელია, სამწუხარაა მხოლოდ ის, რომ მათ რიგებში აღმოჩნდა პროფ. ზურაბ ანჩაბაძე.

რაც შეეხება ამ დისერტაციის პროგრესულ გუნდს, ისინი, მართალია სიფრთხილით, მაგრამ დადებით შეფასებას აძლევდნენ უშანგი სიღამონიძის ნაშრომს. ამ დისკუსიის მტრული ისრები არაპირდაპირ მიმართული იყო ისტორიის ინსტიტუტის დირექტორის აკად. გიორგი მელიქიშვილის წინააღმდეგ. ეს იყო მეტად მოხერხებული მომენტი — აი, რანაირ ხელმძღვანელობას უწევს ინსტიტუტსო.

ეს მედლის ერთი მხარეა, მაგრამ მედალს აქვს მეორე მხარეც. ამ დისკუსიას აქვს სხვა ფართო სპექტრი, რომელიც მიდის ქვეცნობიერად, ზედაპირზედ არ ჩანს. ისტორიული ფაქტის ნორმალურ გაშუქებას დრო სჭირდება. შენობის კედელთან ახლო თუ დადგები, შენობას მთლიანობაში ვერ აღიქვამ, საჭიროა ოდნავ დაშორდე კედელს და გარკვეული დისტანციიდან შეხედო შენობას. ეს თეორია საკამათოა, აქვს თავისი ძლიერი და სუსტი მხარეები. ამჯერად ამის გარჩევა ჩვენს ამოცანას არ წარმოადგენს. ამ თეორიას ეხმიანება ერთი ფრიად მნიშვნელოვანი გარემოება. ნორმალური სახელმწიფოები პრაქტიკულად მთელ წყაროებს, საარქივო მასალას მკვლევრისათვის ხელმისაწვდომს ხდიან 50 წლის გასვლის შემდეგ. დაახლოებით დაემთხვა ამ თარიღს უშანგი სიღამონიძის წიგნი. გავიდა 50 წელი და დაისვა საკითხი, შეიძლება თუ არა ახლა ჩვენ ვაწარმოოთ მეცნიერული კვლევა 50 წლის წინანდელი მოვლენებისა. რეტროგრადებმა ამ კითხვას უარყოფითი პასუხი გასცეს, ხოლო პროგრესისტებმა კი — დადებითი.

აკად. გიორგი მელიქიშვილმა კარგად შენიშნა თავის ინტერვიუში — „უნდა ითქვას, რომ ამ მხრივ უარყოფით გავლენას ჩვენს მუშაკებზე ახდენდა საარქივო მასალების ხელმიუწვდომლობა — არქივების ბევრი ფონდი დაკეტილი იყო. ეს დაბრკოლება მნიშვნელოვან წილად დღესაც არ არის გადალახული“.

უშანგი სიღამონიძის ნაშრომი წარმოადგენს პირველ სერიოზულ სიმპტომს იდეოლოგიის სფეროში სოციალიზმის რღვევის თაობაზე.

შესავალი სიტყვის შემდეგ გაიმართა პაექრობა. სიტყვა გადაეცა ოფიციალურ ოპონენტს, პროფესორ აკაკი სურგულაძეს. რეცენზია მოიცავს გადაბეჭდილ 12 გვერდს და მასში გამოწველილვით არის განხილული დისერტაციის ღირსება-ნაკლოვანებები, გამოთქმულია შენიშვნებიც. დასკვნა დადებითია: — „მიუხედავად ამ შენიშვნებისა,

ჩვენ უყოყმანოდ ვშუამდგომლობთ უშანგი სიღამონიძისათვის ძიებული ხარისხის მინიჭებას. მთავარი, ჩვენი ღრმა რწმენით, მდგომარეობს იმაში, რომ დისერტანტი შესანიშნავადაა მომზადებული, გააჩნია ანალიტიკური აზროვნების უნარი, გვევლინება ორიგინალურ და მამაც მკვლევარად და სულაც არ ეშინია იმ შედეგების, რომელსაც გამოიწვევს ეს სიმაძაძე მის კოლეგებს შორის“.

კიდევ უფრო პოლემისტური იყო მეორე ოპონენტის, პროფ. კოტე წერეთლის გამოსვლა, რომლის რეცენზია 48 გვერდისაგან შედგებოდა და უმთავრესად საუბარი იყო ნაშრომის სუსტ მხარეებზე, თუმცა უნდა ვალიაოთ, რომ მისი დასკვნა დადებითია; პატივცემული ოპონენტი თავის ამ გადაწყვეტილებას ასე ასაბუთებს – შეიძლება წამოიჭრას საკითხი, რატომ ვცანი მე მიზანშეწონილად ამ ნაშრომის გამოტანა საჯარო განხილვაზე? აქ არის სხვადასხვა მიზეზები და მოსაზრებები:

1. ინსტრუქციის თანახმად, დისერტანტს, მიუხედავად რეცენზიის ხასიათისა, უფლება აქვს წარადგინოს თავისი ნაშრომი საჯარო პაექრობაზე;
2. დისერტანტი უ. სიღამონიძე კარგად ერუდირებული მეცნიერ-მუშაკია;
3. წიგნის გასწორება აუცილებელია, რაც უ. სიღამონიძისათვის დიდ სიმწელეს არ წარმოადგენს;
4. სამეცნიერო საბჭოს საჯარო სხდომაზე კიდევ უფრო კარგად გამომჟღავნებოდა მონოგრაფიის დადებითი და ჩრდილოვანი მხარეები, გამოირკვევა საკითხები, რომლებიც კამათს იწვევენ.

ცხადია, ოპონენტი დასკვნაში ცდილობს, შეარბილოს რეცენზიის სიმწვავე და, რაც მთავარია, არ აძლევს უარყოფით დასკვნას.

ოფიციალური ოპონენტის, პროფ. ნიკოლოზ სტურუას რეცენზია 19 გვერდს შეიცავს და დეტალურად განიხილავს უშანგი სიღამონიძის ნაშრომის დადებით და უარყოფით მხარეებს. ოპონენტის დასკვნა დადებითია: „ეს და სხვა ნაკლოვანი მხარეები არ ატარებს პრინციპულ ხასიათს. ეს არის ზღვაში წვეთი იმ ღირსებებთან შედარებით, რომლებიც აღნიშნულ ნაშრომს გააჩნია.“

დასასრულ, აუცილებლად უნდა დავსძინოთ, რომ უ. სიღამონიძემ საესებით შეძლო, დამაჯერებლად ეჩვენებინა საქართველოს ისტო-

რიული მეცნიერების მიღწევები, თავისებურებანი, სირთულეები, ნაკლოვანებები...

უ. სიღამონიძის მონოგრაფია წარმოადგენს მნიშვნელოვან წვლილს XX საუკუნის საქართველოს ისტორიის საკვანძო საკითხის დამუშავების საქმეში; მან გამოამჟღავნა ისტორიული ანალიზის სპეციფიკის ღრმა ცოდნა, პროფესიული გაგება.

ყველაფერი ეს საშუალებას მაძლევს, ვიშუამდგომლო სამეცნიერო საბჭოს წინაშე უ. სიღამონიძისათვის ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხის მინიჭების თაობაზე.

მე მაქვს ერთი თხოვნა სამეცნიერო საბჭოს წინაშე, იმის გათვალისწინებით, რომ რუსულ ენაზე ქართული ისტორიოგრაფიის შესახებ ლიტერატურა თითქმის არ არსებობს, გთხოვთ მიიღოთ დადგენილება უ. სიღამონიძის აღნიშნული მონოგრაფიის რუსულ ენაზე გამოქვეყნების შესახებ“.

როგორც იტყვიან, აქ ყოველგვარი კომენტარი ზედმეტია, რეცენზენტი საკმარის მალალი აზრისაა უ. სიღამონიძის მონოგრაფიაზე.

ოპონენტების შენიშვნებს დისერტანტმა დამაჯერებელი პასუხი გასცა, კიდევ ერთხელ გამოამჟღავნა აღნიშნულ საკითხში მისი ღრმა ჩახედულება, ცოდნა, საქმისადმი პროფესიონალური მიდგომა. საკმარისია აღინიშნოს, რომ ეს პასუხები გადაბეჭდილი 177 გვერდია, რაც, პრაქტიკულად, ერთი ცალკე ნაშრომია.

ოპონენტებთან პაექრობის გასრულების შემდეგ სიტყვა ითხოვეს სამეცნიერო საბჭოს წევრებმა. კამათი ახალი ძალით გაჩაღდა, რომლის ინიციატორად ინფორმაციის ინსტიტუტის დირექტორი, პროფ. ი. მირცხულავა მოგვევლინა.

მირცხულავას უშანგი სიღამონიძის წიგნი არ მოსწონდა და არც მალავდა. მისი გამოსვლა წარმოადგენდა ყოველგვარ მეცნიერულ არგუმენტებს მოკლებულ კამფლეტს უშანგი სიღამონიძის წიგნზე, რომელიც მიზნად ისახავს მიწასთან გაასწოროს, ძირფესვიანად მოთხაროს უ. სიღამონიძის ნაშრომი. იგი ამ შემთხვევაში დოგმატიკოსთა პარტიის ლიდერის როლში მიგვევლინა, მისი გამოსვლა საკითხის ორთოდოქსულ-მარქსისტული გაგების საუკეთესო ნიმუშია.

ი. მირცხულავა საკმარის დიდ ადგილს უთმობს უ. სიღამონიძის წიგნის განქიქებას. მისი დამოკიდებულება უ. სიღამონიძის გამოკვლევისადმი მკვეთრად ნეგატიურია, ხოლო დასკვნა — უარყოფითი.

„როგორც ვხედავთ, უ. სიღამონიძის წიგნი არ შეესატყვისება თავის დანიშნულებას“ — დასძენს პროფ. ი. მირცხულავა, ე. ი. გულისხმობს იმას, რომ ნაშრომი არ პასუხობს პოლიტიკური კონიუნქტურის მოთხოვნებს.

ყურადღებას იპყრობს ორი რეპლიკა, რომელსაც ადგილი ჰქონდა პროფ. ი. მირცხულავას გამოსვლის დროს. აკად. გიორგი მელიქიშვილის რეპლიკა ასეთი იყო — „იქნებ თქვენ ბრძანოთ დადებითზეც“, ხოლო პროფ. გრიგოლ მარგანის დაინტერესა — „დასაწყისში თქვენ ბრძანეთ, რომ სადისერტაციო ნაშრომი თითქოსდა ანოტაციების კრებული იყოს, შემდეგ თქვენ დაიწყეთ კონცეფციის გარჩევა, რომელიც წარმოდგენილია მასში (ე. ი. უ. სიღამონიძის წიგნში — მ. კ.). მთელი თქვენი გამოსვლა ნათელყოფს, რომ წიგნი დატვირთულია ისტორიული კონცეფციით“. ვერც ერთ რეპლიკას პროფ. ი. მირცხულავამ დამაჯერებელი პასუხი ვერ გასცა. აკად. გიორგი მელიქიშვილს მან ასე უპასუხა — „გეტყვით დადებითსაც. უეჭველია, რომ ავტორმა ჩაატარა ძალზე ღიდი სამუშაო და თუ ნაშრომი დაწერილი იქნებოდა მარქსისტულ-ლენინური პოზიციებიდან, კარგი იქნებოდა“. ძნელი დასაჯერებელია, რომ უ. სიღამონიძის წიგნს მხოლოდ ის ჰქონდა დადებითი, რომ მასზე უზარმაზარი შრომა იქნა გაწეული. გრ. მარგანიანის რეპლიკაზე კი პასუხი ძალიან მოკლე იყო: — „ღიახ, მაგრამ ეს კონცეფცია მცდარია“. ერთია რომ ავტორს კონცეფცია არა აქვს და სულ სხვაა, როდესაც მცდარი კონცეფცია გააჩნია. მცდარი კონცეფცია არ ნიშნავს კონცეფციის არქონას. ამკარაა, რომ პროფ. ი. მირცხულავა წინააღმდეგობაში ვარდება. რაც შეეხება ბრალდებას, რომ ნაშრომი მარქსისტულ-ლენინური პოზიციებიდან არ არის დაწერილი, დღევანდელი გადასახედიდან ღიმილის მომგვრელია. სწორედ ამაზეა ნათქვამი — სატირალი რომ არ იყოს, — სასაცილოაო.

პროფ. ილია მირცხულავას მხარს უბამს პროფ. ნიკოლოზ მახარაძე, რომელმაც მისი გამოსვლის შემდეგ ითხოვა სიტყვა. იგი დისერტანტს, როგორც მეცნიერს, საკმაოდ დადებითად ახასიათებს და მასში ხედავს „კარგად მომზადებულ მეცნიერ მუშაკს, რომელსაც გააჩნია ცოდნის ფართო დიაპაზონი“, მაგრამ მის ნაშრომზე მაინცდამაინც მაღალი აზრის არაა. ცხადია, პროფ. ნიკოლოზ მახარაძის დასკვნა უ. სიღამონიძის ნაშრომზე უარყოფითია: — „ჩემი

შეხედულებით აქ გამოთქმული შენიშვნების დიდი ნაწილი არსებითაა, პრინციპულ ხასიათს ატარებენ, მაგრამ მე დარწმუნებული ვარ, რომ აქ არის უნებლიე შეცდომები, ღრმად მწამს, რომ მისი სახით საქმე გვაქვს სერიოზულ მეცნიერ მუშაკთან. სადისერტაციო ნაშრომს ესაჭიროება საფუძვლიანი გადამუშავება იმ შენიშვნების გათვალისწინებით, რომლებიც გამოითქვა საჯარო პაექრობის მსვლელობაში“.

როგორც ვხედავთ, გამომსვლელების მიერ პრაქტიკულად იგნორირებულა აღნიშნული პრობლემის შესწავლის საკითხში პროფ. უშანგი სიღამონიძის ჰოზიციური წვლილი. ასეთი მიდგომა ცალმხრივი, ძალიან პოლიტიზირებული და იდეალიზირებული იყო. მნიშვნელოვანწილად ამით აიხსნება ის ფაქტი, რომ მათ გამოსვლებში რეალური ვითარება გამუქებულ იქნა.

აღსანიშნავია, რომ საბჭოს წევრების მეორე ნაწილს უშანგი სიღამონიძის ნაშრომზე დიამეტრალურად განსხვავებული აზრი ჰქონდათ. ამ თვალსაზრისით, საინტერესოა პროფ. პროკოფი რატიანის, რომელიც, სხვათა შორის, უშანგი სიღამონიძის წიგნის რედაქტორიც იყო და დოც. გ. ჯანგველაძის გამოსვლა.

პროფ. პ. რატიანი თავის გამოსვლაში ხაზს უსვამს, წინ წამოსწევს უ. სიღამონიძის ნაშრომის დადებით მხარეებს და, საერთოდ, ნაშრომზე საკმაოდ მაღალი აზრისაა. მას ეროვნულ საკითხში უ. სიღამონიძის ჰოზიცია სავსებით მართებულად ესახება და დაასკვნის: — „ჩემი ღრმა რწმენით, დისერტანტმა შეიტანა ღირსეული წვლილი ქართულ ისტორიოგრაფიაში, მისი ნაშრომი აღვიძებს აზრს, მივყავართ წინ, აღრმავებს ისტორიული გამოკვლევის მეთოდს. აქედან გამომდინარე, უშანგი სიღამონიძე ღირსია იმის, რომ მას მიენიჭოს ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო წოდება“.

პროფ. პ. რატიანის მიერ დაწყებული საქმე წარმატებით გააგრძელა მისმა უმცროსმა კოლეგამ, დოც. გ. ჯანგველაძემ. ის თავის გამოსვლის დასაწყისშივე აღნიშნავს, რომ მას მოეწონა უშანგი სიღამონიძის წიგნი და მას მაღალ შეფასებას აძლევს: — „უშანგი სიღამონიძის წიგნი „საქართველოში ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული მოძრაობისა და სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების ისტორიოგრაფია (1917-1921 წწ.)“ მაღალ მეცნიერულ-თეორიულ დონეზეა შესრულებული და უშანგი სიღამონიძე ამ ნაშრომისათვის სავსებით იმსახურებს ისტორიული მეცნიერების დოქტორის მიუბუღულ ხარისხს“.

ამავე დროს გ. ჯანგველაძე პოლემიკაში შედის წინარე გამომსვლელებთან, პირველ რიგში კი, რა თქმა უნდა, პროფ. ილია მირცხულავასთან და პროფ. ნიკოლოზ მახარაძესთან: — „ჩვენი აზრით, ზოგიერთი ოპონენტი არ არის მართალი. უფრო მეტიც, ზოგიერთი „ბრალდება“, რომელიც წაუყენეს დისერტანტს, ყოველგვარ საფუძველსაა მოკლებული“. დისერტანტთან პოლემიკის დროს ერთი ოპონენტი ირწმუნებოდა, რომ „ბოლშევიკები არასდროს არ ვარაუდობენ ბურჟუაზიული სახელმწიფოს (რესპუბლიკის) შექმნას რუსეთის შემადგენლობაში შემავალი ერებისაგან“.

თავისი გამოსვლის დასასრულს, ის კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს აღნიშნული პრობლემის შესწავლის საკითხში უშანგი სიღამონიძის წვლილს და მის ნაშრომს მაღალ შეფასებას აძლევს.

ამრიგად, საბჭოს წევრების ერთ ნაწილს აშკარად არ მოსწონდა უშანგი სიღამონიძის ნაშრომი, რომელიც, მათი ღრმა რწმენით, არ შეესატყვისებოდა მარქსისტულ-ლენინურ იდეოლოგიას. საბჭოს წევრების მეორე ნაწილი არ იზიარებდა ამ მოსაზრებას და აღიარებდა აღნიშნული საკითხის შესწავლის საქმეში უშანგი სიღამონიძის წვლილს. ასეთი აზრთა სხვადასხვაობა შემთხვევითი არ ყოფილა და მნიშვნელოვანწილად იმით აიხსნებოდა, რომ მოწინააღმდეგეები უშანგი სიღამონიძის ნაშრომის შეფასებისას ხელმძღვანელობდნენ პოლიტიკურ-კონიუნქტურული მოსაზრებებით, ხოლო მათი მომხრეები წმიდა აკადემიურ კრიტერიუმებს ემყარებოდნენ.

საკამათო საკითხებში გარკვევის მიზნით ძალზე დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა იმას, თუ რა პასუხს გასცემდა დისერტანტი გამომსვლელთა შენიშვნებს. უნდა ითქვას, რომ ამ მისიას მან ბრწყინვალედ გაართვა თავი. უშანგი სიღამონიძის პასუხი იყო აკადემიური, სოლიდური და სათანადოდ არგუმენტირებული. ის თავის სიტყვაში შეეცადა პასუხი გაეცა მის წინააღმდეგ გამოთქმულ ყველა შენიშვნაზე. გადაუჭარბებლად შეიძლება ითქვას, რომ წმიდა მეცნიერული პოლემიკა უშანგი სიღამონიძის სუფთა გამარჯვებით დასრულდა და მან თავისი დოგმატიკოს-ოპონენტები ორივე ბეჭით გააკრა ხალიჩას.

პოლიტიკურ-კონიუნქტურული ნაშრომი კარგად მიესადაგება კონკრეტულ ისტორიულ მონაკვეთს. სტალინის დროს ისინი აქებდნენ სტალინს, მისი გარდაცვალების შემდეგ გამოდნენ სტალინს და გუნდრუკს უკმევედნენ ნ.ს. ხრუშჩოვს. ამ უკანასკნელის გადადგომის შემდეგ კი დაიწყეს მისი ლანძღვა და ახლა ხოტბას ლ. ბრეჟნევს

და უძრაობის ეპოქას ასხამდნენ. ასეთი ნაშრომები სწრაფად იხვეჭს პოპულარობას, მაგრამ პოლიტიკური ვითარების შეცვლასთან ერთად, უმაღლეს კარგავს თავის აქტუალობას; სულ სხვაა მეცნიერული ნაშრომი – ის პოლიტიკურ კონიუნქტურას არ ექვემდებარება; შესაძლოა გაფართოვდეს წყაროთმცოდნეობითი ბაზა, აღმოჩნდეს ახალი წყაროები, რაც, თავისთავად ცხადია, გარკვეულ კორექტირებას შეიტანს სამეცნიერო ნაშრომში, მაგრამ მის მეცნიერულ ღირებულებას სადავოს არ ხდის.

რა სახის იყო უშანგი სიღამონიძის ნაშრომის მიმართ წაყენებული პრეტენზიები? ეს შენიშვნები პირობით სამ კატეგორიად შეიძლება დაიყოს: 1. შენიშვნები, რომლებიც ავტორმა გაიზიარა, მიიღო. ასეთად, უპირველეს ყოვლისა, მიგვაჩნია მ. ორახელაშვილის წიგნის – „ქართველი ხალხის გზა“ გვერდის ავლა; 2. საკამათო საკითხები, რომლებიც ნებისმიერ წიგნში გვხვდება; ოპონენტები ასე ფიქრობენ, ხოლო დისერტანტს სხვაგვარად მიაჩნია (ასეთად მიგვაჩნია პოლემიკა ა. სურგულაძესთან და ნ. სტურუასთან). ეს ადვილი გასაგებია, თანამედროვე, პოლანდიელი ისტორიკოსის პიტერ ჰეილის თქმით „ისტორია დაუსრულებელი პოლემიკაა“. ეს არც ერთი გამოკვლევის ღირებულებას არავითარ ჩრდილს არ აყენებს; 3. შენიშვნები, რომლებიც წმინდა პოლიტიკურ-კონიუნქტურულ ხასიათს ატარებენ და დღეს, შეიძლება ითქვას, რომ პრაქტიკულად არავითარი ღირებულება არ გააჩნიათ.

რა იყო უშანგი სიღამონიძის წიგნში ისეთი, რომელმაც ისტორიკოსთა ერთი ნაწილის რისხვა გამოიწვია?

უშანგი სიღამონიძემ ქართულ ისტორიოგრაფიაში პირველმა სცადა ახლებურად, ორგინალურად გაეშუქებინა საქართველოს უახლესი ისტორიის აქტუალური საკითხები. მან უარი თქვა ამ პრობლემების ტრადიციულ, ტრაფარეტულ გაშუქებაზე და თამამად გამოთქვა თავისი განსხვავებული შეხედულება ამ თემის ირგვლივ, ეს იყო ახალი სიტყვა ქართულ ისტორიოგრაფიაში.

უშანგი სიღამონიძემ გაბედა და პირველმა გაუსვა ხაზი 1918 წელს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შექმნის პროგრესულობას, რაც იმდროინდელი ისტორიოგრაფიის ფონზე გაუგონარი სიმაჰაცე იყო.

უშანგი სიღამონიძემ ქართულ ისტორიოგრაფიაში პირველმა სცადა, მეცნიერულად შეეფასებინა სოციალ-ფედერალისტთა პარტია და მასში დაინახა არა ბურჟუაზიულ-ნაციონალისტური პარტია, როგორც ამას სჩადიოდნენ მისი წინამორბედი ისტორიკოსები, პროფ. ილია მირცხულავას მეთაურობით, არამედ, ფაქტობრივად, დემოკრატიული პარტია.

ბ-ნმა უშანგიმ ერთ-ერთმა პირველმა მიუთითა, რომ XX ს. დასაწყისში საქართველოს ეკონომიკა ისეთივე გზით ვითარდებოდა, როგორითაც რუსეთის; მან დამაჯერებლად ცხადყო, რომ ეროვნული საკითხის შეუფასებლობამ დიდად შეუწყო ხელი 1917 წელს საქართველოში ბოლშევიკების პოზიციის შესუსტებას; ეს მისი ნაშრომის კიდევ ერთი სერიოზული პლიუსი იყო. პრაქტიკულად, უშანგი სიღამონიძემ საქართველოს უახლესი ისტორიის ერთ-ერთი საკვანძო საკითხის რევიზია, მეცნიერული შეფასება მოახდინა.

დასასრულ უნდა აღვნიშნოთ, რომ უშანგი სიღამონიძის ნაშრომს საკმაოდ მაღალი შეფასება მისცეს ცნობილმა რუსმა ისტორიკოსებმა, ისტორიოგრაფიული საკითხების კომპეტენტურმა სპეციალისტებმა ვ. სალოვმა და ვ. ილერიცკიმ. მათ დადებით რეცენზიებს საქართველოს პრეზიდენტის არქივში მივაკვლიეთ. ეს გამოხმაურებები ქართული ისტორიოგრაფიისათვის ფასეულია და უშანგი სიღამონიძის გამოკვლევის საკავშირო, საერთაშორისო აღიარებად უნდა მივიჩნიოთ, თუმცა დოგმატიკოსებისათვის, როგორც ჩანს, მას ასეთი მნიშვნელობა არ ჰქონია.

ОТЗЫВ

на автореферат докторской диссертации У. И. Сидямонидзе – «Историко-география буржуазно-демократического движения и победы социалистической революции в Грузии (1917-1921 гг.)».

В последнее время резко возрос интерес к историографической проблематике. И это вполне закономерно, ибо в историографическом процессе рельефно проступают основные противоборствующие силы, прежде всего борьба марксистско-ленинской и буржуазной исторической науки. Освещению различных аспектов этой борьбы и посвящены исследования советских авторов и их коллег за

рубежом, а также работы наших идейных противников. Назовем здесь лишь одну работу – первый том американского историка Тиллета «Так называемая дружба народов», – в котором содержится тенденциозная интерпретация советской исторической науки в связи с освещением ею национального вопроса. Появление подобных работ лишней раз напоминает нам, насколько остро стоит вопрос о борьбе идеологий в области историографии вообще, в изучении национальных аспектов советского историографического процесса, в особенности. Поэтому следует приветствовать выбор У. И. Сидамонидзе темы и ее разработку в качестве докторской диссертации.

На основе ознакомления с содержанием автореферата можно сделать вывод: диссертант поднял огромные пласты исторического материала и вовлек в сферу своего интересного исследования малоизвестные работы уже ушедших от нас авторов. Им изучена по существу вся литература на грузинском языке и ее осмысление в виде исторических наблюдений изложено на страницах данного автореферата. Несомненной заслугой автора является и то, что он знакомит читателя с представителями как марксистского, так и буржуазного и мелкобуржуазного направления в грузинской историографии. Историографический процесс раскрывается на фоне борьбы идеологий. Основные выводы автора хорошо аргументированы и поэтому убедительны.

Однако хотелось бы высказать некоторые замечания частного порядка. Вызывает сомнение тот факт, что автор обрывает исследование историографического процесса на 1936 г. Вероятно, следует внести определенные коррективы. Жаль, что диссертант не отметил негативный аспект этого процесса, связанный с влиянием культа личности. Может быть стоило подвергнуть критике и работы нынешних буржуазных историков, занимающихся изучением советской историографии в свете проблем, рассматриваемых в данном исследовании.

Но эти вопросы поставлены мною в порядке пожелания. Вообще, автореферат будит мысль, и в этом его достоинство. Так, нельзя не отметить, что невольно задаешь себе вопрос: почему в

нашей историографии на изучается история меньшевистского движения в Грузии, не уделяется внимание буржуазным партиям? Вряд ли данные темы должны быть отданы на откуп нашим идейным противникам.

Подытоживая сказанное выше, следует сделать вывод о том, что перед нами, судя по автореферату, квалифицированное научное исследование, обогащающее нашу науку. Автор данной диссертации – У. И. Сидамонидзе заслуживает присуждения ему искомой степени доктора исторических наук.

Доктор исторических наук
17/VI-71.

(В. И. Салов)

Верно:

М. ЧИПЛШВИЛИ

ОТЗЫВ

на автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук У. И. Сидамонидзе «Историография буржуазно-демократического движения и победы социалистической революции в Грузии (1917-1921 гг.)».

Автореферат диссертации У. И. Сидамонидзе свидетельствует о том, что автором избрана для изучения важная по своему научному значению и актуальности тема. Автор не имеет предшественников в изучении этой темы, что обусловило сложность ее разработки и подчеркивает самостоятельность автора как исследователя. В работе видна широкая эрудиция автора не только в специальной литературе темы, но и в новейшей историографической литературе общего характера, что дало ему возможность полно и верно осветить избранную тему. Автором обнаружена также хорошая методологическая подготовка, выводы автореферата не вызывают возражений.

Однако в автореферате имеются, на наш взгляд, и недостатки. Структура работы неверна: освещение марксистской историографии ранее буржуазной и мелкобуржуазной неубедительно – это исключает возможность показать в должной мере полемическую

заостренность марксистской историографии, сложившейся в борьбе с буржуазной и мелкобуржуазной историографией. В автореферате нет должной группировки и изучаемой литературы – рядом с мемуарной литературой характеризуются экономические исследования и исторические работы, что неправомерно.

В целом же содержание автореферата свидетельствует о большой работе У. Сидамонидзе по исследованию избранной темы. Он внес существенный вклад в грузинскую историографию ее начального этапа и поэтому заслуживает присуждения ему ученой степени доктора исторических наук.

Доктор исторических наук,
профессор
31 мая 1971 г.

В. Е. Иллерицкий

მიუხედავად ძლიერი პოლიტიკური ზეწოლისა, საბჭოს წევრების სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ მათ მიიღეს სწორი გადაწყვეტილება და მხარი დაუჭირეს უშანგი სიღამონიძისათვის ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის ძიებული ხარისხის მინიჭებას. საბჭოს 31 წევრიდან ათმა წინააღმდეგ მისცა ხმა.

ამრიგად, მეცნიერული პაექრობა მისი გამარჯვებით დასრულდა. თითქოს ინცინდენტი ამოიწურა, მაგრამ სინამდვილეში ასე არ ყოფილა; ახლა დავა უფრო მაღალ პარტიულ ინსტანციებში განახლდა და მკვეთრად გამოკვეთილი პოლიტიკური დატვირთვა შეიძინა.

* * *

უშანგი სიღამონიძის მეცნიერულ პაექრობაში დამარცხებულმა მოწინააღმდეგეებმა გადაწვიტეს, რევანში პარტიულ ინსტანციებში აეღოთ.

წმინდა პოლიტიკური თვალსაზრისით ეს იყო კარგად გათვლილი ნაბიჯი, რამდენად ზნეობრივი გახლდათ მათი მოქმედება, ეს სულ სხვა საკითხია. ეტყობა, მათ ეს ამბავი დიდად არ ანაღვლებდათ, მთავარია მიეღწიათ საწადელისათვის, სოლო რა გზით, რა

საშუალებით, ეს მათ არ აინტერესებდათ. უმანგი სიღამონიძის დისერტაციის გარშემო კამათი ახალი ძალით გაჩაღდა.

მოვეუსმინოთ აკად. გიორგი მელიქიშვილს: — „თუ ვინმე არატრადიციულად, არატრაფარეტულად მიუდგებოდა ამ ეპოქის ისტორიის ამა თუ იმ მოვლენის გაშუქებას, მას ჩვეულებრივ ხელმძღვანელი ორგანოების რისხვა ატყდებოდა თავს. ამის მაგალითია უმანგი სიღამონიძის წიგნის ირგვლივ ატეხილი აურზაური 1972 წელს. წიგნი, სხვათა შორის, ებღვნებოდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შექმნის (1918 წ.) ისტორიოგრაფიას და შეიცავდა დოგმატიკოსებისათვის გაუგონარ თუხისს ამ ფაქტის პროგრესულობის შესახებ. საქართველოს კპ თბილისის კომიტეტმა ამისთვის მთელი სასამართლო მოუწყო წიგნის ავტორს, რედაქტორს, ინსტიტუტის ხელმძღვანელობას და სასჯელები დაადო მათ (იხ. გაზ. „კომუნისტი“ და სხვ.). პარტიული ორგანოების ასეთი რეაქცია შეუძლებელი იქნებოდა, რომ ამაში ინიციატივა არ გამოჩინათ ჩვენივე კოლეგებს, ჩვენსავე თანამშრომლებს, რომელთაც მაშინ გაგონება არ უნდოდათ 1918 წლის 26 მაისის აქტის პროგრესულობის შესახებ. ინსტიტუტს გააუქმებინეს სამეცნიერო საბჭოს გადაწვეტილება უ. სიღამონიძისათვის, ამ წიგნის საჯარო დაცვის საფუძველზე, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხის მინიჭების შესახებ.

უნდა ითქვას, რომ უახლესი ისტორიის დარგში მომუშავე მუშაკები ხშირად ბევრად აღმატებოდნენ დოგმატურობით ხელმძღვანელი პარტიული ორგანოების მუშაკებსაც, რომლებიც ზოგჯერ ხვდებოდნენ, რომ მათ ნაშრომებს ნამდვილ ისტორიასთან საერთო არაფერი აქვთ! დასახელებული ისტორიკოსები ამით, ჩანს, ცდილობდნენ გაბატონებული იდეოლოგიისადმი თავისი ერთგულება დაემტკიცებინათ.

უნდა ითქვას, რომ ინსტიტუტში მრავალგზის მიუთითებდნენ უახლესი ისტორიის ამ სპეციალისტებს კვლევა-ძიების მეცნიერულ რელსებზე გადაყვანის აუცილებლობაზე, მაგრამ ყველაფერი ეს ყრუ კედელს აწყდებოდა და რაიმე ეფექტს არ იძლეოდა. კიდევ უფრო სამწუხაროა, რომ ამ რანგის მუშაკები დღესაც ნაკლებ იჩენენ სურვილს ჭეშმარიტ კვლევა-ძიებას მოჰკიდონ ხელი. ამიტომ იყო, რომ ინსტიტუტის ხელმძღვანელობა იძულებული გახდა, არსებული სტრუქტურების პარალელურად ალტერნატიული სამეცნიერო უჯრედის შექმნის გზით წასულიყო — შეიქმნა, მაგალითად, XX ს-ის საზოგა-

დოებრივ-პოლიტიკური ისტორიის განყოფილება (უ. სიღამონიძის ხელმძღვანელობით) და სხვა“.

აკად. გ. მელიქიშვილის ინტერვიუდან ეს ვრცელი ამონარიდი შემთხვევით არ მოგვიყვანია. მასში ვფიქრობთ, დამაჯერებლადაა ნაჩვენები იმ „მეცნიერების“ ფასეულობა, რომლებიც უმთავრესად უპირისპირდებოდნენ უშანგი სიღამონიძეს. აი ასეთ „ყრუ კედელთან“ მოუხდა დაჯახება ბ-ნ უშანგის ჯერ სადოქტორო დისერტაციის დაცვის დროს, ხოლო შემდეგ კი, პარტიულ ინსტანციაში ნაშრომის განხილვისას. სკ თბილისის კომიტეტში უშანგი სიღამონიძის წიგნის გასამართლება ამ „ყრუ კედელთან“ შეტაკების აპოგეა იყო.

უნდა ვივარაუდოთ, რომ თავდაპირველად „ჭეშმარიტების მაძიებლებმა“ სიმართლის გარკვევის მიზნით საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალურ კომიტეტს მიმართეს, მაგრამ, როგორც ეტყობა, მათ საქმე განსახილველად სკ თბილისის კომიტეტს გადაუგზავნეს; ამან საქმე ერთგვარად შეარბილა.

უნდა ითქვას, რომ თბილისის კომიტეტს შესანიშნავი საკბილო ჩაუვარდა ხელში. მას შესაძლებლობა მიეცა დაეგმო იდეოლოგიის სფეროში არსებული უხეში დარღვევები, რაც მისი მუშაობის დიდი პლიუსი იქნებოდა. ცხადია, ასეთი ხელსაყრელი შანსის ხელიდან გაშვება არ შეიძლებოდა. პარტიულ-ბიუროკრატიული აპარატი მთელი ძალით ამოქმედდა.

1972 წლის 14 აპრილს დილის 11 საათზე შედგა სკ თბილისის კომიტეტის სხდომა, სადაც განიხილეს ისტორიის, არქეოლოგიის და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერ-მუშაკის უშანგი სიღამონიძის წიგნში — „საქართველოში ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული მოძრაობისა და სოციალისტური რევოლუციის ისტორიოგრაფია (1917-1921 წწ.)“ დაშვებული შეცდომები. სხდომას ესწრებოდნენ: 1. უშანგი სიღამონიძე; 2. ანდრია აფაქიძე — სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარე, განყოფილების გამგე; 3. ნიკოლოზ სტურუა — ისტორიის ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილე; 4. ზურაბ ცქიტიშვილი — მეცნიერ-მუშაკი; 5. თემურ ჩიქოვანი — ისტორიის ინსტიტუტის პარტიული ორგანიზაციის მდივანი; 6. პროკოფი რატიანი — განყოფილების გამგე, წიგნის რედაქტორი; 7. იური კაჭარავა — განყოფილების გამგე; 8. ნიკოლოზ მახარაძე — მეცნიერ-მუშაკი; 9. დევი სტურუა — იმელის დირექტორი; 10. ვლადიმერ შერკვილაძე —

იმელის პარტიის ისტორიის განყოფილების გამგე; 11. აკაკი სურგულაძე – უნივერსიტეტის რუსეთის ისტორიის კათედრის გამგე; 12. გრიგოლ ბრეგაძე – საქართველოს პოლიტექნიკური ინსტიტუტის პარტიის ისტორიის კათედრის გამგე; 13. შოთა შენგელია – გამოცემლობა „მეცნიერების“ დირექტორი; 14. გივი ვარდოსანიძე – მთავლიტის მთავარი რედაქტორი; 15. გიორგი ციციშვილი – ჟურნალ „ლიტერატურნაია გრუზიას“ რედაქტორი; 16. ირაკლი აბაშიძე – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ვიცე-პრეზიდენტი; 17. კობა ივანიძე – იმელის პარტიის ისტორიის განყოფილების მეცნიერ-თანამშრომელი; 18. შალვა თოფურია – გამოცემლობა „მეცნიერების“ პასუხისმგებელი მდივანი; 19. ილია მირცხულავა – ინფორმაციის ინსტიტუტის დირექტორი; 20 გიორგი მელიქიშვილი – ისტორიის, არქეოლოგიის და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის დირექტორი.

ამავე დროს, სხდომას ესწრებოდნენ პარტიული მუშაკები: ო. ლოლაშვილი, დანელია, რიგვავა, ალავიძე, ჯანჯღავა, მიქაძე, ხვედელიძე, გრიგალაშვილი, შვეარდნაძე, ბუხრაშვილი.

სხდომაზე საკითხი განსახილველად გაიტანა გურამ ენუქიძემ. ამ შემთხვევაში ის, რა თქმა უნდა, შემსრულებელი იყო და მანაც, რომელიც არასოდეს გამოირჩეოდა დელიკატურობით და ხშირად უსამართლობის, უზნეობის განსახიერება იყო, ამჯერადაც, სიამოვნებით შეასრულა ეს პარტიული დავალება.

თბილისის კომიტეტის სხდომაზე ხაზგასმით აღინიშნა, რომ უშანგი სიღამონიძის წიგნი „შეიცავს თეორიულ და იდეურ-პოლიტიკური ხასიათის მთელ რიგ შეცდომებს“. მიღებული დადგენილების ტექსტი გამოქვეყნდა პრესაში (იხ. გაზეთი „კომუნისტი“, 1972 წ. 27 აპრილი). ეს დოკუმენტი ხელმძღვანელი პარტიული ორგანოების არაკომპეტენტური ჩარევის ერთ-ერთ საუკეთესო ნიმუშად უნდა მივიჩნიოთ. მთლიანად მოგვყავს დადგენილების ტექსტი...

საქართველოს კომპარტიის თბილისის კომიტეტში

საქართველოს კომპარტიის თბილისის კომიტეტის ბიურომ განიხილა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ი. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომლის უ. სიღამონიძის წიგნში

„საქართველოში ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული მოძრაობისა და სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების ისტორიოგრაფია (1917-1921 წლები)“ დაშვებული შეცდომების საკითხი.

მიღებულ დადგენილებაში აღნიშნულია, რომ ამ წიგნში, რომელიც გამომცემლობა „მეცნიერებამ“ (დირექტორი შ. შენგელია, წიგნის რედაქტორი პ. რატინი) გამოუშვა, დაშვებულია სერიოზული თეორიული და იდეურ-პოლიტიკური შეცდომები. ავტორი მცდარად აფასებს ზოგიერთ ისტორიულ მოვლენას, ისეთს, როგორცაა საქართველოს ჩამოცილება საბჭოთა რუსეთისაგან, რომელიც მენშევიკებმა მოახდინეს ქართველი ხალხის ნებასურვილის წინააღმდეგ დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების შემდეგ. წიგნში სწორად არ არის გაშუქებული საქართველოში ბურჟუაზიული დიქტატურის და უცხოელ ინტერვენტთა ბატონობის პერიოდი. უ. სიღამონიძე გადასინჯავს ამიერკავკასიის რესპუბლიკების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ლენინურ შეფასებას, აცინებს მარქსისტ ისტორიკოსთა დამსახურებას, ცდილობს გაამართლოს ქართველი მენშევიკები და წერილობრივ ბურჟუაზიული პარტიების სხვა წარმომადგენლები, განსაკუთრებით სოციალ-ფედერალისტები და ნაწილობრივ იზიარებს ზოგიერთი მათგანის შეხედულებებს რევოლუციის ძირითადი საკითხის შესახებ.

ავტორი სერიოზულად ცდება, როცა პროგრესულად მიაჩნია მენშევიკების მიერ „საქართველოს დამოუკიდებლობის“ გამოცხადების აქტი, მაშინ, როცა მენშევიკთა მიერ შექმნილი ეგრეთ წოდებული „დემოკრატიული რესპუბლიკა“ სრულებითაც არ იყო, როგორც ამას უ. სიღამონიძე ფიქრობს, ეროვნული სახელმწიფო და ეს რესპუბლიკა არსებობდა მხოლოდ და მხოლოდ უცხოელ ოკუპანტთა ხიმტების დახმარებით.

წიგნში არსებითად უარყოფილია ამიერკავკასიის, მათ შორის საქართველოს რევოლუციამდელი სოციალ-ეკონომიური განვითარების დონის ლენინური განსაზღვრა, რომლებიც ჩამორჩენილი იყვნენ ეკონომიური თვალსაზრისით.

უ. სიღამონიძე არსებითად იზიარებს სოციალ-ფედერალისტთა შეხედულებებს იმის თაობაზე, რომ საქართველოს რევოლუციურ მოძრაობაში იმ ხანად მთავარი იყო ეროვნული საკითხი; აცინებს მშრომელთა კლასობრივი ბრძოლის როლს საბჭოთა ხელისუფლებ-

ის დამყარებისათვის ბრძოლაში და ამით შეცდომით განმარტავს ცნობილ მარქსისტულ-ლენინურ დებულებას იმის შესახებ, რომ კლასობრივ ბრძოლაში, სოციალიზმისათვის ბრძოლაში ეროვნული საკითხი დაქვემდებარებულია.

უ. სიღამონიძის ნაშრომს არა აქვს ჯეროვანი მარქსისტულ-ლენინური ისტორიოგრაფიული ბაზა. მეტად ზერელედ არის წარმოდგენილი მარქსისტ ისტორიკოსთა გამოკვლევანი შესასწავლ პრობლემაზე. ეს მასალები მნიშვნელოვანწილად შერჩეულია ცალმხრივად, მათი საავტორო ინტერპრეტაცია კი არ შეესაბამება იმ საყოველთაოდ მიღებულ დებულებებს, რომლებიც ჩვენმა ისტორიულმა მეცნიერებამ დაადგინა. ავტორი უგულვებლყოფს ამ საკითხს, პარტიის თვალსაჩინო მოღვაწეთა ფუძემდებლურ ნაშრომებს: თითქმის არ იყენებს იმ დროის ბოლშევიკურ პრესას, აკინებს ბოლშევიკ ისტორიკოსთა როლს, მათ დამსახურებას მარქსისტული ისტორიოგრაფიის შექმნასა და ჩამოყალიბებაში. ამავე დროს, თავის წიგნში იგი ფართოდ იყენებს მენშევიკური და სხვა წვრილბურჟუაზიული პარტიების ლიდერების უმნიშვნელო ნაშრომებს და მთელ რიგ შემთხვევებში ობიექტურად აშუქებს მათ შეხედულებებს.

საქართველოს კომპარტიის თბილისის კომიტეტის ბიურომ აღნიშნა, რომ უ. სიღამონიძის წიგნის გამოსვლა არის საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ი. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის ხელმძღვანელების, პარტიული ორგანიზაციისა და ისტორიოგრაფიის განყოფილების, აგრეთვე, რეკენზენტების, რესპუბლიკის მეცნიერებათა აკადემიის სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს, გამომცემლობა „მეცნიერების“ და საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურ კომიტეტთან არსებული პარტიის ისტორიის ინსტიტუტის მუშაკთა ამ საკითხისადმი უპრინციპო, შემრიგებლური დამოკიდებულების შედეგი.

ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის ხელმძღვანელებმა, პარტიულმა ორგანიზაციამ და სამეცნიერო საბჭომ, აგრეთვე, წიგნის ავტორმა არ გაითვალისწინეს საქართველოს კომპარტიის XXIV ყრილობაზე გამოთქმული სამართლიანი კრიტიკა და არ გამოიტანეს სათანადო დასკვნები. უფრო მეტიც, ეს წიგნი დაშვებული იყო დისერტაციის სახით საჯარო დაცვისათვის ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსა-

პოველად ყოველგვარი გადამუშავებისა და შესწორების გარეშე. დისერტაციის საჯაროდ დაცვისათვის ამ ნაშრომის წარდგენას ხელი შეუწყვეს პარტიის ისტორიის ინსტიტუტის მეცნიერმა თანამშრომლებმაც, რომლებმაც ბოლომდე პრინციპული პოზიცია არ დაიკავეს უ. სიღამონიძის წიგნის შეფასებაში.

საქართველოს კომპარტიის თბილისის კომიტეტის ბიურომ აღნიშნა, რომ უ. სიღამონიძის წიგნში დაშვებული იდეურ-პოლიტიკური შეცდომები მოწმობენ, რომ ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის პარტიულ ორგანიზაციაში (მღივანი თ. ჩიქოვანი), გამომცემლობა „მეცნიერების“ პარტიულ ორგანიზაციაში (მღივანი შ. თოფურია) არაა დამაკმაყოფილებლად არის დაყენებული იდეოლოგიური, აღმზრდელითი მუშაობა. აქ ღრმად არ სწვდებიან გამოსაქვეყნებლად წარდგენილი მეცნიერული ნაშრომების შინაარსს, საჭირო მომთხონელობას არ იჩენენ მათი იდეურ-პოლიტიკური მიმართულებისადმი, სათანადოდ არ იბრძვიან პრინციპების, მამებლობისა და ჯგუფურობის გამოვლინების წინააღმდეგ.

მცდარ შეხედულებებს, რომლებსაც უ. სიღამონიძის წიგნი შეიცავს, ჯეროვანი პარტიული შეფასება არ მისცეს პარტიის კალინინისა და ორჯონიკიძის რაიკომებმა.

საქართველოს კომპარტიის თბილისის კომიტეტის ბიურომ ყურადღება მიაპყრო იმ ფაქტს, რომ წიგნის ავტორმა უ. სიღამონიძემ და მისმა რედაქტორმა პ. რატიანმა არ გამოიტანეს შესაბამისი დასკვნები მათ მიმართ კრიტიკიდან, არ აღიარეს თავიანთი შეცდომები „სკკპ XXIV ყრილობის გადაწყვეტილებათა შესასრულებლად საქართველოს კომპარტიის ორგანიზატორული და პოლიტიკური მუშაობის შესახებ“ სკკპ ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებისა და პარტიის თბილისის საქალაქო კომიტეტის VII პლენუმის შემდეგაც, რომელზეც აღინიშნა ამ წიგნში დაშვებული სერიოზული იდეურ-პოლიტიკური შეცდომები.

საქართველოს კომპარტიის თბილისის კომიტეტის ბიურომ თავის დადგენილებაში დაგმო თეორიული და იდეურ-პოლიტიკური შეცდომები, რომლებიც დაშვებულია საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ი. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის უფროსი მეცნიერი თანამშრომლის, სკკპ წევრის, უ. სიღამონიძის წიგნში — „საქართველოში ბურჟუაზი-

ულ-დემოკრატიული მოძრაობა და სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების ისტორიოგრაფია (1917-1921 წლები)". ისტორიის, არქეოლოგიის და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს რეკომენდაცია მიეცა, გადასინჯოს თავისი გადაწყვეტილება დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მინიჭების შესახებ.

იმ მიზნით, რომ შემდგომში აღარ განმეორდეს ჩვენი პარტიისა და სახელმწიფოს ისტორიის საკითხების გაშუქებისადმი არაპარტიული, არაკლასობრივი მიდგომის რაიმე გამოვლინება, საქართველოს კომპარტიის თბილისის კომიტეტმა ი. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის და საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურ კომიტეტთან არსებული პარტიის ისტორიის ინსტიტუტების, გამოძევაობა „მეცნიერების“ პარტიულ ორგანიზაციებსა და ხელმძღვანელებს წინადადება მისცა, განუხრელად იხელმძღვანელონ სკკპ ცენტრალური კომიტეტის დადგენილებით „სკკპ XXIV ყრილობის გადაწყვეტილებათა შესასრულებლად საქართველოს კომპარტიის თბილისის საქალაქო კომიტეტის ორგანიზატორული და პოლიტიკური მუშაობის შესახებ“ და ამ დადგენილების განხილვისადმი მიძღვნილი საქართველოს კომპარტიის თბილისის კომიტეტის VII პლენუმის გადაწყვეტილებებით ყურადღება მიექცა იმას, რომ საჭიროა ღრმად და ყოველმხრივ ჩაწვდეთ გამოსაქვეყნებლად და დისერტაციის დასაცავად წარდგენილი მეცნიერული ნაშრომების იდეურ შინაარსსა და პოლიტიკურ მიმართულებას. საზოგადოებრივ მეცნიერებათა დარგში მომუშავე მეცნიერებმა მთელი თავიანთი ყურადღება უნდა დაუთმონ დიდი თეორიული პრობლემების დამუშავებას და ხელი შეუწყონ საბჭოთა საზოგადოებისა და ისტორიის მეცნიერების განვითარების აქტიუალურ საკითხებზე განმაზოგადებელი ნაშრომების შექმნას, გააძლიერონ სსრ კავშირის სოციალ-ეკონომიკური განვითარების პრობლემის შესწავლა.

საქართველოს კომპარტიის თბილისის კომიტეტმა პარტიულ ორგანიზაციებს დაავალა განსაკუთრებული ყურადღება დაუთმონ კომუნისტების, მეცნიერული კოლექტივების ყველა წევრის აღზრდას ბურჟუაზიული და რევეიზიონისტური იდეოლოგიის წინააღმდეგ შეურიგებელი შეტევით, ბრძოლის სულისკვეთებით, მგზნებარე საბჭოთა პატრიოტიზმისა და სოციალისტური ინტერნაციონალიზ-

მის, სსრ კავშირის ხალხთა ურღვევი მეგობრობის სულისკვეთებით, გააძლიერონ პოლიტიკურ-აღმზრდელობითი, ორგანიზაციულ-პარტიული მუშაობა, გააუმჯობესონ მეცნიერული მუშაობა, გააუმჯობესონ მეცნიერული კადრების მარქსისტულ-ლენინური განათლება, სისტემატურად იმუშაონ პარტიის XXIV ყრილობის მასალების ღრმად შესწავლისათვის.

კომიტეტმა ყურადღება დაუთმო იმას, რომ საჭიროა გაზარდონ კომუნისტთა ავანგარდული როლი, უფრო ფართოდ განავითარონ კრიტიკა და თვითკრიტიკა, შექმნან ნაკლოვანებებისადმი შეუწყნარებლობის ვითარება, დაუზოგავად ებრძოლონ უპრინციპობის, მლიქვნელობისა და ჯგუფურობის გამოვლინებებს, იბრძოლონ იმისათვის, რომ თითოეულ მეცნიერულ კოლექტივში სუფევდეს ნამდვილად შემოქმედებითი ვითარება, ნაყოფიერი დისკუსიების, ურთიერთმოთხოვნილებების, მაღალი პასუხისმგებლობის ატმოსფერო; უნდა უზრუნველყონ სამეცნიერო საბჭოების მიზანდასახული მუშაობა, გადაჭრით აამაღლონ მომთხოვნელობა სადისერტაციო ნაშრომისადმი, აღარ დაუშვან მეცნიერული გამოკვლევების გამოცემა, თუ წინასწარ არ განიხილავს და სპეციალურ გადაწყვეტილებას არ მიიღებს სამეცნიერო საბჭო.

საქართველოს კომპარტიის თბილისის საქალაქო კომიტეტმა ცნო, რომ წიგნის — „საქართველოში ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული მოძრაობისა და სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების ისტორიოგრაფია (1917-1921 წლები)“ ავტორი, ამხ. უ. სიღამონიძე და წიგნის რედაქტორი, ამხ. პ. რატიანი, თეორიული და იდეურ-პოლიტიკური შეცდომებისათვის იმსახურებენ საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის რიგებიდან გარიცხვას, მაგრამ მიიღო რა მხედველობაში, რომ ამხანაგებმა უ. სიღამონიძე და პ. რატიანმა აღიარეს თავიანთი შეცდომები, საქართველოს კომპარტიის თბილისის კომიტეტის ბიურომ შესაძლოდ მიიჩნია დატოვოს ისინი პარტიის რიგებში და გამოუცხადა სასტიკი საყვედური სააღრიცხვო ბარათში შეტანით.

გამოსაქვეყნებლად და დისერტაციის დასაცავად წარმოდგენილი მეცნიერული შრომების იდეურ-პოლიტიკური შინაარსისადმი მომთხოვნელობის შესუსტებისათვის, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ი, ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა

და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის დირექტორს ამხ. გ. მელიქიშვილს გამოეცხადა საყვედური.

საქართველოს კომპარტიის თბილისის კომიტეტმა, საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურ კომიტეტთან არსებული პარტიის ისტორიის ინსტიტუტის დირექტორმა ამხ. დ. სტურუასა და მისი მოადგილის ამხ. ვ. მერკვილაძის ყურადღება მიაპყრო იმას, რომ მეცნიერული შრომების რეცენზირებისა და სადისერტაციო ნაშრომთა აპრობაციის დროს საჭიროა გადაჭრით გააძლიერონ პასუხისმგებლობა, ამასთან გამოიჩინონ მაღალი მომთხოვნელობა და პარტიული პრინციპულობა.

გამომცემლობა „მეცნიერების“ დირექტორს, ამხ. შ. შენგელას უპრინციპობის გამოჩენისათვის, გამოსაცემი მეცნიერული შრომებისადმი კონტროლისა და მომთხოვნელობის შესუსტებისათვის გამოეცხადათ საყვედური. აღინიშნა, რომ, მცდარ პოზიციას დაადგინეს სარედაქციო კოლეგია და მთავარი რედაქტორი, ამხ. გ. ციციშვილი, როცა ჟურნალ „ლიტერატურნაია გრუზიაში“ გამოაქვეყნეს ამხ. ნ. სტურუას დადებითი რეცენზია ამხ. უ. სიღამონიძის წიგნზე.

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ი. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტის პარტიულ ორგანიზაციას წინადადება მიეცა, განიხილოს კომუნისტების, ამხ. გ. მარგანიის და ამხ. ნ. სტურუას პარტიული პასუხისმგებლობის საკითხი, რომლებმაც მცდარად, უპრინციპოდ შეაფასეს უ. სიღამონიძის შრომა.

საქართველოს კომპარტიის თბილისის კომიტეტმა დაავალა პარტიის კალინინისა და ორჯონიკიძის რაიკომებს, შეისწავლონ საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის ი. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის, არქეოლოგიისა და ეთნოგრაფიის ინსტიტუტსა და გამომცემლობა „მეცნიერებაში“ პარტიულ-ორგანიზაციული და იდეოლოგიური მუშაობის მდგომარეობა და მიიღონ გადაწყვეტი ღონისძიებანი მათი საქმიანობის ძირეულად გაუმჯობესებისათვის“.

(გაზ. „კომუნისტი“, 1972 წ., 27 აპრილი).

უპირველეს ყოვლისა უნდა აღინიშნოს, რომ თბილისის კომიტეტის მიერ უშანგი სიღამონიძის წიგნის გასამართლება 1936 წლის გახმაურებული მოვლენის – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში

ჩატარებული „დისკუსია საისტორიო ფრონტზე მდგომარეობის შესახებ“ – შორეულ ექოდ გაისმა. მათ შორის ძალიან ბევრ საერთო ეხებავთ. 1936 წელს საქმე ეხებოდა ქართველ ისტორიკოსთა ერთი ნაწილის „მოთვინიერებას“ ივანე ჯავახიშვილის თავკაცობით, ხოლო, ახლა, 1972 წელს მოათვინიერეს ისტორიკოსი, რომელმაც გაბედა და საქართველოს უახლესი ისტორიის მთელ რიგ საკვანძო საკითხებს არასტანდარტულად, არატრაფარეტულად მიუღდა; უგულებელყო მარქსისტულ-ლენინური იდეოლოგიის მიერ წინასწარ დადგენილი სტერეოტიპები და შტამპები; გაუკვალავი გზით სიარული არჩია. ამით მათ, ისტორიკოსთა იმ ნაწილს, რომლებიც თანაუგრძობდნენ ბ-ნ უშანგი სიღამონიძეს, კარგად აგრძობდნენ, რომ, თუ ისინიც გაბედავდნენ დაუმორჩილებლობას, იგივე, შეიძლება უფრო უარესი, ბედი ელოდათ. მცირედენი განსხვავება ის იყო, რომ, 1936 წელს ფიზიკურსა და მორალურ ტერორს ახორციელებდნენ. ამიტომ იყო, რომ ივანე ჯავახიშვილის წინააღმდეგ იძულებულნი იყვნენ მისი მოწაფეები – სიმონ ჯანაშია და ნიკო ბერძენიშვილი გამოსულიყვნენ. 1972 წელს იყო მხოლოდ მორალური ტერორი. ალბათ, დამეთანხმებით, ცოტა პროგრესი მაინც არის, არა? 1936 წლის დისკუსიის მსგავსად, თბილისის კომიტეტის დადგენილებაში გამოთქმული კრიტიკული მოსაზრებები უმთავრესად პოლიტიკური და იდეოლოგიური ხასიათისაა და არა წმინდა მეცნიერული. დღეს ეს დადგენილება და, საერთოდ, უშანგი სიღამონიძის წიგნის ირგვლივ ამტყდარი აურზაური ღიმილის მომგვრელია და სერიოზული მსჯელობის საგნად არ შეიძლება იქცეს. ყველაფერ ამას ძალიან კარგად მიესადაგება შექსპირის პიესა – „აურზაური არაფრის გამო“.

უნდა ითქვას, რომ უშანგი სიღამონიძე არც დისერტაციის დაცვის დროს და არც თბილისის კომიტეტში საკითხის გატანისას არანაირ კომპრომისზე არ წასულა და მტკიცედ იცავდა თავის პოზიციას, რამაც მას სავსებით სამართლიანად დაუმკვიდრა სწორუპოვარი ისტორიკოსის სახელი. ამიტომ ჩვენ ვერ გავიზიარებთ მოსაზრებას, თითქოს „უშანგი სიღამონიძემ და პროკოფი რატიანმა აღიარეს თავისი „შეცდომები“. ეს სიმართლეს არ შეეფერება.

დოგმატიკოსებმა, ორთოდოქსულ-მარქსისტულად მოაზროვნებმა, მეცნიერებაში ადვილი გზით სიარულის მოტრფიალებმა, მაქსიმალურად სცადეს გამოეყენებინათ ის გარემოება, რომ უშანგი სიღამ-

მონიძის ნაშრომი არ ატარებდა პოლიტიკურ-კონიუნქტურულ ხასიათს და ძალისხმევა არ დაიშურეს იმისათვის, რომ მისი ეს ყველაზე დიდი ღირსება როგორმე ნაკლად გაესაღებინათ. ერთნი ცდილობდნენ თავისი ერთგულება დემეტრიცებინათ გაბატონებული იდეოლოგიისათვის, ხოლო მეორენი კი, პირიქით – გულანთებულნი ემსახურებიან ობიექტურობას და მშობლიურ ერს. ორი სრულიად საპირისპირო მიდგომაა, არა?! ბოლშევიკურ-ტოტალიტარული რეჟიმის პირობებში პირველს უფრო მეტ პატივს მიაგებენ, ვიდრე მეორეს. მოხდა უპრეცედენტი შემთხვევა – ინსტიტუტს გააუქმებინეს სამეცნიერო საბჭოს გადაწყვეტილება. პრაქტიკულად ეს იყო მეცნიერებაში კომუნისტური, მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული მეთოდებით უხეში ჩარევის საუკეთესო ნიმუში. წმინდა მეცნიერულ პაექრობაში დამარცხებული მეტოქეები შეეცადნენ, რეკანში აეღოთ პოლიტიკური კონიუნქტურის მოშველიებით და, თითქოსდა, მიაღწიეს საწადელს – ჩაქოლეს განსხვავებული აზრი; მიწასთან გაასწორეს უშანგი სიღამონიძის ნაშრომი, ხოლო მისი ავტორი სამარცხვინო ბოძზე გააქრეს. მეტი რა გინდა, მათ ვითომ მიაღწიეს წარმატებას, მაგრამ შეიძლება ითქვას, რომ ეს იყო „პიროსისეული გამარჯვება“.

საესებით მართლზომიერი უნდა იყოს, რომ როგორც კი შეიცვალა პოლიტიკური კონიუნქტურა, უშანგი სიღამონიძის ნაშრომი ფერფლიდან აღსდგა, ხოლო მისი მოწინააღმდეგენი კარგად აღარც ახსოვთ. თუ რა „მეცნიერული არგუმენტები“ იქნა მოხმობილი უშანგი სიღამონიძის წიგნის დასაგმობად, ვფიქრობთ, ძალიან კარგად ჩანს 31-ე საავიაციო ქარხნის დირექტორის, თბილისის კომუნისტური პარტიის კომიტეტის წევრის, ამხანაგ ხვედელიანის გამოსვლიდან. ამხ. ხვედელიანი აღუშფოთებია იმას, რომ, თურმე, მუშები გულისწყრომას გამოხატავდნენ უშანგი სიღამონიძის წიგნის მიმართ, რამაც ძალიან იმოქმედა მათ შრომისუნარიანობაზე – იმ თვეში გვმა ვერ შეასრულეს! ამხ. ხვედელიანის გამოსვლა სიყალბისა და დემაგოგიის საუკეთესო ნარევია. ფაქტია, რომ სამეცნიერო ნაშრომის ავკარგიანობას არკვევს ქარხნის დირექტორი. პირდაპირ კურიოზებამდე მივდივართ. საინტერესოა ის რეპლიკა, რომელიც ამხანაგ ხვედელიანის მიმართ გაისმა – „რა განათლებული მუშები გყოლიათო“!

¹ ეს ცნობა მოგვაწოდა პროფ. კოტე ანთაძემ და პროფ. შოთა სიღამონიძემ, რომელთაც ამ ფაქტის შესახებ უშანგი სიღამონიძემ უამბო.

ამაზე უფრო მომაკვდინებელი პასუხი განა რა შეიძლება იყოს? მაგრამ რა გინდა – „ქარაუანი მიდის“. აქ, ვფიქრობთ, ყოველგვარი კომენტარი ზედმეტია. სახეზეა არაკომპეტენტურობა, არაპროფესიონალიზმი, უზნეობა, ამორალობა.

სკ. თბილისის კომიტეტის განჩინება უშანგი სიღამონიძის წიგნის შესახებ წმინდა პოლიტიკური აქტია და სავსებით კანონზომიერია, რომ, როგორც კი პოლიტიკური ვითარება მკვეთრად შეიცვალა, მან დაკარგა თავისი მნიშვნელობა და უმაღლესად სამართლიანობა. უშანგი სიღამონიძის წიგნმა სავსებით სამართლიანად დაიკავა ადგილი XX საუკუნის ქართული ისტორიოგრაფიის მიღწევათა შორის; მისდამი მიყენებული მძიმე მორალური ტრამვა იმდროის უგუნური ბოროტების ანარეკლად დარჩება. უნებლიეთ მახსენდება ცნობილი ინგლისელი ჰუმანისტის, ფრენსის ბეკონის სიტყვები – „როდესაც გემი იძირება, ნაგავი ზემოთ ამოდის“ – როგორ შეესატყვისება ეს სიტყვები უახლესი პერიოდის საქართველოს ისტორიას!

თაზი IV

შვირისხული და რეაბილიტირებული ისტორიკოსი

1972 წელი უშანგი სიღამონიძის ბიოგრაფიაში მნიშვნელოვანი მიჯნა აღმოჩნდა. მისი სადოქტორო დისერტაციის ირგვლივ ამტყდარმა არაჯანსაღმა აჟიოტაჟმა და უხეშმა ადმინისტრაციულმა ჩარევამ, რომლის შედეგადაც მას მეცნიერულ პაექრობაში ღირსეულად მოპოვებული სამეცნიერო ხარისხი ჩამოართვეს, მძიმე სულიერი ტრავმა მიაყენა და თავისი კვალი დაატყო მის ჯანმრთელობას. ვფიქრობთ, მნიშვნელოვანწილად ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ მას შემდეგ მისი მეცნიერული საქმიანობა შედარებით ნაკლები ინტენსიობით მიმდინარეობდა. ცხადია, ყოველივე ამის გადატანას გარკვეული ღრო სჭირდებოდა. ფაქტობრივად, იგი სრულად დაუმსახურებლად „მოკვეთეს“ საქართველოს უახლესი ისტორიის კარდინალური საკითხების კვლევა-ძიებას. არადა, რამდენი კარგი რამის გაკეთება შეეძლო მას ამ ხნის განმავლობაში, კიდევ რამდენი საინტერესო ნაშრომით გაამდიდრებდა იგი ქართულ ისტორიოგრაფიას. ამიტომ, ჩვენი ღრმა რწმენით, ტოტალურ-ბოლშევიკური რეჟიმის პირობებში, უშანგი სიღამონიძის, როგორც მკვლევარ-ისტორიკოსის, მდიდარი პოტენციური შესაძლებლობები ბოლომდე გამოყენებული არ ყოფილა.

უნდა ითქვას, რომ ამ მძიმე წუთებში უშანგი სიღამონიძეს ერთგვარი სულის მოთქმის საშუალებად მოეწონა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, სადაც, პროფ. გივი კილურაძის ინიციატივით, 1969 წელს მიწვეულ იქნა ლექციების წასაკითხად „ისტორიული მეცნიერების შესავალში“. მას შეეძლო ამ თემატიკაზე გადართ-

ულიყო და ერთგვარად ჩამოეშორებინა მძიმე განცდები, დაეძლია სულიერი ტკივილი.

ეტყობა, უშანგი სიღამონიძის ნაშრომის წარმატებამ და მის ირგვლივ შექმნილმა ემოციურმა ფონმა ერთგვარად დაჩრდილა მისი მეორე სერიოზული მიღწევა — ეს იყო მის მიერ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ბრწყინვალედ, შესანიშნავად წაკითხული კურსი — „ისტორიული მეცნიერების შესავალი“, რომელიც მან საგულდაგულოდ დაამუშავა.

თუ ისტორიის ინსტიტუტში უ. სიღამონიძე კარგად წარმოჩინდა როგორც ჩინებული მკვლევარ-ისტორიკოსი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მისი ტალანტი სულ სხვა კუთხით გამომჟღავნდა და იგი შესანიშნავ ლექტორად მოგვევლინა.

საბჭოთა კავშირში პირველად უ. სიღამონიძე კითხულობდა სრულიად ახალ კურსს — „ისტორიის მეცნიერების შესავალი“, რითაც მან ისტორიის ფაკულტეტის ცხოვრებაში მნიშვნელოვანი სიახლე დანერგა.

აღსანიშნავია, რომ „ისტორიული მეცნიერების შესავალი“ ძალიან ახლოსაა ისტორიოგრაფიის თემატიკასთან და, ეტყობა, უშანგი სიღამონიძე ამ შემთხვევაში თავის ამპლუაში გრძნობდა თავს.

1978 წელს გამომცემლობა „მეცნიერებამ“ გამოსცა უშანგი სიღამონიძის წიგნი — „ისტორიული მეცნიერება და სამეცნიერო ინფორმაციის საკითხები“. მასში, პირველად ქართულ ისტორიოგრაფიაში, განხილულია სრულიად ახალი სამეცნიერო დისციპლინა — ინფორმატიკა; ჩამოყალიბებულია მისი ძირითადი პრინციპები ისტორიულ მეცნიერებაში სამეცნიერო-საინფორმაციო მოღვაწეობის თეორიის საკითხებზე; აღძრულია მეცნიერებათმცოდნეობის პრობლემები.

წიგნი შედგება შესავლის და ორი თავისაგან, ბოლოში კი დართული აქვს რეზიუმე რუსულ ენაზე.

შესავალში განხილულია ის მიზნები და ამოცანები, რომლებსაც ამ წიგნის ავტორი ისახავს მიზნად, უპირველეს ყოვლისა აღნიშნულია, რომ მეცნიერებათმცოდნეობა იქმნება XX საუკუნის პირველ ნახევარში, კონკრეტულად კი ორ მსოფლიო ომს შორის მონაკვეთში. ეს არ არის მეცნიერების ერთიანი დარგი, იგი წარმოადგენს ცალკეულ მეცნიერებათმცოდნე დისციპლინების სინთეზს. იგი მოიცავს ისტორიულ მეცნიერებას, სამეცნიერო-ინფორმაციას და სხვა. მეც-

ნიერებათმცოდნეობასთან მჭიდრო კონტაქტი გააჩნია ისტორიოგრაფიას, რომელიც ისტორიული მეცნიერების ისტორიაა.

„ქართულ ენაზე სამეცნიერო ინფორმაციის თეორიის და პრაქტიკის საკითხებზე ნაშრომები არ მოგვეპოვება.... ამიტომ ამოცანად დავისახეთ ქართულ მკითხველს გავაცნოთ ისტორიული მეცნიერების მეცნიერებათმცოდნეობის პრობლემების, სამეცნიერო-საინფორმაციო სამსახურის თეორიული საფუძვლები, არსი და ახალი სამეცნიერო დისციპლინის – ინფორმატიკის ძირითადი პრინციპები, სამეცნიერო ინფორმაციის თეორიის საკითხები, უშუალოდ ისტორიული მეცნიერების სპეციფიკურობის გათვალისწინებით....“

ნაშრომში სამეცნიერო-საინფორმაციო მოღვაწეობის პროცესს განვიხილავთ ისტორიულ მეცნიერებაში მეცნიერებათმცოდნეობასთან, ისტორიული კვლევის პროცესებთან მჭიდრო კავშირში. თეორიულ ასპექტში განვიხილავთ საკითხს, თუ რამდენად შეიძლება და რამდენად ეფექტური იქნება ისტორიულ მეცნიერებაში შრომის განაწილება; ისტორიული კვლევის პროცესის რა ეტაპზე რა სარგებლობის მოტანა შეუძლია სამეცნიერო-საინფორმაციო მოღვაწეობას“.

პირველ თავში ავტორი ვრცლად ჩერდება სამეცნიერო ინფორმაციის პრობლემებზე; საკითხი მეტად საინტერესო და აქტუალურია, ავტორი შეძლევ დასკვნამდე მიდის – „მეცნიერება გართულდა, მეცნიერული კვლევის ისედაც მძიმე პროცესი უფრო მეტად დაძვირდა, ამიტომ, მეცნიერებაში დადგა შრომის განაწილების საკითხი, მეცნიერულ კვლევაში შრომის განაწილება, როდესაც ერთნი სამეცნიერო მუშაობას, მეცნიერულ კვლევას ეწევიან, ხოლო მეორენი ამ მუშაობას სამეცნიერო ინფორმაციით უზრუნველყოფენ, მეცნიერების განვითარების ბუნებრივი პროცესის შედეგია; მეცნიერებას აქვს განვითარების შინაგანი კანონები და სამეცნიერო-ტექნიკური რევოლუციის ხანაში ამ კანონებმა მეცნიერული მუშაობის ახალი სფერო – სამეცნიერო-საინფორმაციო მოღვაწეობის სფერო წარმოშვა“.

ვფიქრობთ, არ შეეცდებით თუ ვიტყვით, რომ წიგნის ყველაზე უფრო წონიანი ნაწილია მეორე თავი, რომელშიც განხილულია ცენტრალური თემა: – „ინფორმატიკა და ისტორიული მეცნიერება“.

ავტორი წინ სწევს მთელ რიგ პრინციპულ საკითხებს: – ისტორიული კვლევა და სამეცნიერო-საინფორმაციო მოღვაწეობა, სამეცნიერო დოკუმენტები, პირველადი სამეცნიერო დოკუმენტები, მეორა-

დი სამეცნიერო ღოკუშენტები, ინფორმაციის მოწოდების ზოგიერთი გზა.

უშანგი სიღამონიძე იძულებული იყო ანგარიში გაეწია ღროისთვის და ზოგიერთი ისეთი თემა წამოწია წინ, რომლის განხილვას ის, ცხადია, არ აპირებდა. რა თქმა უნდა, ეს ეხება მონაკვეთს — „ვ. ი. ლენინი — საბჭოთა სამეცნიერო-ტექნიკური ინფორმაციის სისტემის ფუძემდებელი“. ამის გარეშე მაშინ წიგნი არ დაიბეჭდებოდა, მაგრამ ეს, უფიქრობთ, არავითარ ჩრდილს არ აყენებს უშანგი სიღამონიძის ფრიად საგულისხმო ნაშრომს.

უშანგი სიღამონიძის წიგნი — „ისტორიული მეცნიერება და სამეცნიერო-ინფორმაციის საკითხები“ — ემყარება აღნიშნული საკითხებისადმი მიძღვნილი ნაშრომების ღრმა გააზრებას, რაც მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს მის ფასეულობას. ეს წიგნი სახელმძღვანელოს — „ისტორიული მეცნიერების შესავალი“ — შექმნის გზაზე გადადგმულ პირველ მოკრძალებულ ნაბიჯად შეიძლება მივიჩნიოთ.

ღღეს ეს კურსი — „ისტორიული მეცნიერების შესავალი“ ფაკულტეტზე ერთ-ერთი ძირითადია. ამ საგანში სტუდენტებს მოეპოვებათ სახელმძღვანელო. ამ წარმატების სათავესთან კი, სწორედ, უშანგი სიღამონიძე იდგა. შეიძლება ითქვას, რომ 70-80-იან წლებში ეს იყო ერთ-ერთი ნათელი სხივი უშანგი სიღამონიძის, როგორც შერისხული ისტორიკოსის შემოქმედებაში, საერთოდ კი, ეს მონაკვეთი — 1972 წლიდან 1988 წლამდე, მის ბიოგრაფიაში ყველაზე მძიმე წლები იყო.

ამ მძიმე წლებში უშანგი სიღამონიძემ რამდენიმე საინტერესო ნაშრომი დაწერა ქართველოლოგიის სფეროში, რომელიც მას, სამწუხაროდ, არსად არ გამოუქვეყნებია; აქტიურად თანამშრომლობდა ქართულ ენციკლოპედიასთან, მაგრამ ეს ზღვაში წვეთი იყო და მას გაცილებით უფრო მეტის გაკეთება შეეძლო. მან ენციკლოპედიაში გამოაქვეყნა რამდენიმე ათეული საინტერესო სტატია, რომლებიც, ალბათ, ვერ იხილავდა მზის სინათლეს, თუ არა ენციკლოპედიის მაშინდელი რედაქტორის მოადგილის, ბ-ნ როინ მეტრეველის თანადგომა. ეს სტატიები გახლდათ მოკრძალებული, ფრთხილი გაგრძელება მისი სადოქტორო დისერტაციის თემატიკისა.

ამრიგად უშანგი სიღამონიძე ქართულ ისტორიოგრაფიაში კიდევ ერთი, მნიშვნელოვანი ნოვაციის სათავეებთან დგას, ეს იყო ისტორიული მეცნიერების წინაშე მისი კიდევ ერთი დიდი დამსახურება.

* * *

80-იანი წლების მიწურულს უშანგი სიღამონიძის შემოქმედებაში შეინიშნება გამოცოცხლება, გააქტიურება. აღნიშნული მეტამორფოზი, ცხადია, შემთხვევითი არ ყოფილა და ცარიელ ნიადაგზე არ აღმოცენებულა, ის მჭიდროდ უკავშირდებოდა იმ თვისებრივ ცვლილებებს, რომლებსაც ადგილი ჰქონდათ საბჭოთა კავშირის არსებობის ბოლო წლებში. ახალმა სიომ დაბერა. პოლიტიკური კლიმატი მკვეთრად შეიცვალა, დაიწყო გარდაქმნის და დემოკრატიზაციის პროცესი, გამოჩნდა საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის პერსპექტივა; უშანგი სიღამონიძის, როგორც საქართველოს უახლესი ისტორიის სწორუპოვარი მკვლევრის, რეაბილიტაცია ამის ლოგიკური შედეგი იყო.

1988 წლის 26 მაისს გაზეთ „კომუნისტში“ დაიბეჭდა უშანგი სიღამონიძის ვრცელი სტატია „ოქტომბრის პირშო – გარდაქმნით დაბრუნებული. 1918 წლის 26 მაისი ქართული ეროვნული სახელმწიფოებრიობის აღდგენის დღე“. ეს სტატია ძალზე საგულისხმოდ მიგვაჩნია და უშანგი სიღამონიძის, როგორც XX საუკუნის საქართველოს ისტორიის მკვლევრის რეაბილიტაციის გზაზე გადადგმულ პირველ ნაბიჯს წარმოადგენს. ალბათ, ფრიად სიმპტომატურია ისიც, რომ სტატია დაიბეჭდა გაზეთ „კომუნისტში“, რომელმაც 16 წლის წინათ ამის გამო უშანგი სიღამონიძე სრულიად დაუმსახურებლად გაათათხა, გალანძღა და მიწასთან გაასწორა. ახლა კი ამ საკითხზე მისი ვრცელი სტატია გამოაქვეყნა. აქ აისახა სავესებით რეალური ვითარება. პირველ შემთხვევაში ბოლშევიკურ-ტოტალიტარული რეჟიმი მძლავრობდა და წარსულზე მრავალჯერაინტული შეხედულება იკრძალებოდა, ხოლო, მეორე შემთხვევაში კი, ტოტალიტარულ-ბოლშევიკურ რეჟიმს წყალი შეუდგა და წარსულზე სიმართლის თქმა შესაძლებელი შეიქნა; დღეს ყველა წერს 1918 წლის 26 მაისის აქტის პროგრესულობის შესახებ, მაგრამ, არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ უშანგი სიღამონიძე იყო პირველი ისტორიკოსი, რომელმაც

ჯერ კიდევ ბოლშევიკურ-ტოტალიტარული სახელმწიფოს პირობებში გაბედა ამის თქმა, რაც დიდი გმირობა იყო და ამისათვის მას მთელი სასამართლო მოუწყვეს. სამწუხაროდ უნდა ითქვას, რომ ზოგიერთი მკვლევარი გაუგონარ მკრეხელობას სჩადის და რატომღაც ივიწყებს ამ ელემენტარულ ჭეშმარიტებას; ამით ისინი გაუმართლებელ გულგრილობას იჩენენ წინამორბედების მიმართ.

ზუსტად ორი წლის შემდეგ, 1990 წლის 26 მაისს იმავე გაზეთმა – „კომუნისტმა“ გამოაქვეყნა უშანგი სიღამონიძის ვრცელი სტატია – „ეროვნული საბჭო – საქართველოს პარლამენტი“. ავტორი ამ სტატიაში აშუქებს ეროვნული საბჭოს როლს საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენის საქმეში. თემა არის საინტერესო და აქტუალური, საკითხის შესახებ არსებულ ლიტერატურაში ეს პრობლემა რატომღაც მივიწყებული ან, უპირატესად, ტენდენციურად იყო გაშუქებული. „1918 წლის 26 მაისს, ქართული სახელმწიფოს აღდგენის დღეს, უკვე მესამე წელია ოფიციალურად ვხეიძობთ, მაგრამ ნაკლებ შესწავლილი გვაქვს ბევრი ისეთი მოვლენა, რამაც ეს დიდი ისტორიული დღე განაპირობა, მთელი რიგი ისტორიული ფაქტებისა ჯერ კიდევ ელის გაშუქებას, წარმოჩენას, რათა ჩვენმა ხალხმა თავისი ისტორია შეიცნოს და ამ გზით დღევანდელი დღე კარგად გაიგოს, ზვალინდელი განჭვრიტოს. ისტორია მასწავლებელია, ისტორიული ცოდნის გარეშე დღევანდელი ახსნა შეუძლებელია.

საქართველოს ისტორიის მკვლევრებმა თავის დროზე თავსმოხვეული ისტორიული კონცეფციებიდან გამომდინარე, დაივიწყეს 26 მაისი და ის პოლიტიკური ორგანოები, პოლიტიკური მოღვაწეები, რომლებმაც დიდი ისტორიული მისია შეასრულეს და ქართველ ხალხს მოუპოვეს სახელმწიფო, ერს დაუბრუნეს მისი ბუნებრივი მდგომარეობა.

ჩვენს ისტორიაში მივიწყებულია საქართველოს ეროვნული საბჭო, რომელმაც ქართველი ხალხის უახლოეს წარსულში უდიდესი როლი შეასრულა, ალაღვინა ქართული სახელმწიფო“ – წერდა უშანგი სიღამონიძე.

სტატიაში უამრავი ფაქტობრივი მასალის მოხმობის საფუძველზე ხაზგასმულია, რომ „საქართველოს პარლამენტმა დიდი ისტორიული როლი შეასრულა ქართველი ხალხის ცხოვრებაში. მან

მომზადა და გამოაცხადა საქართველოს დამოუკიდებელი დემოკრატიული რესპუბლიკა, აღადგინა დაკარგული სახელმწიფოებრიობა. თავისი, ჯერ აღმასრულებელი და შემდეგ საკანონმდებლო მოღვაწეობით მან საქართველოს ისტორიაში თვალსაჩინო ადგილი დაიკავა“.

დასასრულს ავტორი ცდილობს საქართველოს წარსული დაუკავშიროს თანადროულობას და დაბენს: – „დღეს საქართველოში დიდი ეროვნული მოძრაობაა, ჩვენი პოლიტიკური ისტორიის ცოდნა, დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის ისტორიული გამოცდილება დღევანდლობას სასიკეთოდ უნდა წაადგეს.“ კომუნისტური რეჟიმის დროს 26 მაისის ხსენება პოლიტიკური დანაშაული იყო. ერთადერთი სტრუქტურა, რომელსაც კარგად ახსოვდა 26 მაისი და მას „აღნიშნავდა“, იყო ჩეკა. მაგალითად, საზოგადოებრივი თავშეყრის ადგილას, თეატრებში ისხდნენ ჩეკას თანამშრომლები და ყურადღებით ადევნებდნენ თვალყურს ყველაფერს, რათა რაიმე არ მომხდარიყო.

გაზეთ „კომუნისტში“ გამოქვეყნებულმა ამ ორმა სოლიდურმა სტატიამ სამართლიანობის აღდგენის უვერტურად გაიჟღერა და ძალიან კარგი ფონი შეუქმნა უშანგი სიღამონიძის სადოქტორო დისერტაციის დაცვას.

ისტორიას აქვს განვითარების თავისი კანონები. უხეში ადმინისტრაციული ჩარევით, მბრძანებლურ-ადმინისტრაციული მეთოდებით შეიძლება შეანელო ისტორიული პროცესები, მაგრამ მას ვერ შეაჩერებ. 1972 წელს უშანგი სიღამონიძეს გაუუქმეს მინისტრული სამეცნიერო ხარისხი და მხოლოდ 18 წლის შემდეგ აღსდგა სამართლიანობა. 1990 წლის 3 ივლისს დაინიშნა უშანგი სიღამონიძის სადოქტორო დისერტაციის დაცვა. შეიძლება ითქვას, რომ ეს იყო უბრალო ფორმალობა. პოლიტიკური კონიუნქტურა შეიცვალა და ახლა ჭეშმარიტებას წინ აღარაფერი ედგა. მრავალჯარიანტული შეხედულებები წარსულზე კი არ იდევნება, როგორც ეს სულ ცოტა ხნის წინათ იყო, არამედ ფართო ასპარეზზე გამოდის. ერთი სიტყვით, უშანგი სიღამონიძის დეენის პოლიტიკურ-კონიუნქტურული მოტივები გარდაქმნის და დემოკრატიზაციის დროს წარსულს ჩაბარდა. რა თქმა უნდა, ეს იმას როდი ნიშნავს, რომ, თითქოს, დისერტაციის დაცვის დროს მეცნიერული კამათი არ იყო და ყველამ უშანგი სიღამონიძის ნაშრომი მიიღო, როგორც უკანასკნელი ჭეშმარიტება. არა, ეს ასე არ ყოფილა. მთელ რიგ პრინციპულ საკითხ-

ებზე იყო სჯა-ბაასი, აზრთა სხვადასხვაობა; ეს ნორმალურია — დისერტანტი თავის პოზიციებს იცავდა, ოპონენტები — თავისას. სამეცნიერო საბჭომ ერთხმად დაუჭირა მხარი უშანგი სიღამონიძისათვის ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მინიჭებას. ბოლოს და ბოლოს მან მიიღო ის, რაც ღიდი ხანია ეკუთვნოდა. „სამართალმა პური ჭამა“ — ამ პრობლემატიკას ეხმიანება ინტერვიუ პროფ. უშანგი სიღამონიძესთან და პროფ. გურამ ყორანაშვილთან, რომელიც დაიბეჭდა გაზეთ „სამშობლოში“ 1989 წლის 26 მაისს.

1990 წელს გამოვიდა ცნობილი ქართველი პოლიტიკური მოღვაწის ნოე ჟორდანიას მოგონებების წიგნი — „ჩემი წარსული“. ეს წიგნი პირველად პარიზში გამოიცა, შემდეგ რუსულადაც გამოაქვეყნეს ამერიკის შეერთებულ შტატებში, მაგრამ, გასაგები მიზეზების გამო, აქამდე ქართულ ენაზე არ მოგვეპოვებოდა. ალბათ, მრავლისმეტყველი უნდა იყოს, რომ რელაქციამ ამ მოგონებებზე პატარა წერილის დაწერა სწორედ უშანგი სიღამონიძეს მიანდო. ვფიქრობთ, ეს შემთხვევითი არ ყოფილა და მასში უშანგი სიღამონიძის, როგორც ამ ეპოქის კომპეტენტური მკვლევრის რეაბილიტაციის კიდევ ერთ გამოვლინებას ვხედავთ.

XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე საქართველოს პოლიტიკურ სპექტრში ნოე ჟორდანია, უდავოდ, ერთ-ერთი თვალსაჩინო, კოლორიტული ფიგურა იყო. ამიტომ გასაკვირი არაა, რომ მისმა მოღვაწეობამ უმაღლესი მიიპყრო როგორც თანამედროვეების, ისე, მოგვიანებით, ისტორიკოსების ყურადღება და ცხარე სჯა-ბაასის საგნად იქცა.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა ითქვას, რომ ერთგვაროვანი არ იყო ნოე ჟორდანიას პოლიტიკური ფიგურისადმი ქართული ემიგრაციის დამოკიდებულება. რა თქმა უნდა, მას ჰყავდა თავისი მომხრეები, რომლებიც მას განსაკუთრებულ პატივს მიაგებდნენ, მაგრამ არც პოლიტიკური ოპონენტები მოკლებია არასდროს. ისინი ნოე ჟორდანიას მოღვაწეობას კლასობრივი პოზიციებიდან კი არ უმზერდნენ, არამედ პატრიოტულ პლატფორმაზე იდგნენ და მას „გამყიდველს“, „ერის მოღალატეს“ უწოდებდნენ. შემდგომში, მართალია, მათი ერთი ნაწილი ერთგვარად მოღბა, მაგრამ იყვნენ ისეთებიც, რომლებიც შეურიგებელ პოზიციაზე დარჩნენ. მათი ლიდერი იყო რევაზ გაბაშვილი.

საბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის დამოკიდებულება ნოე ჟორდანიას მოღვაწეობისადმი მკვეთრად, გამოკვეთილად ნეგატიური იყო. ასეთ შეფასებას ტონი მისცა ლაერენტ ბერიას წიგნმა — „ამიერკავკასიის ბოლშევიკური ორგანიზაციების ისტორიის საკითხისათვის“. ამ თვალსაზრისით შემდგომ წლებში ბერი არაფერი შეცვლილა და ნოე ჟორდანიას სახელი უპირატესად უარყოფით კონტექსტში ფიგურირებდა.

უშანგი სიღამონიძემ თავის მონოგრაფიაში სცადა, მოეცა ნოე ჟორდანიას მოღვაწეობის ობიექტური, მეცნიერული შეფასება; მით უმეტეს, რომ 1990 წელს ამის გაკეთების გაცილებით უფრო ხელსაყრელი პირობები იყო, ვიდრე ოციოდე წლის წინათ. იგი თავის სტატიასში — „ისტორიკოსის ბოლოთქმა“ — ფაქტობრივად ძალიან მოკლედ, ლაკონურად, სხარტად გადმოგვცემს ნოე ჟორდანიას პოლიტიკური პროტრეტის ძირითად შტრიხებს.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ უშანგი სიღამონიძე ცდილობს, თავიდან აიცილოს ორი უკიდურესობა — ნოე ჟორდანიას მოღვაწეობის აპოლოგია ან მისი განქიქება, მიწასთან გასწორება; მას სურს გამოძებნოს რაღაც შუალედური ხაზი. ასეთი გაწონასწორებული მიდგომა, ცხადია, მისასალმებელია. ამ რთულ მისიას უშანგი სიღამონიძემ, ჩვენი აზრით, ურიგოდ როდი გაართვა თავი.

„ნოე ჟორდანიას პოლიტიკურ ბიოგრაფიაში მაშინდელი საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ცხოვრებაა ასახული: ბელუკუ-ღმართი, წინააღმდეგობებით აღსავსე, ნატანჯი. თვითონაც (ე.ი. ნოე ჟორდანია — მ. კ.) არ იყო მთლიანი, ერთიანი. მთელი მისი ცხოვრება საქართველოსათვის მისი პოლიტიკურ-საზოგადოებრივი იდეების მორგების წარუმატებელი მცდელობა იყო“ აღნიშნავს უშანგი სიღამონიძე.

ისევე, როგორც ნებისმიერი პოლიტიკოსის ბიოგრაფიაში, ნოე ჟორდანიასაც ჰქონდა წარმატებები, როდესაც ის ქართველი ხალხის ბელადად შერაცხეს, და ჩავარდნები. მეტად რთული და წინააღმდეგობრივი იყო მისი დამოკიდებულება ილია ჭავჭავაძესთან. ილია აქცენტს აკეთებდა ეროვნულ საკითხზე, ხოლო ნოე ჟორდანია წინ წამოწევდა სოციალურ პრობლემებს.

„ნ. ჟორდანია და მისი პარტია, ყოველ შემთხვევაში მისი უდიდესი ნაწილი წლების მანძილზე დაუნდობლად ებრძოდა ე.წ. „ნაციონალ-

ისტებს“, ქართული ეროვნული საქმის შესწავლებს. ამ ბრძოლაში საოცარი ის იყო, რომ იგი 1918 წლის 26 მაისით დამთავრდა. ამ დღეს საქართველოს ეროვნული საბჭოს წინაშე ნოე ჟორდანიამ „საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტი“ გამოაცხადა. მან პოლიტიკური მოღვაწეობის რთული გზა განვლო. მთელი ცხოვრება ის ქართველ მოღვაწეთა მთელ თაობას უპირისპირდებოდა და ბოლოს მათი მიზნების განხორციელებისათვის ყველაზე აქტიურად იბრძოდა“ აღნიშნავდა უშანგი სიღამონიძე.

მნიშვნელოვანწილად, ნოე ჟორდანიას მოქნილი პოლიტიკის შედეგია ის გარემოება, რომ 1918 წლის 26 მაისმა უსისხლოდ ჩაიარა.

1921 წლის თებერვალში, საქართველოში საბჭოთა ჯარების ანექსიის შემდეგ ნოე ჟორდანიას ემიგრაციაში წავიდა. საკითხი მეტად რთული და მრავალწახნაგოვანია. მთავარია, რომ უშანგი სიღამონიძემ მოგვცა ამ პრობლემის საკუთარი ხედვა.

დღეს ნოე ჟორდანიას პოლიტიკური მოღვაწეობის გაშუქებას არაფერი არ უშლის ხელს და ისტორიკოსებიც საკმაოდ ბევრს წერენ ამ თემაზე, მაგრამ არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ პირველი თუ არა, ერთ-ერთი პირველი, რომელმაც ჯერ კიდევ საბჭოთა რეჟიმის დროს სცადა ნოე ჟორდანიას პოლიტიკური საქმიანობის მეცნიერული შეფასება, პროფ. უშანგი სიღამონიძე იყო. ეს მკვეთრად გამოარჩევდა მას იმდროინდელი, საბჭოთა პერიოდის ქართული ისტორიოგრაფიის ფონზე. ამიტომ, ამ სფეროში უშანგი სიღამონიძის ღვაწლის სასხვათაშორისო მოხსენიება, მიჩქმალვა, მიჩუმება მიზანშეწონილად არ მიგვაჩნია. ყველა მკვლევრის ვალაია, ღირსეული პატივი მიაგოს თავის წინამორბედებს.

1991 წლის ჟურნალმა – „ლიტერატურა და ხელოვნება“ – გამოაქვეყნა უშანგი სიღამონიძის საინტერესო ნაშრომი – „1917 წელი და საქართველოს ეროვნული მოძრაობა“. ამ ნაშრომში ავტორი, შეცვლილი პოლიტიკური ვითარებიდან გამომდინარე, გაცილებით უფრო თამამად ანვითარებს იმ ძირითად დებულებებს, რომლებიც მან წამოაყენა თავის წიგნში ჯერ კიდევ 1970 წელს და რის გამოც ის ტოტალიტარულ-ბოლშევიკური რეჟიმის დროს არსებული პოლიტიკური კონიუნქტურის გათვალისწინებით პირდაპირ ჯვარს აცვეს, ადგილზე ჩაქოლეს.

ქართველი პოლიტიკოსების ერთი ნაწილი დარწმუნებული იყო, რომ საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენით იწყებოდა საქართველოს ისტორიაში სრულიად ახალი ეტაპი, რომელსაც, მათი ღრმა რწმენით, საერთო არაფერი გააჩნდა საქართველოს წარსულთან და, აქედან გამომდინარე, ახლად აღმოცენებული ქართული სახელმწიფო ქართული ისტორიული პროცესის კანონზომიერებაში არ თავსდებოდა. სინამდვილეში ეს ასე არ იყო. რა თქმა უნდა, 1918 წლის 26 მაისს, დამოუკიდებლობის აქტი ცარიელ ნიადაგზე არ აღმოცენებულა, შემთხვევითი არ ყოფილა – ის საქართველოს ისტორიული განვითარების ლოგიკური შედეგი იყო. „ამჯერადაც, 1918 წლის 26 მაისის აქტი საქართველოს მრავალსაუკუნოვან ისტორიაში საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის, ქართული სახელმწიფოს აღდგენა-შენარჩუნებისათვის ბრძოლის ისტორიული ფაქტია და ის მხოლოდ ამ თვალსაზრისათ არის დიდი და განუმეორებელი ჩვენი ხალხისათვის“ – აღნიშნავდა უშანგი სიღამონიძე.

„26 მაისის აქტი არ ყოფილა აქტი შემთხვევითი, აქტი უცაბუდი, მოგონილი რომელიმე პირის, ჯგუფის ან პარტიის მიერ. ეს აქტი იყო ისტორიული აუცილებლობა და ხალხის გულიდან ამოხეთქილი. ამ აქტით საქართველო გადაურჩა განადგურებას“. ასე აფასებდა საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენას ნოე ჟორდანიას. „ეს ქართულ სოციალ-დემოკრატიულ აზროვნებაში იშვიათი გამონაკლისი იყო, როცა მათ თავიანთი პოზიცია პროგრესული ეროვნული იდეებით შეცვალეს. მანამდე კი, ვიდრე საქართველოს დამოუკიდებლობის იდეა ქართულ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ აზროვნებაში დამკვიდრდებოდა, ქართული, ეროვნული საკითხი საქართველოს პოლიტიკურ-შიმდინარეობათა ურთიერთდაპირისპირების ძირითადი მიზეზი იყო“ – წერდა უშანგი სიღამონიძე.

საესებით ვეთანხმებით ავტორს, რომ „ქართული მენშევიზმის ისტორია შეუსწავლელია, ქართული საბჭოთა ისტორიული მეცნიერება სხვა პარტიებს, ე. წ. არაპროლეტარულ პარტიებს, ისტორიის მეცნიერული კვლევის ობიექტად არ სცნობდა. ამას ემატებოდა ქართველი სოციალ-დემოკრატების უარყოფითი დამოკიდებულება ქართული ეროვნული საკითხისადმი, რაც საკითხის შესწავლის ხალისს უკარგავდა ქართველ ისტორიკოსებს“.

„საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ისტორია აკრძალული თემა იყო საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში. ახლა ის თავის კუთვნილ ადგილს იჭერს, ამ მიმართულებით მეცნიერული კვლევა სულ ახალ-ახალ ისტორიული ფაქტებს წარმოაჩენს. ჯერ კიდევ თუნდაც მიახლოებით არ არის გამართული XX საუკუნის საქართველოს საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ისტორია. ეს ხანა ჩვენს ისტორიოგრაფიაში ცალფად იყო წარმოდგენილი მაშინ, როცა ჩვენი საუკუნის ისტორია მწვავე პოლიტიკური ურთიერთდაპირისპირებულ პოლიტიკურ მიმდინარეობათა ბრძოლის ისტორიაა; ამ პოლიტიკური დაპირისპირების ძირითადი საკითხი კი ქართული ეროვნული საკითხი იყო, რომელიც ქართული სახელმწიფოს აღდგენით დამთავრდა. ამასთან, ჩვენი საუკუნის ისტორია, ეს პოლიტიკურ პარტიათა შექმნა-განვითარების ისტორიაა“ – წერს უშანგი სიღამონიძე.

სავსებით გასაგებია უშანგი სიღამონიძის გულისტკივილი იმის გამო, რომ ინტერპარტიული საბჭოს საქმიანობა ჩვენს ისტორიოგრაფიაში სავსებით მივიწყებული იყო და ეს მაშინ, როდესაც ინტერპარტიულმა საბჭომ საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენაში თავისი წვლილი შეიტანა.

უნდა დავეთანხმოთ ავტორს იმაში, რომ „1904 წლის ჟენევის კონფერენცია ქართულ ისტორიოგრაფიაში დღემდე სათანადოდ არაა დაფიქსირებული, პირველად სწორედ აქ დაისახა ქართული სახელმწიფოებრიობის აღდგენა – „ჟენევის 1904 წლის კონფერენციით იწყება თვისობრივად ახალი ბრძოლა ქართული სახელმწიფოებრიობისათვის“ – წერს უშანგი სიღამონიძე.

შეიძლება ითქვას, რომ ეს არის აღნიშნული ეპოქის საქართველოს ისტორიის ახლებური გაშუქების მთელი პროგრამა, რომლის გზაზე პირველი ნაბიჯი, სწორედ, უშანგი სიღამონიძემ გადადგა.

ამრიგად, ვფიქრობთ, არ გადავაჭარბებთ თუ ვიტყვით, რომ უშანგი სიღამონიძემ, ფაქტობრივად, აღნიშნული ეპოქის საქართველოს ისტორიის კვლევის სფეროში სრულიად ახალ მიმართულებას ჩაუყარა საფუძველი. ეს იმით გამოიხატებოდა, რომ, არსებითად, უშანგი სიღამონიძე იყო პირველი, რომელმაც სცადა, მოეხდინა საქართველოს უახლესი ისტორიის საკვანძო საკითხების ორთოდოქსულ-მარქსისტული, პოლიტიკურ-კონიუნქტურული გააზრების ობიექტური,

მეცნიერული რევიზია, რის გამო მას თავს დაატყდა ხელმძღვანელი პარტიული ორგანოს რისხვა და მისი წამოწყება ადგილზე ჩაქოლეს. 90-იან წლებში, როცა მკვეთრად შეიცვალა პოლიტიკური ვითარება, სამართლიანობა აღსდგა – უშანგი სიღამონიძემ გაიმარჯვა, ხოლო მისი მოწინააღმდეგენი, რომლებიც პოლიტიკურ კონიუნქტურას იყვნენ ამოფარებულნი და საყრდენი გამოეცალათ, საბოლოოდ დამარცხდნენ. უნდა ითქვას, რომ მიუხედავად ჩაქოლებისა, უშანგი სიღამონიძის ხაზი საკმაოდ სიცოცხლისუნარიანი აღმოჩნდა და XX საუკუნის ბოლოს სფინქსით ფერფლიდან აღსდგა; ეს არის თავისებური შუქურა, რომელიც გზას გაუნათებს XXI საუკუნის ქართულ ისტორიოგრაფიას.

„ინფორმაციის და ძველთა ნუსხის განყოფილების, რომელსაც სათავეში ედგა პროფ. უშანგი სიღამონიძე, მონაწილეობით ენციკლოპედიის მთავარმა სამეცნიერო რედაქციამ გამოაქვეყნა „საქართველოს ძველთა აღწერილობის“ მრავალტომეულის მეხუთე ტომი, რის გამოც, უშანგი სიღამონიძეს, ავტორთა კოლექტივთან ერთად, სახელმწიფო პრემია მიენიჭა.

ბოლო წლებში უშანგი სიღამონიძე ხშირად ავადმყოფობდა. მის ჯანმრთელობას, რა თქმა უნდა, დიდი კვალი დააჩნია იმ დევნამ, რომელიც თან მოჰყვა სადოქტორო დისერტაციის დაცვას. გარკვეულწილად ამით იყო გამოწვეული, რომ უკანასკნელ ხანებში ის უკვე ინტენსიურ მეცნიერულ მუშაობას ვეღარ ეწეოდა.

არსებობს საფუძველი ვამტკიცოთ, რომ ქართული ისტორიოგრაფიის წინაშე პროფესორ უშანგი სიღამონიძეს ორი დიდი დამსახურება აქვს: 1. საქართველოს უახლესი ისტორიის საკვანძო საკითხების ახლებური გაშუქება; 1918 წლის 26 მაისის საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენის აქტის რეანიმირება; 2. ისტორიული მეცნიერების შესავლის პრობლემების დაზუსტება წიგნში – „ისტორიული მეცნიერება და სამეცნიერო ინფორმაციის საკითხები“.

უშანგი სიღამონიძეზე საუბარი მოგონებებით გვინდა დავასრულოთ

მეცნიერის ბახსენება

უშანგი სიღამონიძე გასული წლის ნოემბერში აღესრულა 68 წლის ასაკში. პროფესიით იგი ისტორიკოსი გახლდათ, მაგრამ იგი ამ სპეციალობისა ოდენ პროფესიით, განათლებით კი არ იყო, არამედ მოწოდებითაც; მას, რაც საკმაოდ იშვიათია დღევანდელ ქართველ ისტორიკოსთა შორის, განსხვავებულს, ჩვენი ისტორიული ხსოვნის გარეშე სიცოცხლე არ შეეძლო, გარდა ამისა, იგი ბუნებით დაჯილდოვებული იყო არაჩვეულებრივი მეხსიერებით – თითქოს მისი თავი რამდენიმე უახლესი გამოშვების კომპიუტერს ატარებდა.

საერთოდ, საბჭოური ხანის ისტორიკოსები იშვიათად თუ იყვნენ ამოვარდნილნი ჩვეული, კონფორმისტული კალაპოტიდან. ამგვარი გამონაკლისის მაგალითს წარმოადგენდა განსვენებულის ნაშრომი, რომელიც ეწებოდა ჩვენი „პატარა ოქროს ხანის“ (კარლო ინასარიძე) საზოგადოებრივ-პოლიტიკური აზროვნების ისტორიას. იგი გამოქვეყნებული იქნა 1970 წელს. მოგეხსენებათ, დიდი გამართლება აქვს რომაელთა გამოთქმას – „წიგნებსაც აქვთ თავიანთი ბედიბალი“ და ამას უშანგი სიღამონიძის ეს ნაშრომიც მშვენივრად ადასტურებს; მასში გადმოცემული იყო სულ სხვა საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მიმართულებანი, რომელთა ფონზეც ბოლშევიკურ-კომუნისტური დოგმატური აზროვნება დიდად ფერმკრთალდებოდა. კერძოდ, გადმოცემული იყო ბიოგრაფიები იმ პიროვნებებისა, რომელთა სახეები სპეციალისტებისთვისაც კი უცნობი იყო. წიგნის მთავარი „ერეტიკული“ იდეა ის გახლდათ, რომ ქართველი ბოლშევიკ-კომუნისტების მარცხი 1917-21 წლებში და შესაბამისად, სხვა პოლიტიკური მიმდინარეობების გამარჯვება, ახსნილი იყო ეროვნული საკითხებისადმი სხვადასხვაგვარი მიდგომით. თუ პირველნი მას იგნორირებდნენ, მეორენი პირიქით – დიდ ყურადღებას აქცევდნენ, რაც სავსებით ბუნებრივი იყო. ბოლოს და ბოლოს, მოწინავე ქართველო-

ბის უმეტესობამ შეიგნო, რომ ისტორიულად გამართლებული იყო ილიასეული სტრატეგია — როდესაც ერი დამონებულა, მას წართმეული აქვს ეროვნული სახელმწიფოებრიობა, მაშინ აუცილებელია ერის გაერთიანება-შემჭიდროვება უპირველესად ეროვნული დამოუკიდებლობის მოსაპოვებლად.

ამჟამად ეს „ერესი“ ელემენტარულ ჭეშმარიტებად აღიქმება, მაგრამ იმხანად განსხვავებული წიგნის გამოსვლას ბნელი, რეტროგრაფიული ძალების მხრივ სულ სხვანაირი რეაქცია მოჰყვა. იქამდისაც კი მივიდნენ, რომ წიგნის ავტორს გაუუქმეს დაცული სადოქტორო დისერტაცია, ხოლო, როცა 1972 წელს სკკპ მაშინდელმა ხელმძღვანელობამ ე. წ. საქართველოს კომუნისტური პარტიის თბილისის ორგანიზაციის შესახებ ნეგატიური პოზიცია გამოხატა, განტეგების ერთ-ერთ ობიექტად სწორედ უშანგი სიღამონიძის აღნიშნული ნაშრომი დაასახელეს. ძნელი არაა წარმოვიდგინოთ, თუ რა სულიერი ფსიქოლოგიური განცდები დაეუფლებოდა ავტორს. მაგრამ, მისდა სასახელოდ, ფარ-ხმალი არ დაუყრია და კვლავაც განაგრძობდა ჩვენი უახლოესი ისტორიის მიჩუმათებულ-ფალსიფიცირებული მხარეების გამომზეურებას.

როდესაც საქართველოს სახალხო ფრონტის ინიციატივით მაშინდელ უმაღლეს საბჭოში დაისვა საკითხი 1921 წლის თებერვალ-მარტის მოვლენების სხვაგვარი გააზრებისა და შეფასების თაობაზე, უშანგი სიღამონიძე რამდენიმე პირთან ერთად აქტიურად მონაწილეობდა დეპუტატების სწორი საისტორიო განათლების საქმეში და სწორედ მაშინ დადასტურდა რუსი ისტორიკოსის ვასილი კლიუჩევსკის აზრი იმის შესახებ, რომ ისტორიოგრაფია გამოყენებითი პოლიტიკა განსვამს.

ზემოხსენებული „ფათერაკით“ უშანგი სიღამონიძემ უთუოდ დაიმკვიდრა ადგილი უახლესი ხანის ქართულ ისტორიოგრაფიაში. მტკიცედ მჯერა, რომ მრავალი ათეული წლის გავლის შემდგომაც კი, მომავალი ქართველი ისტორიკოსებისათვის განსვენებულის სახელი ცნობილი იქნება. ამდენად, იგი თავისი საქმით დარჩება ვითარცა მარად ცოცხალი.

გურამ ყორანაშვილი

უშანგი სიღამონიძეს თავისი ცხოვრება არასდროს გაუყვია თავისი პროფესიისაგან, მისი პროფესია კი იმეგარია, რომ იგი თვით არის დაკავშირებული საქართველოს ბელთან. წლების მანძილზე ჯერ კიდევ სრულებით ახალგაზრდა უშანგი სიღამონიძე იყო ჯერ ერთადერთი, შემდეგ კი ერთი მცირერიცხოვანთაგანი თავის სპეციალობაში, ვინც იცოდა კიდევ ზედმიწევნით თავისი კვლევისა და შესწავლის საგანი — ჩვენი საუკუნის საქართველოს ტრაგიკული ისტორია — და გამბედაობაც შესწავლა თავისი მეცნიერული კვლევის შედეგებისა და დასკვნების საჯარო გაცხადებისათვის. თავისი კომპეტენტით უშანგი ძალიან მალე გახდა ერთადერთი პატრიოტი ქართველი, ვისაც შეეძლო კამათი მოწინააღმდეგე ბანაკის ყველაზე დიდსა და სახიფათო ვეშაბთან — ოფიციალური „იდეოლოგიზირებული“ და გაყალბებული ისტორიოგრაფიის ყველაზე მომზადებულსა და ხანდაზმულ წარმომადგენლებთან, რომელთაც ზედმიწევნით იცოდნენ ფაქტები, მაგრამ მათ ყალბ ინტერპრეტაციას აძლევდნენ. უშანგი ეკამათებოდა მათ საქართველოს ინტერესთა დაცვის პოზიციებიდან, რომლებიც, საბედნიეროდ, მეცნიერული ობიექტურობის პოზიციას ემთხვევა, და ყოველთვის — მე ხაზს ვუსვამ, ყოველთვის გამარჯვებული გამოდიოდა.

უშანგი სიღამონიძე თავის სპეციალობასთან შემთხვევით არ მისულა. იმის ობიექტური ანალიტიკური ცოდნა, თუ რამ მიგვიყვანა 1921 წლის კატასტროფამდე, რა მოხდა მანამდე და მის შემდეგ, უშანგის მიერ მთელი სიღრმითა და მასშტაბურობით შეცნობილი ამოცანა იყო. მისი წიგნი, რომელსაც შენიღბულად მორიდებული სათაური ერქვა — „საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების ისტორიოგრაფიაში“ — იგივეა ქართულ მეცნიერულ ლიტერატურაში, რაც „ჯაყოს ხიზნები“ მხატვრულში. უშანგიმ მეცნიერულად, ანალიტიკურად და უღმობელი სიძარტლით აღწერა ის, რაც მოხდა — აღწერა იმისათვის, რომ მომავალ თაობებს ხელთ აზრისა და არგუმენტის იარაღი ჰქონოდათ და ამას მიაღწია კიდევ არავისთვისაა საეჭვო, რომ საქართველოს ისტორიის ერთი ნაკლებ ხმაურიანი, მაგრამ მნიშვნელოვანი ფაქტი — თვით კომუნისტური რეჟიმისდროინდელი უზენაესი საბჭოს მიერ საქართველოს ოკუპირე-

ბულობისა და ანექსირებულობის ფაქტის ცნობა 1990 წლის 9 მარტს — ამ მეცნიერულად გამართულმა და, ამდენად, მოუგერიებელმა ისტორიულმა ცოდნამ განაპირობა.

ამ წიგნის დაცვამ სადოქტორო დისერტაციად ერთი მკაფიო ფურცელი შეადგინა ქართული მეცნიერებისა და მისი არამეცნიერული ორგანიზაციის ისტორიაში. ერთი მხრივ, ეს იყო ბრწყინვალე დაცვა, რომელშიც დისერტანტმა, როგორც იტყვიან, ბეჭებზე დააღაგა თავისი მრავალრიცხოვანი აგრესიული ოპონენტები სულ ცოტა 8 საათის მანძილზე, რისთვისაც სამეცნიერო საბჭომ უყოყმანოდ მიანიჭა ძიებული ხარისხი; მეორე მხრივ, ეს იყო პირველი შემთხვევა ცნობილი ფილოსოფოსის, კოტე ბაქრაძის დაცვის შემდეგ 1939 წელს, როცა სამეცნიერო საბჭოს მიერ მინიჭებული სამეცნიერო ხარისხი კაცს ადმინისტრაციული ძალით წაართვეს. ერთი ქარხნის დირექტორმა, „ტეკას“ წევრმა, რომელსაც, ცხადია, მეცნიერებაში არა გაეგებოდა რა, უთხრა კიდეც: „ჩემ მუშებს რომ ვუთხრა ცოცხალს დაგვლევინო“. ამ დემარშს, რომელიც კომუნიზმის ზეობაში მოხდა, უშანგი არც გაუკვირებია, არც შეუშინებია.

დღეს, გაჭირვების მიუხედავად, მეცნიერება თავისუფალია და უშანგის როლი მასში იყო მკვლევრისა, კადრების აღმზრდელისა და ხელმძღვანელისა. იგი დროზე ადრე გამოაკლდა თავის დარგს, რომელსაც დღესაც შეგვიძლია და განსაკუთრებით შეგვიძლია — ფრონტი ვუწოდოთ. გამოგვაკლდა მეგობრებს, გამოაკლდა თავის ტკბილ და დღეს გამწარებულ ოჯახს.

მშვიდად იძინე, ჩემო უშანგი. მსუბუქი იყოს შენს გულზე საქართველოს მიწა.

ნოდარ ნათაძე

1970 წელს გამოქვეყნდა უშანგი სიღამონიძის შესანიშნავი წიგნი: — „საქართველოში ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული მოძრაობისა და სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების ისტორიოგრაფია“.

წიგნმა საზოგადოებაში სკანდალის ეფექტი მოახდინა და უმაღლესი მნიშვნელობის მტერ-მოყვარის ყურადღებას იმსახურა. ისტორიკოსებმა კარგად უწყყნა უ. სიღამონიძის ამ უნიკალური ნაშრომის შესახებ, მაგრამ, ჩვენ გვინდა ფართო საზოგადოებას გავახსენოთ იგი.

ახლა, როცა, შეიძლება ითქვას, ყველა ყველაფერს წერს და კითხულობს, აღარც კი გვეჯერა, რომ ცოტა ხნის წინ, დასაწერიც და წასაკითხიც მკაცრად ისაზღვრებოდა. ქართველი საზოგადოებისათვის 1895 წ-დან, ე. ი. „პროლეტარული ეტაპიდან“ 1921 წლამდე — საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი და პოლიტიკური მოძრაობის ისტორია არ არსებობდა. არსებობდა მხოლოდ ბოლშევიკური პარტიისა და პრობოლშევიკური პროლეტარული მოძრაობის ისტორია.

ბატონმა უშანგი სიღამონიძემ, 20-იანი წლების პერიოდის შემდგომი თაობების ისტორიკოსთაგან, პირველმა განიხილა და გადმოგვცა XX ს-ის პირველი მეოთხედის ისტორია — ობიექტური თვალთახედვით. მან ეს პერიოდი ხელახლა „აღმოაჩინა“ ქართველი საზოგადოებისათვის.

მანამდე, უ. სიღამონიძის ნაშრომის გამოქვეყნებამდე, საზოგადოებამ იცოდა, რომ საუკუნის დასაწყისის ოცწლეულში, საქართველოს პოლიტიკურ ასპარეზზე მოღვაწეობდნენ: ი. სტალინი, ა. წულუკიძე, ფ. მახარაძე, ს. შაუმიანი, ს. ორჯონიკიძე, ს. სპანდარიანი... სხვა დანარჩენნი თუ არსებობდნენ, მხოლოდ ხელს უშლიდნენ ხალხის სამსახურში ჩამდგარ ამ „დევემირებს“.

უშანგი სიღამონიძის წიგნში მკითხველმა ამოიკითხა, რომ თურმე სხვა პოლიტიკური მოღვაწეებიც ყოფილან საქართველოში, რომელთაც ხალხისა და ერის სვე-ბედი აწუხებდათ. ისტორიკოსის წიგნში, საბჭოურ ეპოქაში პირველად წარმოჩნდა დადებით კონტექსტში არჩილ ჯორჯაძის, გრიგოლ რცხილაძის, სამსონ ფირცხალავას, გიორგი გვაზავას, გრიგოლ ვეშაპელის, ნოე ჟორდანიას, აკაკი ჩხენკელის, ნოე რამიშვილისა და სხვა გამოჩენილ ქართველ პოლიტიკურ მოღვაწეთა სახელები.

ავტორმა ამ მოღვაწეთა მოკლე ბიოგრაფიებიც გამოაქვეყნა. ესეც პირველი შემთხვევა იყო, როცა ქართველმა მკითხველმა, გარდა ბოლშევიკ-ლენინელთა გაზეპირებული და მოსაწყენად სქემატური ბიოგრაფიებისა, ზემოაღნიშნულ მივიწყებულ მოღვაწეთა ბიოგრაფიები იხილა.

მანამდე, ჩვენი საზოგადოება მხოლოდ ბოლშევიკი მოღვაწეების ნაწერ-ნააზრევს იცნობდა.

უშანგი სიღამონიძემ, პირველად ჩვენს ისტორიოგრაფიაში ფართოდ განიხილა და გააანალიზა გ. ქიქოძის, გრ. რცხილაძის, ნ. ჟორდანიას, ა. ჩხენკელის, თ. ლლონტის, გრ. ვეშაპელის, გ. გვაზავას და სხვათა მიერ 1910-იან წლებში გამოცემული ნაშრომები, ბროშურები, წიგნები. ამით ავტორმა საცნაურყო, რომ საუკუნის დასაწყისში ჩვენში დიდი პოლიტიკურ-ლიტერატურული მემკვიდრეობა შექმნილა, რომლითაც ქართველმა კაცმა უნდა იამაყოს... მკითხველმა საზოგადოებამ დიდი ხნის მანძილზე თითქოს პირველად იგრძნო, რომ მოხსენიებული პიროვნებანი მარტოოდენ „მარქსიზმის მტრები“ და „ბურჟუაზიული ნაციონალისტები“ კი არ იყვნენ, არამედ ღრმად ერუდირებული, მოაზროვნე და ქვეყნის ბელზე დაფიქრებული გამოჩენილი ქართველი მოღვაწენი.

ბ-ნ უშანგი სიღამონიძემ მათი მეცნიერული და სამოქალაქო რეაბილიტაცია მოახდინა თავის ნაშრომში, ესეც, რა თქმა უნდა, პირველად.

უშანგი სიღამონიძემ, კვლავ პირველად ჩვენს ისტორიოგრაფიაში, საცნაურყო საზოგადოებისთვის, რომ, თურმე, საქართველოში სხვა პოლიტიკური პარტიებიც არსებულან, რომელნიც ხალხისა და ქვეყნის თავისუფლებისათვის იღვწოდნენ: ეროვნულ-დემოკრატიები, სოციალისტ-ფედერალისტები, მენშევიკი სოციალ-დემოკრატიები...

ამგვარი ეპიზოდები რომ ძირითად მიმართულებაში არ გადაზრდილიყო, ხელისუფლებამ სასტიკად გააკრიტიკა უ. სიღამონიძის ნაშრომი; ნაშრომის ავტორს დაცული დისერტაციის შემდეგ დოქტორის სამეცნიერო ხარისხი აპყარეს და სამეცნიერო მუშაობის გაგრძელების საშუალება აღარ მისცეს...

უშანგი სიღამონიძე შესანიშნავი პიროვნება გახლდათ, უადრესად დახვეწილი ინტელიგენტი, ყურადღებიანი მრჩეველი და მასწავლებელი. მახსოვს, ჩემ (ამ წერილის ერთ-ერთი ავტორის) სტუდენტობის დროს, ახალი „გაკრიტიკებული“ იყო, რომ ბატონ

უშანგისთან მივედი და საკურსო თემის ხელმძღვანელობა ვთხოვე. მან ხელები გაასავსავა და დაბეჯითებით მთხოვა: „მე ხომ დამ-
ლუპეს. ეხლა მე რომ ხელმძღვანელობაზე დაგთანხმდეთ, არც თქვენ
დაგადგებათ კარგი დღე. სჯობს ხელმძღვანელად სხვა ვინმე შეარჩიოთ,
მე კი არაოფიციალური მრჩეველი ვიქნები. როცა გენებოთ, მობრ-
ძანდით“...

ბოლოს, ერთი რამ გვინდა აღვნიშნოთ: უშანგი სიღამონიძის
ჩვენს მიერ განხილული ნაშრომი თავისებურ ძეგლად დარჩება
საბჭოური ხანის ქართულ ისტორიოგრაფიაში, როგორც მეცნიერ-
ული და მოქალაქეობრივი პროფესიონალიზმის, ობიექტურობისა და
გამბედაობის ნიმუში.

დირექტორი შველიძე
ნესტან კირთაძე

უხუში ადმინისტრაციული ჩარევა

როდესაც ისტორიის ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს სხდომაზე
დადგა უშანგი სიღამონიძის დოქტორის ხარისხის მოსაპოვებლად
წარმოდგენილი ნაშრომისთვის მსვლელობის მიცემის საკითხი (წარ-
მოდგენილი იყო მისი წიგნი), საბჭოს ზოგმა წევრმა, საკუთრივ, ბ-მა
ილია მირცხულავამ, ნიკო მახარაძემ მოითხოვეს, რომ შრომისათვის
მსვლელობა არ მიეცათ და თავის აზრს წიგნში გატარებული
თვალსაზრისის ანტისაბჭოური განწყობილებით ასაბუთებდნენ. საბ-
ჭომ მსვლელობა სადისერტაციო ნაშრომს მაინც მისცა. მას მხარი
დაუჭირა ინსტიტუტის დირექტორმა გიორგი მელიქიშვილმა და
მოითხოვა დაეშვათ ნაშრომი საჯარო პაექრობაზე.

საბჭოს სხდომაზე მომხდარის გამო უშანგის ვუთხარი: — „ეჭვი
ხომ არ გეპარება შენს მიმართ ჩემს კეთილ განწყობაში“—მეთქი და
რაღვან დამიდასტურა, რომ ეჭვი არ ეპარებოდა, ვურჩიე გამოეთანა

ნაშრომი, რადგან ვთვლიდი, რომ მისი მოწინააღმდეგენი საბოლოოდ მაინც გაიტანდნენ თავისას. „შენმა წიგნმა, — ვუთხარი, თავისი კარგი საქმე გააკეთა, მან თავისი მისია შეასრულა, ახალგაზრდა, ენერგიული ხარ, აიღე საღისურთაო თემად რაიმე ნეიტრალური საკითხი და უპრობლემოდ მიიღებ დოქტორის ხარისხს“. მადლობა მითხრა ყურადღებისათვის, მაგრამ დარწმუნებული იყო საქმის დადებითად გადაწყვეტაში; არ დამიძალა და მითხრა, რომ მას მხარს უჭერდა ნიკოლოზ სტურუა — ინსტიტუტის დირექტორის მოადგილე და დევი სტურუა, საქართველოს კომპარტიის ცკ-ის მაშინდელი მდივანი იდულოგიის დარგში, რომელიც დიდ ანგარიშს უწევდა თავის ბიძაშვილს — ნიკოლოზ სტურუას. არ ვფიქრობდი და არც ახლა ვფიქრობ, რომ ნიკოლოზ სტურუა იზიარებდა უშანგის მეცნიერულ პოზიციას, მაგრამ ისინი ძალიან ახლო მეგობრები იყვნენ და ეტყობა ეს პირადი ურთიერთობა განაპირობებდა კოლიას პოზიციას. შედეგა დაცვა, მიუხედავად ოპოზიციის მკაცრი გამოსვლისა, მიუხედავად რამდენიმე უარყოფითი ხმისა, საბჭომ ხმა მისცა უშანგისთვის დოქტორის ხარისხის მინიჭებას. ამის შემდეგ დაიწყო საჩივრები პარტიულ ორგანოებში, რასაც შედეგად მოჰყვა თბილისის კომიტეტის დადგენილება უშანგი სიღამონიძისთვის ხარისხის ჩამორთმევის შესახებ, მაგრამ, რადგან ამის იურიდიული უფლება მას არ ჰქონდა, გაიცა განკარგულება მოეწვიათ საბჭოს სხდომა და იმავე საბჭოს, რომელმაც მიანიჭა უშანგის ხარისხი, მისთვის უნდა ჩამოერთმია მინიჭებული დოქტორის ხარისხი. საბჭოს თავმჯდომარემ (გრ. მარგანი) დააყენა საკითხი და მოითხოვა კენჭისყრის ღია წესით ჩატარება. იყო რეპლიკა — რატომ ღია? ხარისხის მინიჭება ხომ ფარული კენჭისყრით ხდება, მაგრამ აშკარა იყო იმედი არ ჰქონდათ, რომ ფარული კენჭისყრით სასურველ შედეგს მიიღებდნენ და კენჭისყრა ღიად ჩატარდა. საბჭოს წევრთა დიდმა უმრავლესობამ ხმა მისცა ხარისხის ჩამორთმევას, მაგრამ საბჭოს რამდენიმე წევრის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ 8 თუ 9 კაცმა არ დაუჭირა მხარი ხარისხის ჩამორთმევას, თუმცა საკითხი გადაწყვეტილი იყო.

აკად. მარიამ ლორთქიფანიძე

ვინც ერთხელ მაინც შეხვდებოდა სხვისთვის ბატონ უშანგის და ჩემთვის უბრალოდ უშანგის, ვეღარ დაივიწყებდა – იმდენი კეთილშობილება, გონიერება და მოკრძალებული გამომეტყველება იხატებოდა მის გარეგნობასა და ღიმილში.

მე მას ვიცნობდი და მასთან ვამხანაგობდი სკოლის პერიოდში. იგი განსაკუთრებით გამოირჩეოდა ჩვენში თავისი პასუხისმგებლობით, სიბეჯითითა და მორიდებულობით როგორც პედაგოგების, ისე უფროსების მიმართ, ასევე ამხანაგებთან ურთიერთობაში. იგი მწყობრიდან გამოსული არასდროს გვინახავს, თავისი სიბეჯითით არავის არ აღიზიანებდა, პირიქით – ყოველთვის ცდილობდა დახმარებოდა თავის ამხანაგებსა და მეგობრებს. მახსოვს, საკონტროლო მეცადინეობისას როგორ ცდილობდა ყველა მოსწავლე მასთან ახლოს მჯდარიყო, იმიტომ რომ საჭიროების შემთხვევაში მისგან გაცემული დამხმარების იმედი ჰქონდათ.

ჩვენი მეგობრული ურთიერთობა სკოლის დამთავრების შემდეგაც გაგრძელდა, თუმცა სხვადასხვა პროფესიისადმი სწრაფვამ ნაწილობრივ მაინც დაგვკაკეშირა – მე ექიმში გავსდი, ის კი – ისტორიკოსი. მას ძალიან უყვარდა ჩვენთან ოჯახში სტუმრობა და მამაჩემთან საუბარი. მამა, პროფესორი პავლე იაშვილი გერმანიისტი გახლდათ და თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში მოღვაწეობდა 1931 წლიდან გარდაცვალებამდე, 1989 წლამდე. იგი საინტერესო პიროვნება გახლდათ, უმაღლესი განათლება გერმანიაში ჰქონდა მიღებული და ფილოსოფიის დოქტორის ხარისხი იქა ჰქონდა მინიჭებული. უშანგი ხშირად აყოლებდა ცხოვრების ყველა საინტერესო მომენტებსა და ეპიზოდებს, თან რჩევასაც ეკითხებოდა, ასე მოხდა მის სადოქტორო დისერტაციის ნაშრომთან დაკავშირებითაც.

მან დეტალურად გააცნო მამას შრომის დედაარსი და მოსთხოვა მისი აზრი გამოეთქვა. მე ძალიან კარგად მახსოვს უშანგის სახის გამომეტყველება, როდესაც ელოდა მამასგან აზრის გამოთქმას, მამამ უთხრა: – „ჩემო უშანგი, ნაშრომი უღაოდ ძალიან შთამბეჭდავი და მნიშვნელოვანია ჩვენი ისტორიოგრაფიისათვის, მაგრამ ეხლავე უნდა შეურიგდე იმ რეაქციას, რაც მას მოჰყვება. ძალიან ეჭვი მეპარება, რომ შენს ამ ნაშრომს მიეცეს გზა და მან ხელი არ

შეუშალოს შენს ღირსეულ წინსვლასა და წარმატებასო“. უშანგის რეაქცია იყო მშვიდი, მან აუღელვებლად უპასუხა მამას: — „მე ყველაფერი გათვალისწინებული მაქვს, მაგრამ ჩემს პრინციპებს ვერ ვუღალატებო“. შემდგომში თუ რა მოჰყვა ამ ამბავს, იმდროინდელ საზოგადოებას ყველას კარგად ახსოვს. მიუხედავად ყველაფრისა, უშანგი საბოლოოდ ცნობილი გახდა თავისი საქმის პრინციპების მატარებელ პროფესიონალად.

მინდა გავიხსენო ერთი ჩემთვის ღირშესანიშნავი ცხოვრებისეული ეპიზოდი, რომელიც უშანგის მონაწილეობით დაშემენდა. 1968 წელს მესტუმრა მეტად საპატიო უცხო სტუმარი ლენინგრადიდან; ეს გახლდათ ქ. ლენინგრადის სამხედრო-სამედიცინო აკადემიის თერმულ დაზიანებათა კათედრის გამგე, პლასტიკოსი ქირურგი, პროფესორი ტუვი იაკობის ძე არიევი. იგი საბჭოთა კავშირის პერიოდში დაჯილდოებული იყო სტალინის სახელობის პრემიით, იყო მედიცინის გენერალი, უპარტიო და ამასთანავე საზოგადო მოღვაწე; წლების განმავლობაში არჩეული იყო ქ. ლენინგრადის ლიტერატურული საზოგადოების თავმჯდომარის მოადგილედ, უდიდესი ავტორიტეტით სარგებლობდა და მაღალ დონეზე ასრულებდა აღნიშნულ მოვალეობას, იგი პირველად ესტუმრა საქართველოს და ძალიან აინტერესებდა ყველაფერი. გადავწყვიტე მისთვის შემეხვედრებინა უშანგი, რომელსაც ვთხოვე, რომ ისტორიული ადგილების დათვალიერებისას მისთვის ჩვეული ერთგულებითა და ენთუზიაზმით მოეთხრო ჩვენი ისტორია. პირველი ჩვენი გაკვირება გამოიწვია ეპიზოდმა, რომელიც აეროპორტში დახვედრისას ჩვენ სტუმრებს და მის მეგობარ ქალს, პროფესიით ფილოლოგს — ფეოდოროვას შეეხებოდა; შეხვედრისთანავე მე სტუმრებს „ვეფხისტყაოსნის“ მიკროფორმატის გამოცემა რუსულ ენაზე ვაჩუქე. უშანგიმ გადმომილაპარაკა, — კარგი საჩუქარია, თუ მიხვდებიანო. ამ დროს მათ შორის გაიმართა დისკუსია-მსჯელობა და დავა იმის შესახებ, რომ ზაბოლოცკის რუსული თარგმანი ჯობდა თუ შალვა ნუცუბიძისა; მოჰყავდათ ციტატები და მსჯელობდნენ. ამან დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა ჩემზე და უშანგიზე; არ გვეგონა, თუ ასე ღრმად იყვნენ ჩაწვდომილნი „ვეფხისტყაოსნის“ რუსულ თარგმანებს. მეორე დღეს სტუმრები წავიყვანეთ მცხეთაში სვეტიცხოვლის ტაძრისა და ჯვრის მონასტრის დასათვალიერებლად. მანქანაში სტუმრებისვე მოთხოვნით უშანგი

მთელი გზა უკითხავდა ლადო ასათიანის ლექსებს, მე შევეკითხე: – „კი, მაგრამ რას გებულობენ ამ წაკითხვით?“ – „რას გებულობენ და ლექსიკის მუსიკალურობასო“ – მიპასუხა მან. უშანგი აღფრთოვანებასა და კმაყოფილებას ვერ ფარავდა, იმით იყო გაზარებული, რომ ასეთ პიროვნებასთან მქონდა ურთიერთობა. უშანგის ყოველთვის ეამაყებოდა მეგობრებისა და ამხანაგების წარმატება, იგი ჩემს მეხსიერებაში დარჩება როგორც უმწიკვლო, დიდი ადამიანი და უსაყვარლესი მეგობარი.

ბესიკ იაშვილი
საქართველოს მედიცინის აკადემიის აკადემიკოსი,
პროფესორი

ლიტერატურა

არქივი:

1. საქართველოს პრეზიდენტის არქივი, ფონდი 17, აღწერა 52, საქმე 49.
2. საქართველოს პრეზიდენტის არქივი, ფონდი 17, აღწერა 532, საქმე 57.
3. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ცენტრალური არქივი, უშანგი სიღამონიძის პირადი საქმე, ფონდი 9, აღწერა 2. შესაწირი ერთეული 424.
4. საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ცენტრალური არქივი, ასპირანტურის საქმე, უშანგი სიღამონიძე, ფონდი 1/5, შესანახი ერთეული 676.
5. უშანგი სიღამონიძის პირადი არქივი.
6. კოტე ანთაძის პირადი არქივი.

უშანგი სიღამონიძის შრომები:

1. საქართველოში ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული მოძრაობისა და სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვების ისტორიოგრაფია (1917-1921 წწ.), თბ., 1970.

2. ისტორიული მეცნიერება და სამეცნიერო ინფორმაციის საკითხები, თბ. 1978.

3. ქალაქის თვითმმართველობის მოსამსახურეთა 1919 წლის მარტის გაფიცვა თბილისში – ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის ინსტიტუტის V სამეცნიერო სესია, თეზისები, თბ., 1959.

4. თბილისის მშრომელთა ბრძოლა საბჭოთა პერიოდში საბჭოთა ხელისუფლების გამარჯვებისათვის მენშევიკების ბატონობის პერიოდში – წიგნში „თბილისი, რევოლუციური წარსული“, თბ., 1959.

5. К истории закавказских федераций советских республик – «История СССР», 1961, №1.

6. ამიერკავკასიის ხალხთა მეგობრობა სოციალიზმის ეპოქაში – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, ტ. V, ნაკვეთი II, თბ., 1961.

7. Грузины – народные мстители – «Вестник военно-научного общества», 1961, №2-3.

8. Грузинская историческая наука в период между XX и XXII съездами КПСС – «История СССР», 1962, №3.

9. ქართული ისტორიული მეცნიერების განვითარება საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XX ყრილობის შემდგომ მუშაობაში – „საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XXII ყრილობა და ქართული საბჭოთა ისტორიოგრაფია“, თბ., 1962.

10. Изучение истории Грузии в период завершения строительства социализма – წიგნში «Грузинская советская историография», Тб., 1964.

11. Борьба тбилисских трудящихся за победу советской власти – წიგნში «Революционное прошлое Тбилиси», Тб., 1964.

12. ა. ჯინჭველაძე, უ. სიღამონიძე, ქართველების მონაწილეობა საბჭოთა ხალხის დიდი სამამულო ომის პარტიზანულ ბრძოლებში – იხ. ქართული დივიზიები საბჭოთა ხალხის დიდ სამამულო ომში, თბ., 1965.

13. ეროვნული საკითხის ისტორიოგრაფია (1917 წ.) – ივ. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიის ინსტიტუტის XV სამეცნიერო სესია. თბ., 1966.

14. ეროვნული საკითხის ისტორიოგრაფიიდან (1917 წ.) – წიგნში „ქართული ისტორიოგრაფია“, თბ., 1968.

15. ისტორიკოსის ბოლოთქმა – წიგნში ნ. ჟორდანიას „ჩემი წარსული“, თბ., 1990.

16. 1917 წელი და საქართველოს ეროვნული მოძრაობა – „ლიტერატურა და ხელოვნება“. 1990 №2.

საგაზეთო სტატიები:

1. ოქტომბრის პირშო – გარდაქმნით დაბრუნებული, 1918 წლის 26 მაისი ქართული ეროვნული სახელმწიფოების აღდგენის დღეა – „კომუნისტი“, 1988 წლის 28 მაისი.

2. პირველი რესპუბლიკა, ინტერვიუ პროფ. უშანგი სიღამონიძესთან და პროფ. გურამ ყორანაშვილთან – „სამშობლო“, 1989 წ. 26 მაისი.

3. ეროვნული საბჭო – საქართველოს პარლამენტი – კომუნისტი, 1990 წ. 26 მაისი.

გარდა ამისა, უშანგი სიღამონიძეს გამოქვეყნებული აქვს რამდენიმე ათეული ნაშრომი „ქართულ საბჭოთა ენციკლოპედიაში“.

რეფერატი:

1. Образование ЗСФСР и ее роль в деле восстановления народного хозяйства Закавказья (1921-1925 гг.), – Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата исторических наук. Тб., 1956.

2. Историография буржуазно-демократического движения и победы социалистической революции в Грузии (1917-1921 гг.), – Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора исторических наук, Тб., 1971.

უშანგი სიღამონიძისადმი მიძღვნილი შრომები:

1. მ. კალანდაძე, პროფესორი უშანგი სიღამონიძე – კრებული, მიძღვნილი უშანგი სიღამონიძის ხსოვნისადმი, თბ., 2002.

2. ზ. სამადაშვილი, კვლელზე ამოკაწრული სათქმელი – „მამული“, 1990წ. მაისი.

3. დ. შველიძე, ნ. კირთაძე, მეცნიერი და მოქალაქე, – „ლიტერატურული საქართველო“, 1997წ., 5-12 დეკემბერი.

4. გ. ყორანაშვილი, მეცნიერის გახსენება – „საქართველო“, 1998 წ., 21-23 აპრილი

5. ნ. ნათაძე, გამოსათხოვარი – „საქართველო“, 1997წ. 17-23 ნოემბერი.

6. გ. მელიქიშვილი, ინტერვიუ აკად. გ. მელიქიშვილთან – წიგნში „ძიებანი საქართველოს, კავკასიისა და აზლო აღმოსავლეთის ძველი ისტორიის დარგში“, თბ. 1999 წ.

სარჩევნი

თავი I	
ბიოგრაფიული ცნობები.....	3
თავი II	
უშანგი სიღამონიძის კროფესიონალ ისტორიკოსად ფორმირება	14
თავი III	
შემოქმედებით მწვერვალზე.....	27
თავი IV	
შერისხული და რეაბილიტირებული ისტორიკოსი	59
ლიტერატურა	83

გამომცემლობის რედაქტორი
ტექნიკური რედაქტორი
კორექტორი

მ. ვარამაშვილი
ფ. ბუღალაშვილი
ნ. ვაშაკიძე

ხელმოწერილია დასაბუჯდად 21.03.05

საბუჯდი ქალაქი 60x84

პირ. ნაბუჯდი თაბახი 5,5

სააღრ.-საგამომც. თაბახი 3,91

შეკვეთა № 30

ტირაჟი 250

ფასი სახელშეკრულებო